

Helikon

„ki az ember?”

2023 16

XXXIV. ÉVFOLYAM
2023. 16. (870.) SZÁM
AUGUSZTUS 25.
ÁRA 4 LEJ | 400 FT
IRODALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK KÉTSZER EGY
HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON

Ütközéspontok III.

Lapszámunk 1., 6–8., 11–16., 19–21. és oldalát Ferencz S. Apor *ISMERŐS JELKÉPEK* című kiállításának anyagával illusztráltuk, amely a csíkszeredai Csíki Mozi Galériában volt megtekinthető.

Versekbe mentett mulandó élet
Interjú Várady Szabolccsal 4

Bánki Éva
Kényszer és szabadság 18

Luisa Gómez Gascón
El-Dzsebel 20

Dubán Kitti kisprózája 14
Cătălina Stanislav versei 15

PAVILON 420

Soós Amália: „...a fal mögül,
no meg az idő mögül...” 24

KRITIKA

A név kátyú, vaddisznó-dagonya, omladék, szerelem – 36.

Édes bátyám, izlelgetem számban ezt a szót, oly régen – négy éve? – nem írtam, sőt nem is beszéltem magyarul, ha már meg nem ölelhetlek téged soha ebben az életben, csak ceruzám tobzódik nyelvünk fájdalmas szépségében, ami annál szembeszökőbb, s itt a sírásra is gondolj, mikor olvasol, minél távolabb kerülünk édes, igen édes anyaföldünkől.

Talán csodálkozol, mi ez az érzélgősség épp tőlem, aki egyik pilanatról a másikra leléptem, tönkretéve, elárulva, becsapva mindent, mindenkit, aki valaha is fontosnak tűnt számomra, miután – ígérem, többé nem írom le a nevét – Di Fiore Consuela csapdájába estem. Ez a nő meggyilkolt engem.

Emlékszel még arra a szilveszteri hajnalra, amikor összeomlott körülöttünk az oly gonddal felépített magyar világ, amiben remény mutatkozott a boldogságra.

Most itt fekszem egy chicagói szegénykórház nyomorúságos ágyán, és egyetlen vágyam, mit vágyam, maradék erőmet összeszedve egyetlen sóvárgó gondolatom, hogy mielőtt nyomtalanul eltűnök egy temetőben, a sírban, amire ideiglenes fejfát biggyesztenek, mert hiszen a kutya sem vonyít majd utánam, egy szusszanásnyi időre törődő emlékezetedre bízom magam a sensus communis szerint, ahogy a retorikából megjegyeztük, vagy Kant után, látod, kopik az álműveltségem is, amivel nemzedékeken át álltattuk magunkat, hogy kultúrfőlény! Istenem, mennyire szánandó egész létezésünk, a vágyak... Szóval, azt hiszem, Kantnál van, aki nem azt mondja, hogy mindenki egyet fog érteni ítéletünkkel, hanem azt, hogy senkinek sem lehet kifogása ellene.

Szanaszét folyik, amit írok, ahogy belőlem is véres zacskóba csöpög roncsolt vesém működésének bizonyítéka. Nem áltatom magam. Próbálok a lényegre térni (neked talán még számít a „lényeg”).

Két dolog: a nők és az identitás. Ezeket most szét kell választanom, aztán persze összevarrhatod majd az általam szétszakított szálakat. Mondjuk, ismervé téged, édes bátyám, kétlem, hogy megteszed. Az a gyanúm, hogy mindörökké egyedül maradsz és gubbasztasz majd egy Gellért-hegyi házban, mert az össze fog jönni neked, a Gellért-hegy, a Wirthek elveszett paradicsoma. Ne háborogj, fogadd el, hogy haldokló öcséd összeviszza fecseg.

Szóval a nők, a nemiség, az a megfoghatatlan szörnyeteg mutatóvány, amit tátott szájjal bámulunk a saját lelkünkben, és az Istennek sem akarózik kikászálódni ebből a káprázatos, szégyenletesen lenyűgöző látomásból. És itt most nem általánosságban beszélek, hanem a családunkat érintő végzetről írok. És tévedsz, nem nagyanyánk, Villax Karolina elátkozott szépségére gondolok, sőt, ha néha eszembe jut esendő története, hálát és csodálatot érzek iránta, amiért képes volt életben maradni, a férfiak ellenében.

Tudod, volt időm tépelődni, mikor feladtam a nyomozást Kamilló nagybátyám és az ellopott milliók után, Porto Allegre trópusi forróságában – addig követtem az útját, álltam a Lagoa dos Patos partján, és mint egy elmeháborodott, jezsuita missziók romjairól képzelődtem a Gellért-hegyen, miközben San Ignacióban megalapítom a guaraní-magyar indián köztársaságot, míg el nem üldöznek a portugál kalózok... Buenos Airesben aztán bottal üthettem kreol szépségem nyomát. Mint valami kéklő pára a pokol tornácán, úgy vibrált a melegben életem délibábjá a szemem előtt.

Hosszú történet, és én kedvetlen vagyok. Minek mesélni, ha nincs se vágy, se remény. Édes bátyám, érzünk a végére.

Mint tudod, dédapánk, hajdani Villax Antal pápai polgármester tízmár volt. Mikor az 1870-es években lebontották azt a városvégi házat, amelyben emberemlékezet óta tímárok laktak, előkerült egy 150 éves kis könyv, egy tímáregény vándorló könyvecskéje. Ez a füzet dédapánkhoz került, aki valamiért különös becsben tartotta, tőle Karolina örökölte, majd hozzám került, mielőtt eljöttem. Most is nálam van, az utolsó emlék, ami a valósághoz, hozzád, a hazámhoz köt. Benne ráleltem arra, ami a sorsunk, a karmánk, ahogy a buddhisták mondják. A Wirthek égben, vérrel, szerelemmel megírt színdarabja.

Wirth Imre: *A név kátyú, vaddisznó-dagonya, omladék, szerelem* – 36. **2.**
 Mărcuțiu-Rácz Dóra: *Minden rossz döntés* **3.**
Versekbe mentett mulandó élet.
 Pál-Lukács Zsófia beszélgetése
 Várady Szabolccsal **4.**
 Oláh András: *változó szorzó; megkarcolva* (versek) **6.**
 Patak Márta: *A chilei örökség* (esszé) **7.**
 Lőnhárt Melinda: *mintha; amíg betűkbe (k)öltözünk; nem olyan könnyű* (versek) **9.**
 Demeter M. Attila: *„Ki vagyok én?”* (esszé) **10.**

Pavilon 420

Bán-Horváth Veronika: *Riherongy; Csattanó maszlag; Repülő csészealj* (versek) **13.**
 Dubán Kitti: *Teres minor, teres major, latissimus dorsis* (próza) **14.**
 Cătălina Stanislav: *Hospital Drama; Mrry xmas evry1.* Horváth Benji fordítása (műfordítás/versek) **15.**
 Zakariás Cecília: *A névnapját nem* (próza) **16.**
 Bertalan Tímea: *Szarvasbogár; Éhbér; algor mortis* (versek) **17.**

Borsodi L. László: *Törlesztés; Régvolt tavasz; Nem folytatni* (versek) **18.**
 Bánki Éva: *Kényszer és szabadság. Narratív sémák a Biblia családtörténeteiben* (esszé) **18.**
 Luisa Gómez Gascón: *El-Dzsebel.* Patak Márta fordítása (próza) **20.**

Kinematográf

Papp Attila Zsolt: *Antigoné a Dnyeszter mentén* **22.**

Theátrum

Dimény Patrícia: *Love me doktor, a föld fiának is jut majd oxigén* (Beszámoló a Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiváljáról) **23.**

Kritika

Soós Amália: *„...a fal mögül, no meg az idő mögül...”* (Várady Szabolcs: *Válogatott versek*) **24.**

Fülszöveg

Lakatos-Fleisz Katalin: *Aki az ellenállást választotta* (Papp Endre: *Cs. Szabó László*) **26.**

Képregény

Vincze Ferenc – Csillag István: *Karamelligények* **26.**

Amplitúdó

Jakabffy Tamás: *Egy oregoni nő. A Fekete aranytól a Fahéjfaig* **27.**

Artefaktum

Túros Eszter: *Ismerős jelképek* **28.**

Minden rossz döntés

Nem olyan jövőt akartam, amiben az emberek olcsó pénzért melóznak, amíg a robotok verset írnak meg festenek, olvasom valahol az interneten. Lementem, jó lesz ez még inséges időkben, például az augusztusi vezércikkhez, ha még én írom az augusztusi vezércikket. Fene tudja, lehet, ezt az egyetlen dolgot tényleg jobb, ha robotok végeznék helyettem.

Amikor még újdonságnak számított a mesterséges intelligencia, megkérdeztem tőle, mit tud a *Helikonról*. Egészen biztos volt benne, hogy Magyarországon megjelenő politikai-közéleti hetilap, amelynek van egy kolozsvári leánylapja is. De az *Utunkról*, arról nem hallott. Megkérdeztem, mit tud rólunk, a szerkesztőségről. Volt, akiről azt állította, rapper, de akadtak bőven a szerkesztőségben országgyűlési képviselők, oknyomozó újságírók, még X-Faktor-os műsorvezető is. A mesterséges intelligenciában fel sem merült, hogy tévedhet a pályaképekkel kapcsolatban, én túl jól szórakoztam ahhoz, hogy kijavítsam. Minden rossz döntés így kezdődött. És mi sem hiányzott volna jobban nekünk, mint egy robot, amelyik magabiztosan hazudik.

Tovább nézelődöm. Ötletet gyűjtök a vezércikkhez, ezt próbálom elhitetni magammal a gépies görgetés bővületében. Egy fotóverseny-ről kizártak valakit, mert az ítélőbizottság azt hitte a munkájáról, mesterséges intelligencia készítette, olvasom. Eszembe jut a fotó Arthur Rimbaudról, körbejárta az internetet mint nemrég felfedezett ritkaság, pedig az is gépek műve. A jövő digitális bölcsészei nem csak e-mail fiókokban és szocmédia-felületeken kell majd kutakodjanak, hanem a robotverseket is ki kell tudják szűrni – nem irigyelem őket. Nincs pontos módszer arra, hogy valaki megállapítsa, melyik fotó készült el valójában és melyiket generálták, olvasom. Ahogy tovább nézem a híreket, utolér az egyetemistaéveimből ismert szorongás. Lehet, vissza kellene szoknom a kézírásra, ha valaha bizonyítanom kellene az ötleteimet egy ösztöndíjbizottság előtt. Hazudnék, ha azt mondanám, nem írtam már verset poénból géppel. Hazudnék, ha azt mondanám, nincsenek néha jó ötletei.

A dokumentum üres, vezércikk sehol, frissítem a hírfolyamot. Így kezdődik minden rossz döntés. A robotok festenek meg verset írnak, az emberek hülyeségeket böngésznek az interneten.

A robotverseket is ki kell tudják szűrni – nem irigyelem őket.

PRÓZA

A vándorlegény, W. Leopold Pápán tanulta a tímárságot, aztán vándorútra indult, bár a tisztas céh csak hosszas aggodás után állította ki a vándorlókönyvét. Leopoldot ugyanis azzal verte meg az ég, hogy kiváltságos férfiszépség volt. A könyvbe azt írták be róla két nyelven is, hogy feltűnő ismertetőjele szerint „asszonyszemeknek való, nyalka legényember”, s hogy az ország városainak tanácsai igazolják, hogy W. Leopold „olyan embertelen szépségre tett szert, amellyel nem volt megtűrhető sehol sem”. Akik ismerték, csak úgy emlegették, hogy a „kékszakállú tímár”.

Ez az „Istentől elrugaszkodott legényember” gazdájának két hajadonlányát oly mértékben maga felé hajlította, hogy azok „nem átalották egymást a tobakolásnál használt marószerekkel álmukban megöntözni, ami által mindkettejük orcája elcsúfított és csúfolkodók prédája lett”. Az átkos legényt a gazda legényei kiverték, és a könyvecskében szigorúan meghagyták, hogy „az asszonyoknak békét engedjen”. Azonban akármerre is ment ez a „kékszakállú tímár”, nők bomlottak meg utána, családok dőltek össze, s maga lassanként kivert, elvadult ember lett, aki nem mert emberek elé kerülni. Ha mégis, akkor „egy csizmadia menyecskefelesége bomlott meg utána, és el akarta hagyni az urát. A férj nem engedte, mire a szerelmes asszony késsel támadt rá, és csaknem úgy esett, hogy szerető ura emberét és ártatlan magzatját is megölte esztelen szerelmében, ha meg nem akadályoztatott volna.” Három szökevény kisasszony végigbarangolta a Balatont is utána, ahol tovább kísérte a szépségével járó átok. Egy tihanyi parasztlány a Balatonba ölte magát, és W. elment Zalába, hogy meneküljön már önmaga elől is. Nem is szegődött mesterhez, csak házakhoz, udvarokba kéredzett be, és egy kis élelemért, szállásért csizmákat, topánokat javított. Szinte betyársorba került, úgy üldözték, mintha útszéli rabló lett volna, pedig nem rabolt soha mást, csak asszonyszíveket. A bejegyzések és piros pecsétes igazolások szerint két esztendeig tartott W. Leopold megátkozott vándorlása az országban, és ez idő alatt pontosan egy tucat nő kísérelt meg öngyilkosságot miatta.

W. Leopold története Rácalmásán fejeződött be, ahová már halálra szánt, szerencsétlen emberként vetődött el. A titokzatos varázserő még működhetett, mert nyomában az elvakult férfiak felgyűjtötták a pajtát, ahol aludt. W. nem égett benne, de a széltől a fél falu leégett. Leopold megtörtén állított be ezután gazdájához, most figyelj, édes bátyám, az apjához, a mi szépapánkhoz, aki bejegyezte a vándorlókönyvébe, hogy „legokosabb léssen, ha a céh tagjai közé W. Leopold mestersorbeli legény nem vétetik fel, hanem kiutasítatik a városból”. Erre azonban már nem került sor, mert az első éjszakán messzi bátyánk betért egy kocsmába, ahol éppen bált rendeztek, s a megmagyarázhatatlan varázs hatására minden nő a közelében akart lenni. Amire a már igen kápatos mesterlegények rátámadtak W-re, s bár a verekedésnek az előhívott városi darabontok véget vetettek, Leopold holtan feküdt a gyűrű közepén. Valaki éles, görbe bicikkel szinte kihalította a szívét.

Az elfakult utolsó lapra, az utolsó bejegyzés alá, valaki tintával fekete keresztet rajzolt. Sírja nincsen, ahogy nekem se lesz, édes bátyám. Végtelen szomorúság és csüggedés környékez. Az elátkozott szépség stigmája rajtunk.

Ne feledd a kihalított szívet.

(Az indiánokról, az identitásról majd legközelebb.)

Ma azt olvastam az itteni magyar nyelvű újságban, hogy „a világ minden részében, hatvanegy államban élő náci érzelmű német lakosság, Hitler iránti hűsége kifejezése gyanánt, egy régi, állítólag a gótok korából származó aranykoronát ajándékozott neki. A korona árát gyűjtés útján hozták össze. A koronát három héttel ezelőtt nyújtották át.

Buenos Aires német lakosai 31 455 pesóval (7300 dollárral) járultak hozzá a gyűjtéshez.”

Az Isten irgalmazzon nekünk, édes bátyám!

Versekbe mentett mulandó élet

INTERJÚ

VÁRADY
SZABOLCCSAL

Fotó: Szilágyi Lenke

Válogatott versek című kötete idén jelent meg 80. születésnapja alkalmából a Bookart Kiadónál. Az összegzés gesztusa nem példa nélküli az életművében. Hatvanadik születésnapjára 2003-ban *A rejtett kijárat* (Európa Könyvkiadó) címmel gyűjtötte egybe „komoly” verseit és legjobb versfordításait, illetve prózai írásait és alkalmi verseit. A kötetet műfaji és poétikai sokoldalúság jellemezte, egy pályaképet rajzolt ki. *A Válogatott versek* című mű koncepciója más. Azok a versek szerepelnek benne (nagyjából száz vers), amelyeket a leginkább magáénak érez. Miért kerültek a versek előtérbe, hogyan viszonyul mostani életszakaszában a költészethez? (Lásd a *Költő és szerep* címmel készült interjút Tandori Dezsővel.)

— Két kerek évforduló, két könyv. Tényleg nagyon mások. Az elsőt én akartam. Két vékony verseskötet után, ennyi idősen, gondoltam, végre kellene egy vastag könyv, de hát költői életművéből ilyenre nem futja, nézzük meg, mi van még. És beletettem mindent, amiről úgy véltem, hogy érdemes megmutatni. Mivel hosszú szünet után végre négy évvel ezelőtt megjelent egy új verseskötetem, azóta viszont csak néhány verset írtam, nem jutott eszembe, hogy ki lehetne adni valamit csak azért, mert nyolcvanéves lettem. Teljesen váratlanul ért Hajdú Farkas-Zoltán telefonhívása: szedjem össze egy kötetbe mindazt, amit szívesen látnék együtt, a Bookart kiadná a születésnapomra. Persze megörültem a lehetőségnek. Az fel sem merült bennem, hogy lehetne más ez a könyv, mint verseskötet. Tervezgetem ugyan jó ideje, de úgy látszik, nem elég elszántan, hogy legalább mozaikdarabkákat megírok az emlékeimből prózában. Legjobban mégiscsak versben tudok megnyilvánulni. Ezekbe a versekbe viszont sok életrajzi elem is belekerül, sőt főleg azok kerülnek bele. Emiatt néha el is fog az a rossz érzés, hogy ez a költői világ nem elég tágas. De az kezdettől világos volt, hogy a közéleti költőszerep, aminek nagy hagyománya van a magyar lírában, nem az én esetem. Ebben nem voltam egyedül. Az említett Tandori-interjú mellett most megnéztem Domokos Mátyás *A pályatárs szemével* című kötetében a Petrivel folytatott beszélgetést is. Petri nálam sokkal radikálisabban összegezi itt a három kérdést, amire új válasz szükséges: Ki beszél a versben? Kihez beszél? Hogyan beszél? Ő meg Tandori, a maguk nagyon eltérő módján, nagyon messzire elmentek a válaszok keresésében. Kezdetben nekem is céлом volt, hogy prózaiban legyek költő, mint azok a nagy elődök, akik, úgy láttam, a lírai szépség lehetőségeit már kimerítették. Ilyen céljai addig vannak az embernek, amíg a hangját keresi. Később, ma is, nekem az a legfontosabb, hogy a szöveg olvasva életre keljen. Mint vers keljen életre, ami azzal jár, hogy egészében többet mond és sugall, mint a szavak pusztá értelme. Amihez az is kell, hogy legyen egésze. És ebben az esetben talán mindegy is, hogy konkrétan miről szól, mi az úgynevezett tárgya.

Tandori Dezső 80. születésnapja alkalmából *A vérláb* című műre írt parafrázist: „Mit keres itt a régi versem? / Elringatóztam dallamán. / Veled vagyok, és közbe mintha / a visszajáról hallanám...” *A Válogatott versek* című kötetet is egy hasonló, összegző mű zárja *Nyolcvanadik születésnapomra* címmel. Milyen érzéseket, asszociációkat ébresztett vagy idézett fel Önben a válogatáshoz kapcsolódó munka?

— Azt hamar eldöntöttem, hogy ezúttal nem szeretnék vegyes anyagot. Csak a „komoly” verseimből válogatok, és nem időrendben, hanem hogy úgy lehessen lépegetni egyik versről a másikra, mintha

lépcsőn menne az ember, nem azt mondom, hogy fölfelé, még csak azt se, hogy valamilyen határozott irányba, de a folyamatosság valamilyen érzésével. Nem mintha maga az írás folyamatos volna, sőt, sokszor nagy időhözágok tátonganak az egyes darabok közt, de talán érezhető, hogy ugyanaz a figura – vagy minek is mondjam – bolyong, tűnődik, tétovázik életének helyszínei és eseményei közt. Néha elfelejt valamit, aztán harminc év múlva egy új versben eszébe jut; valamire rosszul emlékszik, egy másik versben korrigálja. A tévedés szerencsét hoz, mert a korrekció valami fontosabbnak is a nyomára vezet. Válogatás közben kerestem az összefüggéseket, egybehangzásokat, és végül is azért örültem nagyon ennek a lehetőségnek, mert úgy éreztem, hogy elég jól összeállt a kép, a költő-énem jobbik fele. Az külön szerencse, és megint csak a Bookartnak köszönhető, hogy a korrekktúra során alkalom (sőt kényszer) adódott két üres oldalt egy új verssel megtölteni. Nosza, gondoltam, ha már azzal kezdődik a könyv, hogy készült a szerző 80. születésnapjára, akkor a szerző is szedje össze magát, és írjon egy verset erre az alkalomra befejezésül.

Pályája során több kiváló irodalmárral, íróval és költővel is együtt dolgozott. *A Holmi* című irodalmi folyóirat versrovatának szerkesztője a lap 1989. októberi indulásától egészen 2014. decemberi megszűnéséig. A folyóirat szerkesztőségében Bodor Ádám, Dávidházi Péter, Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László, Ludassy Mária, Nádasdy Ádám, Rakovszky Zsuzsa voltak a munkatársai. Milyen nemzedéki élményben volt része a felsorolt alkotókkal való közös munkája során?

— Egy kicsit pontosítanom kell a kérdést. A felsoroltak a szerkesztőbizottságnak voltak a tagjai, nem ők végezték a tényleges szerkesztést, ez a bizottság amolyan szellemi holdudvara volt a lapnak. A névsor változott az idők során, de a fentiek közül csak Nádasdy Ádám nem volt benne kezdettől. Néhányuk segítette szakértelmével a szerkesztők munkáját, főleg azonban kedves szerzőink voltak, csak Göncz Árpádot vonták el idővel más irányba az állomány fő teendőik, de nem akarta a nevét kivetetni a névsorból. Az ismeretség a bizottság tagjaival nem a *Holmival* kezdődött. Lator László például 1969 óta kollégám volt az Európa Könyvkiadónál, Réz Pált pedig, a főszerkesztőnk, még egyetemista korukból ismertem. Az Eötvös Collegiumba jártak mind a ketten, akárcsak a prózarovat kezdeti szerkesztője, Domokos Mátyás, amíg – finoman szólva – el nem tanácsolták őket, még 1949-ben. Nekem a szerkesztőbizottság költő tagjaival volt közvetlen kapcsolat, de őket nem szerkeszteni kellett, csak időnként noszogatni, hogy küldjenek új verseket. A szerkesztőségben két nemzedék működött együtt: Réz Pál és Domokos Mátyás már az ötvenes évek elejétől szerkesztők voltak a Szépirodalmi Kiadónál, tehát jócskán előttünk jártak. De mi, többiek sem voltunk már fiatalok, mikor a *Holmit* elkezdtük, én például 46 éves voltam. Amikor a prózarovat élén Závada Pál váltotta fel Domokos Mátyást, akkor csak Réz úr maradt meg nagy öregnek. A szerkesztői munka hetenként egyszer zajlott közösen, hétfő délutánonként, Réz Pál lakásán. Itt összeadódtak a kéziratok otthoni elolvasása során kialakult vélemények és döntések. Voltak persze viták is, de mindig remek hangulatban, amiről elsősorban főszerkesztőnk energikus kedélye és humora gondoskodott. Amikor ez a forrás kezdett kihunyni, akkor éreztük, hogy a lap a végéhez közeledik. Réz Pál Nagyváradon nevelkedett és mindenkit ismert, így

Várad Szabolcs

1943-ban született Budapesten. Költő, műfordító, szerkesztő. A József Attila Gimnáziumban érettségizett 1961-ben, utána a Szépirodalmi Könyvkiadónál volt korrektor 1961–65-ben. 1969-ben magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szerzett a budapesti ELTE Bölcsészkarán, 1969-től 2005 végéig az Európa Könyvkiadónál dolgozott, 1971-ig mint kézirat-előkészítő, azután mint felelős szerkesztő, 2002-től mint főszerkesztő. Első kötete 1981-ben jelent meg, *Ha már itt vagy* címmel. A *Holmi* című irodalmi folyóirat versrovatának szerkesztője volt a lap 1989. szeptemberi indulásától egészen 2014. decemberi megszűnéséig – az utolsó évben megbízott főszerkesztőként. Nyolcvanadik születésnapjára jelent meg *Válogatott versek* című kötete a csíkszeredai Bookart Kiadónál. József Attila-díjas (1991) és Kossuth-díjas (2009).

aztán természetes volt, hogy a szerkesztői figyelem a romániai magyar irodalomra is kezdettől kiterjedt, és Kolozsváron, majd Marosvásárhelyen zsúfolt színházterem fogadta a *Holmi* bemutatkozását.

Az azért mégiscsak meglepetés, hogy a *Válogatott versek* a Bookart Kiadónál jelent meg. A Bookart arculata és kiadói szemlélete hogyan illeszkedett az Ön elképzeléseihez? Hogyan került kapcsolatba a kiadóval?

Be kell vallanom, hogy 2019. június 30-áig nem volt tudomásom a Bookart Kiadó létezéséről. Kapcsolatunk annak köszönhető, hogy az angol művek fordítójaként és egy különleges, nagy szinonimaszótár alkotójaként ismert Bartos Tibor hátrahagyott egy több ezer oldalas emlékiratot. Ezt a barátnője számítógépbe írta, és – már Bartos halála után – odaadta egy CD-n Réz Pálnak, Bartos régi barátjának. Nagyon izgalmasnak találtuk ezt a művet, de sok problémánk is volt vele. Erről megjelent egy szerkesztői naplójegyzet a *Litera* irodalmi portálon. Ekkor kaptam egy levelet a Bookart főszerkesztőjétől, Hajdú Farkas-Zoltántól: a kiadót nagyon érdekli ez a könyv, hogy lehetne elolvasni, és hogy lehet elérni Bartos jogutódját? Útba tudtam őt igazítani, és ezzel kezdetét vette a barátságunk. Kaptam tőle Bookart-könyveket, és a kiadó honlapján azt is felfedeztem, hogy a *Holminak* olyan régi barátai és szerzői is ott vannak a kiadó körül, mint Markó Béla, Kovács András Ferenc, Demény Péter. Az is látszott, hogy nagyon szép könyveket csinálnak. Ha én vettem volna a fejembe, hogy ki akarom adatni a válogatott verseimet, szívesen választottam volna a Bookartot. De hát nem így történt. Övék a nagylelkű gesztus, enyém csak a hálás elfogadás.

A kötet mottója a következő: „Üres jelenidőben állok itt / Várazok de semmi se változik / Itt nem lesz eső csak gyűlik a por / Ha lesz vihar más-hol valahol”. A korábban megjelent kötetcímekhez hasonlóan a cikluscímek a sejtetésre, bizonytalanságra, lamentálásra utalnak. „S hát persze, erről van szó: tudomásul venni, hogy elmúlt, és megtartani azzal, hogy emlékezünk rá. Már nincs meg, de velünk van” – mondta a *Járkálunk* című fontos verse kapcsán a Fekete Richárd által készített műhelybeszélgetésében.¹ Miért üres, illetve mióta üres a jelenidő?

A két vers kétféle időről beszél. A *Járkálunk* témája az ember saját, elmúló ideje. A mottónak választott négysoros 1969-ben íródott, és azt az érzést próbálja rögzíteni, ami a barátaimmal együtt engem is elfogott Csehszlovákia 1968-as megszállása után: hogy nincs remény belátható időn belül érdemi változásra ebben az országban. Ez az érzés néhány évnyi átmeneti bizakodás után sajnos visszatért, és most erősebb, mint valaha. Ezt jelezni akartam a kötet elején. Itt nem lesz eső, csak gyűlik a por. Marad – nekem – a magam így-úgy megélt és ilyen-olyan versekbe mentett mulandó élete.

A kötetben hangsúlyosan jelenik meg a múlt (*Rémlik, volt egy múltad*), a múltó idő (*Hogy múlt legyen a múltó idő*). Több formában tevődik fel a kérdés, mit jelent az emlékezés, mit jelent éveink hozadéka. A kérdésre egy bánatosan derűs igen a válasz. Benne van ennek hangulata a *Válogatott versekben* is?

Hát, az *Éveink hozadéka*, az történetesen egy igen keserű vers. Így kezdődik: „Mindenki elhülyül, nem a bölcsességünk / növekszik évről évre...” De azt is írom egy másik versben (bár ebben a

válogatásban nincs benne): „minden sor, amit / leírunk, a halál ellen íratik, már ha ér valamit”. És reménykedem benne, hogy a *Járkálunk* – a kötet utolsó előtti verse – érvényesen végződik így: „Elmúlt, sehol sincs, nem vészett el.” És a saját életemen túlnézve végeredményben a záró vers is a megmaradásról szól valamilyen értelemben.

A kötet is természetesen hangot ad a Petri Györggyel való barátságának. Egy helyen azt mondta, Petri György nevükön akarta nevezni a dolgokat. Meg tudja mondani, az ön költészetének vagy költői vállalásának ebből a szempontból mi a fő jellegzetessége?²

Petrit nagyon ingerelte a prudéria, nem tűrt semmilyen tabut a dolgok kimondásában. Én ebbe a problémába csak ritkán ütköztem bele, a politika nekem jóval kevésbé volt ihletforrás, mint Petrinek, inkább csak rosszkezd, viszolygás, vagy ahogy Vas István nevezte, spleen formájában csapódott le. Személyes kapcsolatok, veszteségek, szerelmek, álmok – ezek gyakoribb ösztökéi nálam a versírásnak.

A kötetben a válogatott régi versek mellett „néhány újjal és néhány eddig kiadatlan régivel” találkozhat az olvasó. Három verset megtalált a Vay-kastélyban keletkezett művek közül, ahol Petri Györggyel alkotott. Ezen kívül egy 1972-ben keletkezett, eddig publikálatlan verset is szerepeltet a kötet, az *Egy kívülálló* című vers pedig javítás nélkül olvasható. A cím kapcsán jutott eszembe, Bodor Ádámot sokáig kívülállónak tartotta a szakirodalom, a „kimaradt szavak” szerzőjeként írtak róla. Ön hogyan tekint vissza saját irodalmi szerepvállalására?

Érdekes, hogy azt mondja: „javítás nélkül”. Pusztán filológiai világ tekintve arról van szó, hogy a vers teljes szövege, ahogy 1968-ban megírtam, sokáig nem volt kiadható. Ez volt az az idő, amikor egy ország katonai megszállását baráti segítségnyújtásnak nevezték. Mi, a rendszeren belül élők persze pontosan tudtuk, hogy a cikornyás szövegek milyen valóságot takarnak. Nagyon kívülállónak (nem a Bodor Ádám-i értelemben kívülállónak, hanem a rendszer működését nem ismerőnek) kellett lenni ahhoz, hogy valaki szó szerint vegye őket. Ezen elmélkedik a vers, és mivel csakugyan ez volt a helyzet, ki lehetett játszani a cenzúrát úgy, hogy a versből kimaradtak a kimondhatatlan elemek; lehetett rá számítani, hogy az olvasó odaérti őket: „miért a saját érdekében, / a saját no meg a világ érdekében, / a világtörténelem sőt a világegyetem érdekében / kívánatos a / ajánlatos a / és nem kevésbé javallott a”. És könnyen lehet, hogy ez a kényszerű kurtítás esztétikai haszonnal járt, tehát végül is csakugyan javítás. Nem tudom biztosan, hogy jól tettem-e, de most mégis visszaraktam a kihagyott elemeket: „kívánatos a befogott száj, / ajánlatos a létszámszaporulat a börtönökben, / és nem kevésbé javallott egy megszálló hadsereg.” Arra soha nem gondoltam, hogy valamilyen irodalmi szerepet vállalnék. Versírás közben csak arra tudok figyelni, hogy verssé alakuljon a szöveg. Szerintem Petri is így volt ezzel, csak az ő költői idegszájai sokkal több irányban voltak érzékenyek.

Nádas Péter írja a *Szépirás mint hivatás* című esszéjében: „Szerzetesi munkában eltelt egy élet, de inkább azt szoktam róla mondani, hogy csaknem teljesen letöltöttem hosszú börtönbüntetésem, és még barátokkal, kollégákkal is ritkán lehetett ilyesmirel szót váltani – olykor Mészöly Miklóssal, olykor Esterházy Péterrel.” Ön hogyan tekint vissza saját alkotói korszakaira?

Kedves Zsófia, megijeszt engem az ilyen nagy szavakkal. Alkotói korszak? Én csak sorokat szántottam, mint Arany mondja, és nála sokkal inkább folytathatnám így: „Nem kérkedem ezzel, mert azt se sokat.” De annyit azért elmondhatok, hogy a versformálás módjában voltak szakaszok az életem során. A kötött formák használatát elég könnyen megtanultam, de hamar el is fogott a kétség: túl könnyen folynak ki a kezem alól a jambikus sorok, és nem vagyok még elég erős hozzá, hogy ne vegyüljön beléjük azoknak a hangja, akiktől tanultam, meg aztán úgy éreztem, a korszak, amiben élek, az sem alkalmas holmi önfeledt dalolásra. De teljesen visszafojtani se tudtam ezt a formálókészségemet. Erről szól a *Verses levelezőlapok* című vers. Az első kötetem tehát túlnyomórészt szabadversben íródott, miközben egyre-másra születtek az alkalmi darabok, kihegyezett rímekkel vagy disztichonban, nem is beszélve a különböző színdarabokba írt dalszövegekről. Ezekből az alkalmi versekből egy bő válogatás aztán belekerült *A rejtett kijárat* című gyűjteményes kötetbe *Egyebek* címszóval, az azóta írtakból egy kötetnyi meg éppen most jelent meg a Könyvhéten a Műút Könyvek sorozatában, *Alkalmi* címmel. Körülbelül húsz évnek kellett eltelnie, ▶ 6.

változó szorzó

bordélyház pincemély
– a nap is haldokol –
koporsónk dinnyehéj
gyulladt szem a pokol

korsónyi barna sört
hazudtak – kihánytuk –
holtunkban is gyötör
kocsmáizú átkuk

múltunk csak spanyolfal
– fekete árny libben –
cserélj a latorral
– a remény nincs ingyen

Krisztus-kép körszakáll
kereszt a szemfedő
mosolyhoz angyal jár
jótevőnk szószegő

meghirdettek olcsón
harminc ezüst vár ott
változott a szorzó
– már Isten is vádlott

megkarcolva

kontakthibás áramköreink
már nem érzékelik
a kötelező haladási irányt
hiába zsarolsz a hófoltos
decemberéjszakával
szavatosságunk lejárt
megkarcoltál összevézretelek
ideje tempót és sávot váltani
folyton indulni készülsz
de igeidők foglya vagy
valami vonz valami küld
valami visszatart
ám ami hív nincs sehó
csalétek vagyok és hitszegés
mégis kivételt képezek
– néha megtalálsz
hogy arcomra simíthasd
a búcsú szikkadt könnyeit

**folyton indulni készülsz
de igeidők foglya vagy
valami vonz valami küld
valami visszatart**

► 5. hogy úgy érezhessem, most már merhetek „igazi” verset is írni kötött formában. Írtam erről valamit a *Holmiba*, amikor Jékely Zoltán 100. születésnapjáról emlékeztünk meg 2013 áprilisában (*Miért egy Jékely-kötet?*).³ A *Te megjelenesz-e?* című versben, amelyiknek néhány sora a visszájára fordítva felbukkan a Tandori nyolcvanadik születésnapjára írt versben, tematizálva is van a versdallam öröme: „Fülemben réges-régen óvom, / akárha mindig hallanám.” Most már egy jó ideje – nevezzük ezt harmadik korszaknak? – a forma kérdése, hogy úgy mondjam, lekerült a napirendről. Ha nagy ritkán sikerül még verset írni, annak a formája hol ilyen, hol olyan, ahogy menet közben alakul. Lazább formában írni semmivel se könnyebb, mint kötötten. Volt egy érdekes tapasztalatom. Leghosszabb versem (egyik kedvencem) úgy keletkezett, hogy végigböngészttem egy év beérkező elektronikus leveleit, és elkezdtem a kiválogatott, egybeszerkesztett anyagot verssorokba tördelni. És egyszer csak úgy láttam, hogy az anyag életre kel, megszólal, vers, az enyém, pedig egy szavát se én írtam.

Én nem éltem át azt az írói magányosságot, amiről Nádas Péter beszél. Már csak azért sem, mert nem éltem olyan szerzetesi vagy börtönéletet, amit ő magára vállalt, nem prózát írtam, de szerencsém is volt. Kezdként találtam olyan mestereket, Vas Istvánt és Pilinszky Jánost, akiknek meg lehetett mutatni a verseket, később meg, már publikáló költőként egy baráti társaság szerveződött a budapesti bölcsészkar angol szakán oktató költők és más irodalmárok közül, és az összejöveteleikre engem is meghívtak, noha én nem ott dolgoztam, hanem az Európa Könyvkiadónál, és nem is végeztem angol szakot (de fordítottam angolból). Ez lényegében önképzőkör volt, mindig egyvalakinek a művei voltak terítéken, azokat kivésztük. Hogy ez mennyire hasznos, azt még jobban tapasztaltam a *De mennyire* című kötetem írása közben. Két értő és őszinte barátomnak mindig elküldtem az első változatokat, és ezek az ő pontos megjegyzéseik, kifogásaik nyomán majdnem mindig tovább alakultak. És ezt ellenirányban is tapasztaltam. Versszerkesztői munkám legérdekesebb és -hasznosabb része az volt, amikor jelentkezett egy-egy tehetséges, de a költői mesterséget még hiányosan birtokló költő, és néha hónapokig pattogott pingponglabdaként a szöveg két tőnk között ide-oda, amíg végül létrejött a végleges szövege. És az már igazán jó volt. Ennek az öröme tartotta bennem a lelket huszonöt éven keresztül a versrovatszerkesztés amúgy sokszor gyötrelmes posztján.

Jegyzetek

¹ <https://www.jelenkor.net/interju/2594/mar-nincs-meg-de-velunk-van>

² https://magyarnarancs.hu/konyv/nevukon_akarta_nevezni_a_dolgokat_-_varady_szabolcs_kolto_szerkeszto-64832

³ https://reader.dia.hu/document/Varady_Szabolcs-Kotetben_nem_publikalt_prozai_irasok-18047

PÁL-LUKÁCS ZSÓFIA

1985, Csíkszereda. Budapesten él.

Ütközéspontok II.

A chilei örökség

A minap a levélszemémben keresgélve az alábbi, spanyol nyelvű levélre bukkantam:

Saludos,

Soy Martin Benard Marclord, Le hago una oferta en relación con el fondo de mi cliente fallecido por valor de 13,6 millones de dólares estadounidenses, que lleva el mismo apellido que usted. Espero su respuesta para más detalles sobre este tema. Atentamente, Martin Benard Marclord¹

Nem tulajdonítottam jelentőséget a dolognak, rendszeresen kapok elektronikus levelet a Magyar Postától, naponta többet is, át nem vett küldeményekre hívják föl a figyelmemet, mindenféle nyereményeket ígérnek, a telefórtársaság nevében iPhone-t, egyik cég Mercedes-t, a másik Opelt, a harmadik VW-t, a negyedik nagyobb összeget ígér, és nekem mindezért csak el kell látogatnom egy oldalra, ott kitölteni egy kérdőívet. A másik cég aranyórát ígér, a nyereménytárgy értékéhez képest bagatell összegért csupán a szállítást kell kifizetnem, ehhez persze a bankkártyám összes adatát meg kell adnom. Idáig persze én nem jutok el, engem nem vesznek palira ilyen csalók.

Lemásoltam ezt a chilei levelet, az eredetit meg rögtön ki is töröltem, mint az összes többi, gyanús tartalmú tucat üzenetet. Most akadt kezembe ez a másolat, gondoltam, kíváncsiságból utánanézek a Google-ban, létezik-e egyáltalán ez az ember, vagy csak valakinek a nevében beszél. Lássanak csodát, létezik, *My Name is Mr. Martin Benard Marclord, I am a Legal practitioner and owner of Martin Benard Law Firm, I have a financial transaction which might...*

Nocsak. Tovább keresek, beütöm a név mögé, hogy Chile, és a nyolcvankétezer-ötszáz találat közül a legtöbb felugró oldal ugyanazzal a szöveggel jön, a többinél át van húzva a keresztnév és a második vezetéknev, de egytől egyig, kivétel nélkül csalásról szóló cikkek. Most légy okos. Tehát létezik ilyen nevű ügyvéd Chilében, pénzügyekkel foglalkozik. Most már csak azt kell kiderítenem, hogy kicsoda az illető, aki az ügyvéd nevében ír, és persze honnan szedi, hogy tudok spanyolul.

Napokra félretettem a chilei örökség dolgát, közben azért eljátszottam a gondolattal, mi lenne, ha már réz- vagy egyéb, értékes nemesfémhánya tulajdonosa lennék, hála az eddig ismeretlen, elhunyt rokonnak, aki az összes vagyont rám hagyta. Igaz, nem közvetlenül, de az ügyvéd megkeresett, és mivel Chilében nem talált egyenes ági leszármazottat, az óházában kellett utánajárnia, kit illet az a tizenvalahány ezer amerikai dollár. A villamoson ülve éppen azon gondolkodtam, a Hősök terére kéne mennem, úgyhogy le is szálltam az Oktogonnál, még az is átvillant az agyamon, hogy milyen könnyen megszoktam, én, a vidéki, aki November 7. térnek ismertem meg, amikor Budapestre kerültem, bezzeg a budapesti barátnőimnek még ma is nehéz a váltás, sokszor Tolbuchin körutat mondanak a Károly körút helyett, aztán a következő gondolatom rögtön ez után a dédapám lett. Hogy hogyan jutott eszembe, mikor ő nem is a második, hanem az első világháborúban harcolt, azt magam sem tudom, mindenestre tény, hogy járt az amerikai kontinensen, de nem Chilében, hanem Kubában, és csak a szerencsének köszönhető, hogy kiszálltak Santiagóban, mert ha eredeti úti céljái, Havannáig megy, akkor a többi négyszáz utassal együtt ő is a viharos tengerbe vész.

Dédapámnak esetleg lehet valami köze ehhez a chilei örökséghez? Előfordulhat. Teszem azt, Santiagóban, vagy inkább Santa Clarában, merthogy ott dolgozott, ott is élt, másfél vagy két évig, már nem emlékszem pontosan, a lényeg, hogy ott megismerkedett valakivel, titokban tartotta a kapcsolatukat, és mielőtt hazajött, meghagyta a feleségének vagy élettársának, hogy eszébe ne jusson keresni. A család nem is foglalkozott vele, mostanáig ki sem derült volna, hogyha nem hal ki az egyenes ág. Így történhetett, most már csak azt kellene kiderítenem, hogy került az az asszony a dédapámmal közös fiúgyermekével Chilébe. Lényeges, hogy fiúgyermek, hiszen a chilei ügyvédet is a közös vezetéknev irányította hozzám. Hogy miért nem angolul, miért spanyolul írt nekem, arra talán elegendő magyarázat, hogy ha beüti a nevemet a Google-ba, rögtön kiderül, hogy van spanyol érdekltségem.

Kérdés tehát, hogy került a dédapám leszármazottja Chilébe? Ne kiálltam nyomozni. Megkértem egy hajdani kollégiumi társamat, aki ugyan nem Santa Clarában, hanem Cienfuegosban lakott, nézzen utána, szabadon kutathatók-e az ottani levéltár iratai. Két hétbe beletelt, mire Enrique megírta igenlő válaszát. Egy bökkenő azért van, online ugyanis nem elérhető ez az anyag. Nem tudom, milyen

Egy alternatív emlékmű makettje

iratokat digitalizáltak, hogy áll az ország, fogalmam sincs a mostani kubai viszonyokról, úgyhogy ha nem akarok személyesen Kubába utazni, akkor valami mást kell kitalálnom. Enriquét mégsem küldhetem oda magam helyett, hogy kutassa ki, merre járt a dédapám.

Az óháza, igen, csak persze nem Magyarország, főleg nem annak az 1919-es nyárnak a Magyarországa, ahonnan a dédapám elmenekült, hanem az, ahonnan a Valbanera gőzös többi utasa származott, mint az a bizonyos Juan is, aki az út során a húgával, Rosítával együtt spanyolul tanította a dédapámat. A gőzös utaslistáját már akkor megszereztem, amikor fény derült a katasztrófára, énelőttem legalábbis, merthogy a családukban érthetetlen módon titok övezte az epizódot, hogy a dédapám a tengerentúlon is járt. Száz szónak is egy a vége, tudtam, hogy Juan és a húga a többi kétszázötvenhét utassal együtt Las Palmas kikötőjében szállt föl a hajóra, nem maradt más dolgom, tüzetesen átvizsgáltam az utaslistát, és a Juan nevű utasok közül Rosita révén azonnal kiszűrtem, melyik volt a dédapám barátja. Ezzel mondhatni sínen is voltam, utána már csak be kellett volna küldenem a spanyol Beilleszkedési, Társadalombiztosítási és Migrációs Minisztérium honlapjára a nevet meg az e-mailcímemet, hogy ott majd utánanézzenek, hogy mikor és merre járt Juan. Ennyiben maradtam magammal.

Volt egy halvány sejtésem, hogy talán Rositától kellene kiindulnom, hiszen nem ritka eset, hogy az egyik jó barát húga egyszer csak fontos szerepet kap a másik életében, de úgy voltam vele, maradjunk szigorúan a tényeknél, a megérzéseimmel ráérek majd foglalkozni, miután Juanról találtam megbízható adatot.

Eltelt egy-két nap, el is feledkeztem a chilei örökségemről, rengeteg tennivalóm között nem értem rá nyomozni, egy hirdetés láttán aztán eszembe jutott, de rögtön utána arra gondoltam, ha írok is a spanyol minisztériumnak, és válaszolnak is az e-mailemre, mihez kezdek majd vele, hiszen Juan leszármazottainak nem is az én dédapámra, hanem annak az esetleges leszármazottaira kell emlékezniük. Elégé valószínűtlen, mindenestre azt meg fogom tudni, hogy mi történt Juan családjával, ha egyáltalán lett neki családja Santa Clarában, és ha szerencsém van, a leszármazottaitól még több adatot is szerezhetek. Például hogy kivándorolt-e valaki közülük Chilébe.

Visszatértem a Valbanera gőzös utaslistájához, kikerestem Rositát, és ahogy leírtam a nevét, Rosa García de la Vega, született 1897. szeptember 5-én, Gran Canaria San Augustín nevű városában, Juan Cristóbal García de la Vega, született 1895. március 15-én ugyanott, már töltöttem is ki a spanyol bevándorlási

► 8.

► 7. minisztérium űrlapját. Miközben az eredményre vártam, gondoltam, annak is utánanézek, van-e adat arra, hogy milyen mértékű volt a bevándorlás Kubából Chilébe. Nem kellett csalódnom, még 2019-ben is 16 253 kubai bevándorlót tartanak számon az országban. Igen ám, de mi van, ha ezek a kubaiak nemrég vándoroltak ki. Híre ment, hogy Chile gazdag, nincs válság, elég messze is van Kubától, megéri odamenni. Ezen a nyomon tehát nem jutok messzire.

Néhány nappal később találkozót beszéltem meg Juli barátnőmmel, és természetesen rögtön el is újságoltam neki, hogy mibe keveredtem. Juli alapvetően gyanakvó ember, éppen ezért mindenben nagyon alapos. Kiváló elme, végzettségét tekintve közgazdász, és persze felelős civil, naprakész a közügyekben, országos és helyi szinten egyaránt, úgyhogy amikor meghallotta, milyen e-mailt kaptam, szó nélkül felpattant, berohant az irodájába, majd kisvártatva egy kivágott újságcikkkel a kezében jött vissza.

Idenézz, lobogtatta előttem a papírt, melyen csak annyit láttam, hogy a háromhasábos cikk fölé piros filccel ráírta, hogy *Magyar Nemzet*, de a keltezés már nem tudtam kibetűzni, mert azonnal föltette a szemüvegét, és ő maga olvasott föl belőle nekem egy részletet.

Az elmúlt években arról győződtem meg a részemre megküldött okiratokból – melyeket közjegyző, kül- és belföldi ügyvéd, jogászok, közgazdász egyaránt átvizsgált –, hogy igen jelentős vagyont örököltem külföldön, közjegyző előtt e vagyon ismeretében kötöttem tehát befektetési szerződést Kutas László országgyűlési képviselővel, aki a birtokomban, valamint a dr. Mihályfy József ügyvéd birtokában lévő iratok alapján ajánlotta fel a segítségét, és több ízben el is járt velem együtt külföldön, így Svájcban is.

Tudod, mi ez? – kérdezte Juli, és én bólintottam. Csalás. Egy jó nagy átverés. Vagy mégsem? Hiszen mégiscsak létezett az a pénz azon a svájci bankszámlán! Juli barátnőm erre csak annyit mondott, felnőtt ember vagy, te tudod, mit csinálsz, de arra nagyon vigyázz, hogy a végén ne hogy téged is csőbe húzzanak. Hogy ez a jellemtelen fickó mit hazudott össze az újságíróknak, azt most figyelmen kívül is hagyhatjuk, viszont hogy ez a nő sem egészen százas, az biztos.

Nem állhattam meg, közbeszóltam, miből gondolod? Talán ha te előtted közjegyző, kül- és belföldi ügyvédek, jogászok, közgazdászok is ellenőrzik az okiratot, és egybehangzóan kimondják róla, hogy hiteles, akkor te továbbra is kételkednél? Neked utána eszedbe jutna, hogy tovább kutakodjál, hátha mégiscsak átverés az egész? Kötve hiszem.

Juli barátnőm a fejét rázta, azt mondta, nagyon naiv vagyok. Először is, ha én tudom, hogy nincs potenciális amerikai nagybácsim, akkor nem dőlök be ilyen marhaságoknak. Nem gondolod, hogy ott kéne kezdeni?

Juli barátnőm meggyőző érvei hatottak ugyan, én mégis úgy éreztem, megér annyit a dolog, hogy amíg a spanyol minisztérium válasza megérkezik, egy másik szálon is elkezdjek nyomozni, ahogy Juli barátnőm mondta, a lehetséges amerikai nagybácsi után.

Nemrég mesélte egy közös ismerősünk, hogy a volt férjem most éppen a Chilével határos Bolívia magyar nagykövetségén dolgozik. Mióta elváltunk, nem tartjuk a kapcsolatot, még felszínesen sem, a Facebookon sem ismerősöm, így fogalmam sem volt róla, hogy éppen merre jár. Közös gyerekünk nincs, a váláskor, amit lehetett, mindent megfeleztünk, igaz, a Doors lemezemet elvitte a galád, ha valamiért, hát ezért írtam volna neki már néhányszor, hogy szolgáltassa vissza, a lemez az enyém, én vittem bele a házasságunkba, de sajnos nem tudtam, kideríteni meg nem akartam. Annyit persze tudtam, hogy utána a külügyhöz került.

Nem csodálkoztam rajta, amikor meghallottam, hogy Bolíviában van. Dodó mindig is nyughatatlan természet, megszállott utazó volt, mint szinte mindenben, ebben is szöges ellentétem, úgyhogy amikor egy véletlen szerencse folytán bekerült, én rögtön sejtettem, hogy nem fog megülni a külügyminisztérium hivatalnoki székében. Az állást ő tartotta szerencsének, én bíróságról kijövet mondtam neki, hogy nekem nem tudnának annyit fizetni, hogy egy minisztériumban hivatalnokként dolgozzam. Ő erre csak annyit jegyzett meg, várd ki a végét.

Szóval Dodó az én emberem. Írtam a követségi címére, bemásoltam az e-mailt, amit kaptam, és nem is kellett sokat várnom a válaszra, harmadnap már ott is volt a postafiókomban. Nevetnem kellett, amikor megláttam, először is, mert ugyanolyan hangnemet ütött meg, mint amikor még egyetemista korunkban szerelmes levelet írt nekem. Ugyanaz a *szívem* megszólítás, mintha el sem váltunk volna. Mit mondjak, csóváltam a fejemet, de nem tudtam rá haragudni, Dodó alapján véne roppant kedves ember, más kérdés, hogy nem tudtuk együtt élni.

A folytatásban azt írja: *Ez szerintem egy klasszikus, lehúzó tranzakció első lépése. Te meg ráharaptál. Nevedet bárhonnán tudja generálni, és még több száz másik névre is küldött ugyanilyen e-mailt. A chilei*

Barátok és (vagy) ellenségek

nyilvántartásból kinézett egy létező ügyvédet. Ha irsz neki, biztosan válaszolni is fog, gondolja, horogra akadt egy hal. És majd elkezd írni a további részleteket. Majd azonosítás végett adatokat elkezd kérni (meg ne adj egyet sem). Ha biztosra akarsz menni, ellenőrizd le az e-mail-címét. Milyen címről írt? (Be ne másold ide nekem, még véletlen kinyitom.) Amikor idáig jutottam az olvasásban, hangosan elnevettem magamat. Dodó sosem volt nagy internetszakértő, ebből a zárójeles mondatából azonnal kiderült, hogy még mindig nem az. Hogy keverheti össze a linket az e-mail-címmel?

Aztán azzal folytatja, amivel tulajdonképpen hozzá fordultam, mégis ő van ott a szomszédban: *a chilei regisztrációs rendszerben nézd meg, hogy milyen adatai vannak megadva, mert nem tudod ellenőrizni, hogy a levélküldő ugyanaz a személy-e, viszont az elérhetőségek alapján össze tudod hasonlítani, hogy a levélküldő megegyezik-e a regisztrált ügyvéddel. Ja, és rézbányái Pinerának vannak (a jelenlegi elnöknek, de nem sokáig lesz az, vasárnap választások), de talán nézz utána, hogy valamilyen elődöd nem vándorolt-e ki Dél-Amerikába.*

A búcsúzás is ugyanolyan hangnemű volt, mint a megszólítás, ha valaki csak azt a két sort látja a levélből, okkal hiheti, hogy intim viszonyban álló két ember levelezésébe olvasott bele. Az utóiratban Dodó még lelkemre kötötte, hogy vigyázzak magamra, a Covid óta szinte mindenki ezt írja, jó, hogy hozzá nem teszi, hogy maszk nélkül ki ne menjek az utcára. Nem teszi hozzá, de azt még igen, még hozzá felkiáltójelesen, hogy be ne dőljek ilyen hülyeségeknek.

A rézbányákat azért írta, mert Chiléről természetesen rögtön a rézbányák jutottak eszembe, viccesen írtam neki, ki tudja, talán már bányatulajdonos vagyok, és én még mindig itt ülök a káposztamegyeri ötven négyzetméteremen a két kutyámmal, pedig már bőven Santiagóban számolhatnám a napi bevételmet. Utóbbi csak gondolatban tettem hozzá, szerencsére nem írtam le, mert rögtön meg is bántam volna. Én, aki ellene vagyok minden fosszilis nyersanyag kitermelésének, hogy is képzelhetném? Még viccből sem mondunk ilyet.

Jó másfél héttel Dodó válasza után a spanyol minisztérium is válaszolt, sajnos nem tudnak segíteni, mivel őket általában fordított irányú kérésekkel szokták megkeresni, vagyis spanyol származású latin-amerikaiak keresik családtagjaikat Spanyolországban. Gondolhattam volna, ha alaposabban átnézem a minisztérium honlapját, de annyira megőrültem a lehetőségnek, hogy nem is gondolkodtam el rajta, mennyire logikus, amit kérek tőlük. Ugyanezt a kérést talán inkább Kubába kéne elküldenem, bár fogalmam sincs, milyen most a politikai helyzet, meg egyáltalán, ha volna is illetékes szerv a bevándorlásra, foglalkozna-e valaki az ügyemmel. Nem sok esélyt láttam.

Kíváncsiságból, tehetetlenségemben megint beütöttem a vezetőkevelemet Chilével együtt a Google keresőjébe, de a 74 531 találat között egyetlen értelmes cikket hozott föl, persze annak semmi köze nem volt a családomhoz. Egy 1987-es keltezésű szaktanulmány volt, a futómadarak vázrendszerének összehasonlító elemzése angol nyelven. Szerzőtársként szerepelt az a bizonyos J., a dédapám nevének kezdőbetűjével megegyező nevű lehetett éppen leszármazottja, bár ez nyilván csak véletlen egybeesés.

Idáig jutottam, és már-már lemondtam a chilei örökségemről, amikor váratlanul telefonhívást kaptam, hogy jelenjek meg a közjegyzőnél, mert alá kell írnom a hagyatéki okmányokat, hogy átutalassák az összeget. Nagyon ideges lettem, megint Juli barátnőmhöz fordultam. Fölhívtam, találkoztunk, elmondtam neki, hogy mi történt, mennem kell a közjegyzőhöz a papírjaimmal, ez már nem lehet átverés, ha egyszer az irodájából hívnak.

Juli összezsápta a kezét, égnek emelte a tekintetét, valamit motyogott magában, mint aki fohászkozik, ő, aki bevallottan hitetlen, és csak utána szólalt meg. Mit mondjak, leszede rólam a keresztvizet. Hogy ennyire naiv, ennyire ostoba, hiszékeny hogy lehetek, nem gondolom, hogy először hivatalos irattal értesítenek? Hogy gondolom, hogy csak úgy szíre-szóra bemegyek egy helyre, egy pillanatig sem kételkedem, nem lehetek ennyire ostoba, hát csak nem képzelem, hogy igaz, amit mondanak? Hogy én nem tanulok soha, emlékeznek vissza, hányszor átverték, csak ő hányszor mentett ki pénzügyi csapdákból, hányba belefutottam, mert nem hallgattam rá, most is úgy akarok járni?

Ültem leforrázva a hatalmas Ficus benjamina alatt a fotelban, amíg Juli gyenge lábakon álló védekezésemre sorolta az ellenérveit. Egyre jobban belesüppedtem a fotelba, csüggedésem láttán végül Juli maga könyörült meg rajtam.

Idehallgass, van egy ötletem! Erre fölcsillant a szemem, mert tudtam, ha Juli kiesztel valamit, abból csak jó sülni ki a végén. Elmenttetted annak az állítólagos közjegyzőnek a számát? Ráztam a fejemet, dehogyan menttettem, azóta számtalan telefonom volt, a vezetékes készülék legfeljebb az utolsó hívást tárolja. Nem baj, mondta, akkor megvárjuk, amíg legközelebb hívnak, mert ha egyszer rád szálltak, akkor valamilyen módon úgyis kapcsolatba fognak lépni veled.

Utolsó kérdésemre Juli arca paprikavörös lett, én meg csak pislogtam, mert ahogy állt ott fölöttem, éppen ment volna ki a konyhába a kávéért, attól tartottam, hogy lendületből pofon vág. Csak nem képzeled, hogy Chiléből kerestek? Eszednél vagy te? Fogadni mernek, hogy sima kispesti, józsefvárosi vagy százhalmobattai csaló írta neked azt az e-mailt, te meg bevetted. Ha hagyatéki eljárásra hívnak, akkor tértivevényes levelet kapsz a közjegyzőtől, nem hiszem el, hogy még ezt sem tudod!

Nem hallgattam Julira, Dodó intelmeit is figyelmen kívül hagytam, elhatároztam, hogy óvatos leszek, és írok ennek a bizonyos Martinnak Chilébe. *Muchas gracias por su información. Por favor, deme más detalles de cómo he de actuar para conseguir el dinero.*² Ennyi állt a levélben, melyre másnap éjfélkor meg is érkezett a válasz, hogy utaljak át ötszáz dollárt Martinnak az eddigi bankköltségek és eljárási illetékek fejében. Ekkor gondoltam egyet, és a teljes levelet bemásoltam a Google keresőjébe. Az összes megjelenő oldal csalással kapcsolatos volt.

Mit mondjak, számítottam rá. Nem azt mondom, hogy kezdetől fogva tudtam, átverés az egész, egyáltalán nem erről van szó, és nem is arról, hogy titkon nagy örökség letéteményesének gondolom magamat. Az egész történetből az izgatott leginkább, hogy vajon a dédapámnak lehetett-e köze Juan hűgához. Ahogy a leveleiben ír róluk, pontosabban csak Juanról, a hűgát mindössze két ízben említi, egyszer, amikor megismerkednek, másodszer meg valami jelentéktelen dologban, de abból annyira egyértelmű lett számomra, hogy valami több is lehet köztük, mert másodszer úgy írt, mintha minden előzményt tudhatna a család. Olyan természetes volt, hogy szinte láttam magam előtt őket. Mint amikor a titkos szeretők ülnek egymás mellett a kávézóban, és olyan természetességgel veszi el a nő a férfi csészéje mellől a kiskanalat, amire szüksége van, ahogyan csak az egymáshoz nagyon közel állók nyúlnak egymás tárgyaihoz. Ezt szerettem volna kideríteni, mert nagyon is valószínűnek tartottam, hogy dédapám az alatt az egy év alatt, amíg Kubában élt, bizony nem volt magányos. Márpedig ha Rosita vagy valaki más volt mellette, akkor annak következményei is lehettek.

Egy ideig haragudtam Dodóra, Julira, az ismeretlen telefonálóra, mert elrontották a játékomat, aztán elhatároztam, addig nem nyugszom, amíg ki nem derítem, mi történt dédapám meg Rosita között Kubában. Már nem érdekelt, hogy került-e leszármazottjuk Chilébe vagy sem, létezik-e a chilei örökség vagy sem, elég lesz, ha megtalálom a fonal végét, és Ariadné majd kivezet a labirintusból.

Jegyzetek

¹ Martin Bernard Marclord vagyok. Ajánlattal keresem meg elhunyt ügyfelem vagyónával kapcsolatban, melynek összege 13,6 millió amerikai dollár; ügyfelem vezetéknéve azonos az önével. A további részletekért várom válaszáat a témával kapcsolatban. Üdvözlettel, aláírás

² Köszönöm a tájékoztatást. Kérem, szíveskedjék részletesen megírni, mit kell tennem, hogy hozzájussak a pénzhez.

mintha

milyen vékony a ma ablaküvege
a tegnap és a holnap között áttetsző
magzatburok homályos hártya minden
pillanatban beszakadni kész
jegeces tükör egy tó éjszakája felett
egy éjszaka égboltja alatt
a fent és a lent keresztmetszetében

mintha valamit vártál volna
mintha valamit elszalasztottál volna
reggel van a fény formákat oszt
vissza tárgyaidnak színeket próbál
rájuk igen ez lesz a legjobb öltözék
meg is van indulhat a nap hát
színek és jelenetek

amíg betűkbe (k)öltözünk

pár sornyi kézírásnak lenni
a frissen nyomtatott könyvben
az ajánlás gesztusába sűrítetők igeidők
milyen törekeny pár(huzam)os magány
akár az eső üvegszálainak dőlésszögei
milyen tökéletes pár(huzam)os sziluettek
a volt egyszer hol nem volt zuhatagában
kirajzolódó árnyképek vagyunk
sebezhetőségünk barlangfalain
megajándékozhatnánk jelen időnkkel
önmagunkat és egymást
ha már a jövőnkéről azt képzeltük
valaki majd csak megtalál
valaki majd csak fellapoz

nem olyan könnyű

nem olyan könnyű így szeretni
egyetlen helyen vagyunk egyetlen időben
milyen kevés és ha már nem leszünk
hol leszünk ahol a hang ami elszáll
a madár ami elrepül

nem olyan nehéz így szeretni
egyszer majd ott leszünk ahol
a madár se jár

milyen könnyű így szeretni
millió helyen voltunk millió időben
milyen sok is volt elfáradtunk
jó most itt megpihenni egy hangban
egy madár szárnyán egy felhő peremén

milyen nehéz így szeretni
egyetlen helyen vagyunk egyetlen időben
egyetlen folyóparton
falevelek a víz tetején

„Ki vagyok én?”

Mottó: „*Senki nem mocskolhatja magát őszintén szemétnék.* Mert egy bizonyos értelemben mondhatom ezt őszintén, ám mégsem lehet az őszinte meggyőződés: különben nyilván vagy megőrülnék, vagy megváltoznék.” (Ludwig Wittgenstein: *Észrevételek*)

Itt van előttem két könyv, az egyiket Augustinus írta,¹ a keresztények máig egyik legnagyobb tanítója, a másikat Rousseau,² az a modern filozófus, akit talán a leginkább foglalkoztatott a saját személye. Mindkettőnek az a címe, hogy *Vallomások*, de elképzelni sem lehetne két különbözőbb könyvet. Ha ennek a szembeszökő különbségnek a magyarázatát keressük, mindenekelőtt arra érdemes gondolnunk, hogy a „mi az ember?” évezredek kérdéseire nagyon különböző válaszokat tudunk adni, s ezekből az önmagunkhoz való közeledésnek, az önvizsgálatnak nagyon különböző módzatai következhetnek. Talán érthetőbbé válik mindez, ha felidézünk néhány olyan régi metafizikai fogalmat, amelyeket az idők folyamán az emberek önmaguk megértésében igénybe vettek, mint például a test, a lélek és a szellem fogalmait. Ezekről ugyan Martin Heidegger már az 1920-as évek közepén azt állította, hogy az ún. „jelenvalólét” (vagyis az ember) *egzisztenciájának* leírásában teljességgel használhatatlanok,³ de az én céljaimra itt most megfelelnek.

Első megközelítésben az ember: test. Animális létező, része a létezés nagy láncolatának, része az élővilágnak. Az, hogy valami az élővilág része, hogy tehát test, nem jelenti azt, hogy Descartes-hoz hasonlóan nekünk is lelketlen automatáknak kellene gondolkodnunk róla, ahogyan ő tette azt az állatokról (lásd például a módszerrel szóló értekezésének ötödik részét).⁴ Már Arisztotelész azt tartotta ugyanis, hogy az állatoknak is van lelke (*pszükhéje*), sőt mindennek van, ami csak él (*Parva naturalia* 470a).⁵ A mai etológiai kutatások is azt támasztják alá egyébként, hogy az állatok is képesek (vagy legalábbis bizonyos állatok képesek) nem csupán a táplálkozásra (növekedésre), helyváltoztatásra és érzékelésre, mely jellemzőket már Arisztotelész is felsorol, hanem *bizonyos* típusú érzelmekre és *bizonyos* típusú gondolkodásra is. Ez a hasonlóság ugyan nem elegendő ahhoz, hogy ember és állat közötti éles és nyugtalanító (nem is annyira metafizikai, mint inkább etikai) különbséget elmossa, de arra igenis elegendő, hogy Descartes álláspontját túrhetően cáfolja.

Mondhatjuk ugyanakkor, s Arisztotelész mondja is, hogy az emberi léleknek mégiscsak van egy sajátos képessége, hogy tehát az ember bizonyos, az állatokhoz képest magasabb rendű kognitív képesség birtokosa, tudniillik gondolkodásra képes lény (*De anima* 415a, 427b).⁶ Innen nézve a válasz a kérdésre, hogy mi az ember a maga lényege szerint, röviden az, hogy gondolkodó lény. Az embert ilyenkor mintegy a legmagasabb rendű tevékenysége, a gondolkodás felől határozzuk meg. Ez nemcsak azt jelenti, hogy az ember (és csakis az ember) képes a fogalmi gondolkodásra, hanem azt is, hogy az ember emberi mivolta mindenekelőtt a gondolkodásban teljessé ki.

Ezt a görögöktől örökölt képletet először a kereszténység bontotta meg, amely az emberi lénynek egy új metafizikai minőségét fedezte fel, jelesül azt, hogy az ember (minden ember): személy. (A görögöknek egyébként erre az emberi minőségre még csak igazán jó szavuk sem volt; az a görög szó [a *proszopón*], amit később, a 4. évszázadban a trinitológiai vitákban használnak Isten három „személyének” a megnevezésére, tulajdonképpen nem egyéb, mint a latin *persona* görög fordítása, s eredetileg nem jelentett egyebet, mint álarcot, amit az ókori görög színházban a színész viselt.) A kereszténység után tehát többé már nem lehetett ugyanolyan problémátlanul kérdezni, mint Arisztotelész, hogy „mi az ember?”, mert a kérdés sokkal inkább az lett, hogy „ki az ember?”. Még pontosabban (mivel ez a kérdés a fenti formájában az általánosság miatt értelmetlen): „ki vagyok én, az az én, aki ezt kérdezem?”

Az ember személyi mivoltának, ennek a nagy horderejű felfedezésnek az alapja a keresztények számára egyébként nem valamiféle sajátos tapasztalat, hanem az az ótestamentumi gondolat volt, hogy az ember (és csakis az ember) az egyetlen olyan teremtmény, amelyet Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtett, kiemelve ezáltal őt a létezés nagy láncolatából, s belehelve „az életnek lehellétét” (Gen 1,26; 2,7).⁷ Noha a különféle keresztény szerzők ezt a gondolatot az idők folyamán fölöttébb változatos módokon értelmezték, de rendszerint nem vitatták Pál apostol álláspontját, miszerint az

emberben van valami, ami isteni, s hogy nem csupán test és lélek, hanem még valami, jelesül szellem (*pneuma*) is. (Így például a theszalonikaiakhoz írott első levelében is arra inti őket, hogy egész valójukat, azaz szellemüket, lelküket és testüket feddhetetlenül őrizték meg Krisztus eljövételére [5,23]).

Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy az ember csakis Istenhez való viszonyában válhat egyáltalán azzá, aki, énné, személyé, nem pedig, mondjuk, a gondolkodás képessége által. Nézzük meg, hogy miként magyarázza el nekünk ezt a gondolatot a legkeresztényebb keresztény, vagyis Kierkegaard. *A halálos betegség* című munkáját az azal a gondolattal indítja, hogy ez a betegség, ami nem más, mint a „kétségbeesés”, tulajdonképpen a hit hiánya, márpedig a hit hiánya, tudjuk ezt szintén Pál apostoltól, maga a bűn: „ami pedig hitből nincs, bűn az” – írja Pál a rómaiakhoz intézett levelében (14,23). A bűn tehát nem az erény, hanem a hit ellentéte, s a kétségbeesés ezért a hitetlen emberen uralkodik el. (Kierkegaard Nietzsche mellett a 19. század másik nagy „diagnosztája” volt, s ha egyebekben nem is, abban kétségkívül egyetértettek, hogy koruk a keresztény hit hanyatlásának, a hitetlenségnek a kora [Isten meghalt] – csak-hogy ebből a diagnózisból homlokegyenest ellenkező előjelű következtetéseket vontak le: Kierkegaard megreformálni akarta a hitet [pontosabban: visszavezetni az eredetéhez], kiszabadítva a moralitás keretei közül, Nietzsche viszont meghaladni akarta a keresztény morált magával a kereszténységgel *együtt*.)

Ez tehát az a kontextus, amelyben Kierkegaard felteszi a kérdést, hogy micsoda is az „én”: miért személy úgymond az ember? Idézem: „Az ember szellem. De mi a szellem? A szellem az Én. De mi az én? Az Én [Selv, Selbst] olyan viszony, amely önmagához viszonyul, vagy a viszonyban az, hogy a viszony önmagához viszonyul; az Én nem viszony, hanem az, hogy a viszony önmagához viszonyul. (...) Így például a lélek vonatkozásában a test és a lélek közötti viszony egy viszony. Ha azonban a viszony önmagához viszonyul, akkor ez a viszony a pozitív harmadik, ez pedig az Én.”⁸ Bár Kierkegaard fentebbi mondatai első hallásra vagy olvasatra meglehetősen rejtélyeseknek tűnhetnek, valójában egy meglehetősen egyszerű gondolatot próbál meg artikulálni. Az ember, mondja, test és lélek, de ezt nem úgy kell felfognunk, mintha a lélek a testhez hasonlóan „valami” lenne: a lélek már önmagában egy „viszony”: az a mód, ahogyan az ember önmagához viszonyul. De önmagában még ez a viszony (az az a lélek) nem teszi az embert énné, vagyis személyé, hanem csakis az, hogy ez a viszony önmagához viszonyul: az önmagához viszonyuló viszonyt nevezzük szellemnek, s a szellem az, ami az embert személyé teszi, azzá, aki. (És nem pedig azzá, ami, mert, amint azt már tisztáztuk: ha valamire megtanít minket a kereszténység, akkor az éppen az, hogy egy emberi lényel kapcsolatos helyes kérdés soha nem a „micsoda?”, hanem a „kicsoda?”. Arisztotelészről eltérően a kereszténység már nem azt kérdezi, hogy „mi” az ember, hanem azt, hogy „ki” az ember – s azért annyira nehéz „objektív” vagy „általánosságban” válaszolni erre a kérdésre, mert az ember nem egy dolog, és még csak nem is pusztán egy élőlény, aminek a „szubsztanciája” vagy „természete” megnevezhető és megragadható lenne, akár a gondolkodás képességében, akár bármi másban.)

És ebben a helyzetben, teszi hozzá Kierkegaard, alapvetően két „szcenárió” lehetséges, s a kettő közül csupán az *egyik* a keresztény scenárió, mert csak ez fedi azt a gondolatot, hogy az ember csakis az Istenhez való viszonyában válhat azzá, aki. „Egy olyan viszonynak, amely önmagához viszonyul, egy Énnek vagy önmagát kell létrehozni [sætte, setzen], vagy másvalami hozza létre őt. Ha az önmagához viszonyuló viszonyt más hozza létre, akkor a viszony természetesen már a harmadik, de ez a viszony, ez a harmadik aztán megint csak egy viszony, és ahhoz viszonyul, ami az egész viszonyt létrehozta. Egy így származtatott, létrehozott viszony az ember Énje, olyan viszony, amely önmagához viszonyul, és azáltal, hogy önmagához viszonyul, viszonyul a Máshoz is.”⁹ Az ember tehát, állítja Kierkegaard, egy önmagához viszonyuló viszony (szellem), s ha ezt a viszonyt az ember nem önmaga hozta létre (a szellem nem az ember „tulajdona”), akkor az önmagához való viszonyulása közben a viszony egyszersmind viszonyul ahhoz is, aki ezt a viszonyt létrehozta, vagyis a nagybetűs Máshoz: Istenhez.

Kierkegaard konklúziója tehát az, hogy az embert személyé, azzá, aki, csakis az Istenhez való viszonya teheti, hogy az

Ismerős jelképek 6

önmagamhoz való legszemélyesebb viszonyom ugyanakkor Istenhez való személyes, legbensőségesebb viszonyom is: „Az Én – írja – a végesség és a végtelenség tudatos szintézise, amely önmagához viszonyul, és az a feladata, hogy önmagává váljon; ez pedig az Istenhez való viszony révén valósítható meg.”¹⁰ (Emlékeztet ez Augustinus gondolatára, miszerint Isten „végtelen magasság és kimondhatatlan közelség, örök titok és határtalan jelenlét.”)¹¹ S ha ez így van, akkor elmondhatjuk, hogy – legalábbis keresztény értelmezésben – az énünk, személyi voltunk folyamatos *transzcenzust* jelent, önmagunk állandó meghaladását, állandó felemelkedést Istenhez, viszonyulást a radikálisan Máshoz.

De ez ugyanakkor azt is jelenti, tehetnénk hozzá, hogy a saját magamra vonatkozó kérdést, tudniillik azt a kérdést, hogy ki vagyok én, a magam legbensőbb valója szerint, csakis az Istennel folytatott párbeszédben, a csendes önvizsgálatban tudom megválaszolni. Nem véletlenül az a címe Augustinus remekművének, hogy *Vallomások*, ami alatt természetesen korántsem a publikumnak, hanem Istennek tett vallomások értendők: önvizsgálat ez Isten, vagyis a *lelkiismeret* színe előtt, ha úgy tetszik: gyónás. (Tegyük hozzá egyébként, hogy a lelkiismeret [*szüneidészisz*] fogalma, abban a formájában, amelyben mi ismerjük és használjuk, maga is keresztény invenció, s ama hit nélkül, hogy Isten közelebb van hozzám önmagánál, hogy ott van mélyen legbelül, nincs is sok értelme; eredetileg az a meggyőződés kísérte ugyanis, hogy Isten szelleme lakozik benne: „Igazságot szólok Krisztusban, nem hazudok, lelkiismeretem velem együtt tesz bizonyosságot a Szentlélek által”, írja Pál ugyancsak a rómaiakhoz intézett levelében [9,1]). Augustinus tehát vall, nem az embereknek, hanem Istennek: „Meg kell tehát vallanom, hogy mit tudok magamról és azt is, amit nem tudok. Hiszen amit magamról tudok, csupán úgy tudom, hogy fényességgel rámsugarazol, és amit nem tudok, csak addig nem tudom, míg sötétségem színed előtt nem változik verőfényre.”¹²

S ha az önmagunkra vonatkozó kérdésre adott válasz a helyes formája szerint nem lehet más, mint vallomás, akkor ez egyszerűsített azt is jelenti, hogy ezt a kérdést soha nem lehet általánosságban megválaszolni, mert senki más nem tudja megválaszolni, csakis én, ahogyan azt szintén Pál írja: „Mert kicsoda tudja az emberek közül az ember dolgait, hanemha az embernek a lelke, a mely ő benne van?” (1 Kor 2,11) – s természetesen lélek (*pszükhé*) helyett az eredeti görög szövegben itt is a szellem (*pneuma*) szó áll (mert, mondja ugyanott, „mi nem e világnak lelkét vettük, hanem az Istenből való Lelket”). Az ember dolgait csakis a saját szelleme, azaz Isten tudhatja, mert az ő színe előtt meztelenül állunk: ő mintegy átlát

rajtunk (s egyszerűsített átlát saját magán is, „mert a Lélek mindeket vizsgál, még az Istennek mélységeit is”). Vagy másképp fogalmazva: a saját lelkiismeretünknek nem hazudhatunk, mindaddig, amíg az az, aminek lennie kell, azaz Istennek bennünk lévő lelke (szelleme).

Ha mindennek ellenére megpróbáljuk mégis mindezt mintegy „kívülről” vagy „objektíve” nézni, nem pedig „belülről”, ahogyan tette azt Augustinus, ha tehát megpróbáljuk mintegy tárgyyszerűen megválaszolni a kérdést, hogy „mi” a személy, akkor viszont azt mondhatjuk, hogy a keresztények számára az embernek mindig van valamilyen „intencionalitása”, valamilyen „irányultsága”: a keresztény ember a maga személyi mivoltában furcsa módon nem önmagára, hanem valami önmagától nagyon távolira és radikálisan különbözőre utal. Mondhatjuk tehát, hogy a keresztény ember *széma*, nem abban az eredeti értelemben, hogy sírkő, hanem abban az átvitt értelemben, hogy jel, ami, mint ilyen, mindig eltereli önmagáról a figyelmet, hiszen valami más helyett áll és azt kívánja értelmezni. Némileg paradox módon tehát azt lehetne mondani, hogy a keresztény ember csak úgy lehet én, személy, az, aki, ha folyton elfele utal önmagáról, ha lemond arról, hogy én legyen: az egyetlen szó, amit a keresztény ember soha nem mondhat ki, az az „én” (mert helyette mindig azt kell mondania, hogy „Te”).

Az első nagyobb repedések ennek a csodálatos és lenyűgöző teológiai építménynek a falán nyilván akkor keletkeztek, amikor elindult, valamikor talán a 16. század elején, egy olyan folyamat, ami majd csak jóval később, a 19. századra ért be, jelesül a keresztény hit hanyatlásának a folyamata. Amikor Nietzsche a 19. század vége felé bejelentette, hogy Isten meghalt, akkor ez a folyamat már befejezett tény volt, s Nietzsche, annak a századnak az egyik legjobb diagnosztikájaként ezt pontosan tudta. A kínzó dilemmát, ami ebből a helyzetből, a szekularizáció tényéből következett, pontosan jelzi Hölderlinnek az a verssora, amit Heidegger előszeretettel idézgetett: „Jel vagyunk, értelmezés nélkül...” Ha nincs Isten, akkor valóban jelek vagyunk értelmezés nélkül, még pontosabban: személyi mivoltunkban utalunk valakire, aki már nincs jelen (abban a végtelen távolságban és egyszerűsített közelségben, amelyben korábban jelen volt bennünk).

A helyzet tehát az, hogy a kérdést („ki vagyok én?”) megörököltük ugyan, de azt a választ, amit Augustinus (vagyis a kereszténység) adott rá, mi már nem tudjuk rá adni, mert már nem hiszünk a lelkiismeretben, vagyis abban, hogy Isten ott rejtkezne bennünk mélyen legbelül, hogy közelebb lenne hozzánk önmagunknál. A modern ember szilárd meggyőződése (ami, ha nem korábban, akkor a romantikával általánosan elfogadásra lelt), hogy magához önmaga van a legközelebb, hogy tehát csakis ő lehet önmagának a legjobb ismerője, s hogy az a dolga a világban, hogy önmagát a maga legsajátabb lénye szerint „megvalósítsa”, önnön lényét kiteljesítse – bármilyen formát is öltson az „önmegvalósításnak” ez a folyamata. Szemben a keresztény emberrel, aki az önmagáról való lemondásban válik azzá, aki, a modern ember hajlamos azt hinni, hogy önmagává csakis az önkiteljesítésben lehet.

Mindebből azonban itt és most csak annyi fontos, hogy számunkra már nem adott egy olyan belső és végső instancia, amely (pontosabban: aki) előtt mi egy, az Augustinuséhoz hasonló, csendes önvizsgálatot lefolytathatnánk. Akkor pedig rögvést kérdésessé válik, hogy ugyan kinek tudunk ebben a helyzetben vallani? Kinek tudjuk elmondani, hogy kik vagyunk igazából, kinek írjunk vallomásokat, kinek gyónjuk meg a legbensőbb titkainkat? És a legkézenfekvőbb válasz erre a kérdésre persze az, hogy hát másoknak. Rousseau *Vallomások* című műve az első, s a maga nemében mindmáig páratlan kísérlet egy ilyen gyónásra, arra, hogy önmagát a legcsupaszabb valójában megmutassa másoknak, hogy elbeszélje a legföltettebb titkait, mégpedig a lehető legőszintébb módon. És egyszerűsített, tegyük hozzá, egy *elvetélt* kísérlet is. Nem azért, mert Rousseau nem akart volna teljesen kitarulkozni, hanem mintegy a dolog természete miatt: azért, mert a társadalomban, amelyben élünk, soha nem vagyunk (és nem is lehetünk) egymással őszinték, vagy legalábbis soha nem fognak hinni mások a mi őszinteségünkben, és mi sem fogunk hinni soha a mások őszinteségében.

Ez azért van (s ezt egyébként Rousseau nagyon jól tudta), mert a társas életünk eleve a *látszatok* világában való létezés, ugyanis ilyenkor, ahogyan ő fogalmazott, mindig „a többiek véleményében” élünk, mindig másnak mutatkozunk, mint amik vagyunk, s így végül a társadalomban, állítja Rousseau, a „valaminek lenni és valaminek látszani két teljesen különböző dologgá vált”.¹³ Más szavakkal: a társadalomban sosem tudjuk megállapítani, hogy kicsoda a másik, csupán azt, hogy kinek *látszik*. Némileg erősebben fogalmazva: a társadalom eleve *képmutatókká* tesz bennünket, mert a társas ember, állítja szintén Rousseau, „mindig kívül áll” ▶ 12.

► 11. önmagán”, mindig másoktól, és soha nem magától kérdi, hogy kicsoda, azaz mindig valamilyennek akar látszani.¹⁴ S így akkor is, amikor megpróbálunk őszintének lenni (mint ő a valómásaiban), mások ezt látszatként fogják kezelni, s nem megértésre fogunk lelteni, hanem gyanakvással fogunk találkozni. A szavaink óhatatlanul őszintétlennek fognak tűnni, és képmutatással fognak minket vádolni.

S ha sem Istennek, sem pedig másoknak nem tudunk őszintén győnni, akkor nemigen marad más lehetőségünk, minthogy megpróbáljunk önmagunknak vallani. Paradox módon azonban ennek a reményét is ugyanaz a képmutatás veszi el tőlünk, ami megakadályozza a nyilvános gyónást is. Ez eléggé furcsán hangzik, elismerem, ezért itt kénytelen leszek segítségül hívni Hannah Arendt egyik gondolatát, amely talán megvilágítja azt a furcsa szituációt, amibe mi, a szekuláris társadalomban élő modern, a saját énjükre annyira féltékeny emberek belekeveredtünk. A képmutatás, írja ő a forradalomról szóló könyvében, amit a 17–18. századi francia filozófusok a lehető legnagyobb bűnnek tartottak (mert úgy vélték, hogy elleplezi az összes többi bűnt, s az erény *látszatával* ruház fel bennünket), nem merül ki abban, hogy szándékosan megtévesztünk másokat, hogy másnak látszunk, mint akik vagyunk, noha persze Rousseau-t (és morálfilozófus elődeit) valóban csak ebben a felfogásban érdekelte. De ha csupán ennyi lenne a képmutatás, mondja Arendt, akkor nem érthetnénk meg, hogy miért is olyan iszonyatosan nagy bűn: hát nem iszonyatosabb-e például a gyilkosság?

Ha tehát a képmutatást a maga természete szerint akarjuk megérteni, akkor arra kell mindenekelőtt figyelni, hogy az emberek nemcsak másoknak, hanem maguknak is hazudhatnak – és igen gyakran hazudnak is. Bármennyire is furcsa, de az egyik legelső tapasztalatunk éppen az, hogy az emberek önmagukról a legtöbbet nem másoknak, hanem éppen önmaguknak hazudnak. S hogy többnyire eleve azért tévesztenek meg másokat, mert megtévesztik önmagukat is. Alighanem igaza van Arendtnek: a képmutatással az a baj, hogy valamiképpen túl sokat akar. Nem elégszik meg csak annyival, hogy megtéveszzen másokat, hanem magát is becsapja, ráveszi a lelkiismeretét a hamis tanúzásra, korrumpálja azt a végső instanciát, amely (vagy aki) előtt igazi valójában megmutatkozhatna, s aki egyedül kezelhetné az őszinteségéért. „A képmutató pszichológiai szempontból túlságosan nagyratörő: nemcsak mások előtt akar erényesnek látszani: magát is meg akarja győzni. S kiküszöböli az általa illúziókkal és hazudozó kísértetekkel benépesített világból az integritás egyetlen magvát, saját megronthatatlan énjét (...) Azt a feltevést, hogy a képmutatás a bűnök bűne, az teszi olyan elfogadhatóvá, hogy az integritás valóban megmaradhat minden bűn mögött, ezt kivéve.”¹⁵ Arendt szerint tehát az a megfontolás szól a francia morálfilozófusok álláspontja mellett (függetlenül attól, hogy ennek ők tudatában voltak-e vagy sem), hogy valóban csak a képmutató az, aki szó szerint a „velejéig romlott”.

Ennek az Arendt-féle magyarázatnak a logikája szerint tehát bármiféle bűnt kövessünk el, mindig van visszaút, visszanyerhetjük az erkölcsi integritásunkat, feltéve, hogy nem korrumpáljuk azt a végső instanciát (vagyis a lelkiismeretünket), aki egyedül kezelhet az erkölcsi integritásunkért. Mindaddig tehát van visszaút, amíg tudjuk, hogy a látszat az látszat, s hogy pusztán eljátszunk egy szerepet. A képmutató azonban éppen ezt a tudását veszíti el, így ő nem *valaki*, aki megtéveszt másokat, miközben tudja, hogy mit tesz (mert a lelkiismeretének halk szava folyton emlékezteti erre), hanem olyan ember, aki önnön másik énjét (a jobbik énjét) veszíti el, azt az instanciát, aki előtt megmutatkozhatna a maga igazi valójában. „A képmutató (ahogy a görög *hüpokritész*, színjászó szó jelzi is) olyan következetesen játszik egy szerepet, amikor hamisan erényt tett, mint egy színész egy színdarabban, akinek azonosulnia kell szerepével a szerepjátszás érdekében; nincs *alter ego*, aki előtt igazi formájában megjelenhetne, addig legalábbis nincs, amíg a színdarabon belül marad. Kétszínűsége ezért órá utat vissza, s éppannyira áldozata saját hazudozásának, mint azok, akiket meg akar tévesztetni.”¹⁶ Az egyik legfontosabb (bár távolról sem az egyetlen) konklúzió, amit a fentiekből le lehet vonni (s amit Arendt néhány lappal később meg is tesz), hogy a képmutató, mivel hiányzik belőle az alteregó, csupán egy szerep, igazi én nélkül, s ha a képmutatót megfosztják az álarcától, akkor „semmi sem marad az álarc mögött, mert a képmutató pusztán álarc, amely mögött nincs színész”. „Azt tettei, hogy ő maga a szerep, és egyáltalán nem játszik, mikor belép a társadalmi játszmába.”¹⁷ A képmutató mintegy elhiszi, hogy az, akinek látszik (vagy akinek látszani akar), hiányzik belőle az az egészséges bizalmatlanság, az a gyanakvás, amit önmagunkkal, s legszemélyesebb belső motivációinkkal szemben néha érzünk.

Csak hogy ez a gyanakvás, legyen bármennyire egészséges is, még korántsem kellő garanciája az őszinteségnek, s a képmutatás

Ütközéspontok no.3

veszélyétől, önmagunk megtévesztésének a csapdájától alighanem csak az menthetne meg minket, ha a lelkiismeretünk korrumpálhatatlan lenne, ha *valóban* hinnénk abban, hogy erkölcsi integritásunk „biztonságban van a mindenható Isten figyelő szeme előtt”.¹⁸ Mindenestre, ha ez így lenne, akkor nem volna éppen annyira általános és szembeötlő vonása a társadalmunknak a képmutatás (mint ahogyan ugyanilyen általános vonása volt a 18. század udvari társadalmának, a 19. század polgári társadalmának és a 20. század tömegtársadalmának is). Úgy tűnik tehát, hogy Rousseau gyanúját, miszerint a képmutatás mintegy bele van kódolva a társas ember létfeltételeibe, a későbbi korok igazolták, amiből persze az is következik, hogy mindaddig, amíg a társadalom nagy színjátékán belül maradunk, nem is szabadulhatunk meg tőle. Minden olyan kísérlet tehát, amely a képmutatás leleplezésére irányulna, magának a társadalomnak üzenne hadat (ahogyan a szót a 18. század óta értjük), s minden valószínűség szerint teljességgel parttalan és hiábavaló lenne. És ebben a helyzetben, amelyben tehát a „ki vagyok én?” kérdésre nincs és nem is lehetséges őszinte válasz (legfennebb kételkedhetünk abban, hogy valóban azok vagyunk-e, akinek látszunk), az igazi kérdéssé alighanem magára a kérdésre vonatkozó kérdés válik: hogy tudniillik egy olyan kérdést, amire nyilvánvalóan nem tudunk őszinte választ adni sem másoknak, sem pedig önmagunknak, érdemes-e még egyáltalán feltenni?

Jegyzetek

- 1 Aurelius Augustinus: *Vallomások* (ford. Városi István), Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.
- 2 Jean-Jacques Rousseau: *Vallomások* (ford. Benedek István és Benedek Marcell), Magyar Helikon, Budapest, 1962.
- 3 Lásd a Lét és idő 10. paragrafusát, in: Martin Heidegger: *Lét és idő* (ford. Vajda Mihály), Gondolat Kiadó, Budapest, 1989, 145–152.
- 4 Descartes: *A módszerről* (ford. Alexander Bernát, Szemere Samu, Tamás Gáspár Miklós), Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2002, 113–133.
- 5 Arisztotelész: A fiatalág és az öregség, az élet és a halál, in: Uő: *Lélektudományi írások* (ford. Steiger Kornél), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1988, 291–305, 304.
- 6 Arisztotelész: A lélek, in: Uő: *Lélektudományi írások*, id. kiadás, 9–155, 61, 117.
- 7 Itt és a későbbiekben is a Károli-féle fordítást használom.
- 8 Søren Kierkegaard: *A halálos betegség* (ford. Rác Péter), Göncöl Kiadó, Budapest, 1993, 19.
- 9 Uo., 19–20.
- 10 Uo., 36–37.
- 11 Aurelius Augustinus: *Vallomások*, id. kiadás, 153.
- 12 Uo., 283.
- 13 Jean-Jacques Rousseau: Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól (ford. Kis János), in Uő: *Politikafilozófiai írások*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2017, 61–200, 132.
- 14 Uo., 154.
- 15 Hannah Arendt: *A forradalom* (ford. Pap Mária), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991, 133–134.
- 16 Uo., 133.
- 17 Uo., 139.
- 18 Uo., 135.

Riherongy

A konyhakövet mosom fel
a fölösleges vággyal.
Taposz rám. Emelj fel.
Csak semleges ne maradj.
A közöny hurrikán.
Vergődök, kapkodok,
belekapaszkodok bármibe,
legyen az fű, bogycó, bot,
üres ég, ami rám mered,
Isten szeme,
Isten szerelme,
Isten ragacsos fanszörzete,
pán, faun, patás,
növényevők és vadállatok,
nem baj, ha pusztít,
nem baj, ha büntet,
csak érintsen meg
bármiféle akarát.

Csattanó maszlag

A bérházak korgó gyomrában homályos alakok
bóklásznak. Hajdani gyerekek, azt hiszem,
a világot akarták megváltani.

A múlt kiegészített kép, csak eltévedni lehet benne.

Távolabb tiszafák és orgonák, orgona ága,
orgonaszó. Kitartott hang, mélyén berregés.
Míntha birkát nyírnának valahol.
Íme, a bárány: a gyapjú feldolgozása.

*

Belemarkolok a szűrős anyagba, és beleolvadok a nyájba.
Ballagunk, bégetünk, legeljük a közhelyeket,
és napnyugtakor a karámnál megszámláljuk magunk.

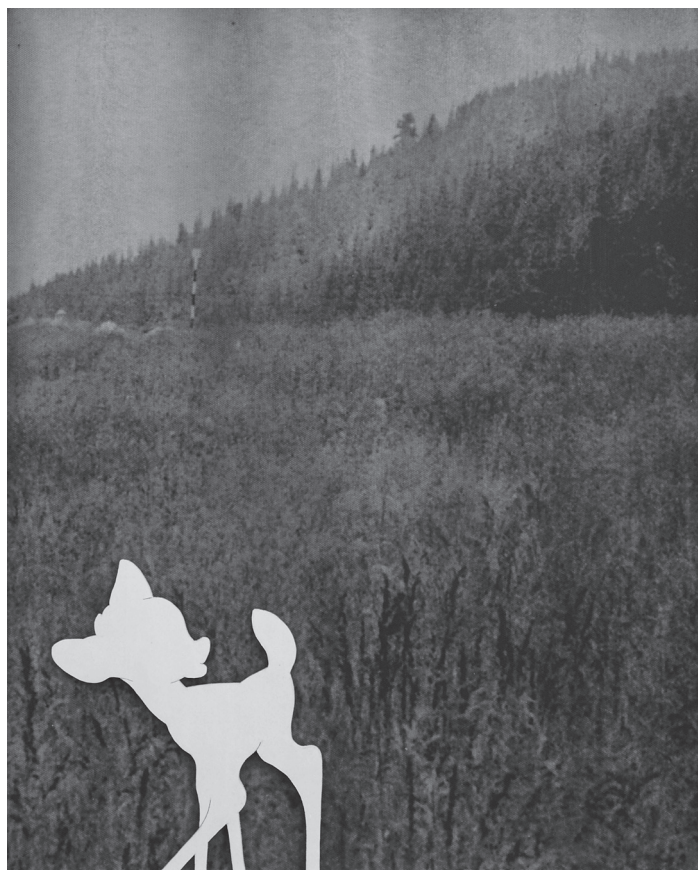
Billen a rács – magamra nyitok. Farkasszem.
Bámulunk. Inalnom kéne, mégis
akarom ezt az akolmeleget. Bőröm levedlem,
egy meztelen vádlira hajtom a fejem.

*

A közös sírás dagály. Engedem. Sodor a
hullám, beszív és kiokád, falhoz vág, kicsavar,
átszínez, összezúz. Ömleszt és szaggat: hínár,
alhas, pihék, szeméremtesten csillogó halak.
Pikkely a mellbimbókon, a szemgödrökön.
Halpénz. Hamis obolosz. Kár. Öröm. Visszaszív és újra
kidob. Ripitya. Míszlik. Az összefüggés megszakad,
csöpög, csöpög a kék. Gyűlik a tócsa az ágyam alatt.
Magyarázok a sötétben. Nem én, nem én, nem én.

Repülő csészealj

Hallgassatok ide: te ördög, te isten, kertitörpék, lidércek,
koboldok, szépasszonyok, boszorkányok, garabonciások,
és a fejemben mind,
akik szerint nincs kegyelem,
és a fejemben mind,
akik szerint van;
nektek mondom,
akik kegyelem és kegyetlenség dimenzióiban gondolkodtok:
értem, érzem. A megbélyegzés. A sors.
A vitrinben őrzött drága porcelán.
Amit véletlen levertetek,
amihez hozzá sem nyúltatok,
amit ripityára zúztatok,
amit összeragasztottatok,
amit elloptatok, amit elástatok,
amit nem, ti soha nem is láttatok,
amit sós kútba dobtatok, kerék alá tettetek,
amit agyonlőttetek; nem is, nem is;
titeket lőtték agyon, titeket törtek kerékbe,
titeket vetettek mélybe és támasztottak fel,
hiába, mert a tetteknek súlya, következménye, ára,
mindennek mindenféléje van.
Bizony, bizony.
Érzitek ezt a gőzt?
Üljünk körbe szépen.
Főztem citromfűteát.

Ismerős jelképek 13

**Hallgassatok ide: te ördög, te isten, kertitörpék, lidércek,
koboldok, szépasszonyok, boszorkányok, garabonciások...**

Teres minor, teres major, latissimus dorsi

Gvendolin el is felejtette, hogy miért áll az ajtóban, elmerült a saját keze látványában. Tenyerét maga felé fordítva ki- és behajlítgatja az ujjait, aztán a kézfejen figyeli a kézközépcsontok mozgását. Minden vastag a kezén, a csukló, az ujjpercek, a halványkék erek, a fehér bőr. Munkakéz. Puhán hullámoznak rajta a fedősejtek.

Felriad a köszönésre. Egy férfi áll előtte, rámosolyog, köszön, földfekete szeme opálos. Gvendolin végre rájön, hogy egy vendég. Az imént engedte be a kapun, a csengő hangja távolinak tűnik, mintha csak emlék lenne egy régóta süket világban.

Aztán feleszmél, és máris rajta masszőr-nő-mosolya. Az ajtót becsapja utánuk egy szélloket. Ahogy a férfi leveszi az ingét, megmozdulnak a hasi izmok, sorban egymás után összehúzódnak és elernyednek, szokatlanul élesen ütnek át a bőrön a vastag erek. Erre vigyázzon, kérem, félmosollyal ejti bele a nyakláncot Gvendolin tenyerébe, a szája körül a ráncok eltorzítják egyébként valóságos szimmetrikus arcát. Gven akaratlanul is összébbhúzza bal szemét, hogy ne látszódjon annyival nagyobbak a jobbnál. A férfi már a masszázsszágon fekszik, amikor megéri a tenyerében az ékszer súlyát. Vékony aranyláncon kerek medál, rajta furcsa szimbólum. Lefelé fordított háromszög, kétharmadánál elvágva, a csúcsa lebeg, vagy inkább zuhan? Becsúztatja köpenye zsebébe, meglepően nehéz, lehúzza az anyagot.

Füstölőt gyújt, zenét rak. A férfi megkéri, hogy fújja el, nem bírja a szagát, kapcsolja ki, szereti a csendet. Mindent a vendégért, a vendég hálásan visszajáró csomóiért a hátban. Hiába, az ülőmunka. Gvendolin a kezében érzi a férfi izomkötegeit. Csuklyás, rombusz, delta. Teres minor, teres major, latissimus dorsi. Ugyanazok a csomók ugyanazokon a helyeken. Hogy szórakoztassa magát, mintázatokat talál ki. Két gyűrűs a nagy rombuszon, jobb és bal, apró körzés a trapézban, jobb és bal, aztán a deréktól felcsúsztatja a kéz, egészen mélyen, az izmok között a nyakig. A vendég sóhajt, elernyed, maga egy boszorkány, amit csinál, szinte fekete mágia. Ugyan, fekete, legyint Gvendolin, elmosolyodik. A nyakszirtnél két kézzel két irányba tolja az izmokat, ki a vállig, aztán átlósan le, rombuszt rajzol, kicsivel lejjebb lebegő háromszöget. Újra. A lapockákon ismerős izomcsomóban akad meg az ujj, ujjbegyével mélyen benyúl alá. Fibromyalgia, ellenáll, de Gven nem adja fel. A vendég tűr, csak botszerű ujjai rándulnak össze kissé. Gvendolin a húsba mélyeszteti ujját, alányúl, a rostok között keresi a tapadást. Végre megugrik a csomó, elválnak az izomtömegektől, szinte hallja a tapadókorong cuppanására emlékeztető hangot, látja a bőrön kitüremkedő gombócot, ahogy hozzáér, gennyes daganatnak képzelet, ami futóhomokként nyeli el, hogy ő is egy görcs legyen egy száraz, idegen testben, és tűrje, hogy hetente egyszer rátenyereljenek. A férfi megemeli a fejét, Gvendolin a mozdulatra odakap, utolsó pillanatban szelídül gyengéddé az ütés, finoman nyomja vissza, már ez is túlzás, a haj a tenyere alatt hűvös, mint nyáron a fű. A csomó helyére bámul, már nem látja a kitüremkedést, mégis tudja, hogy ott van, a jobb lapocka és a gerinc között. Minden levegőt kiprésel a tüdejéből. A deréktól indul, lassan csúsztatja fel a kezét a spinalison, kúszik, mint kígyó az avarban. Teres minor, teres major, latissimus dorsi. A lapocka közelében irányt vált és növeli a nyomást. Az izomcsomóba akad az ujj, de nem torpan meg. Tolja a scapula irányába. Remeg az erőfeszítéstől, a vendég keze ökölbe szorul, alig hallhatóan nyög.

A mellüregből hiányzik a hús, hiányzik a tüdő. Faágak fonják be a bordákat, a gerinc felől nő egy vastagabb, és abból sok apró ágacska, nagy része korhad, szomorúan csüngenek le róluk a barnás levelek.

Ismerős jelképek 8

A csomó nem enged. Gvendolin hagyja, hogy keze átcsússzon fölötté. Stratégiát vált, a vállizmokba kapaszkodik, és maga felé húzza a teljes trapézt. Csapdát állít. A férfi teste megfeszül, csontjai megröppannak, Gvendolin fél kézzel kapaszkodik a meleg húsba, másik könyökét egyenesen a csomó közepébe nyomja. A férfi felszisszen, Gvendolin a levegő mozgását követve hatol mélyebbre, a görcs ruganyos anyaga szétterül a lapockán, de nem bomlik meg. A hát jobb oldala ívben hajlik, a férfi felüvölt, a bőr felszakad, az ujjak az élő húsba szaladnak, belevájnak az izomrostokba, apró pattanások sorozata hallatszik, nedves szakadás, puhán recsenő, átázott, őrszi falevelek, földszag.

És az izom elválnak a törzstől. A teljes jobb felsőhát ott pulzál Gvendolin kezében. A férfi elnyújtva veszi a levegőt, mint akit hosszan üldöztek és most végre biztonságban van. Gvendolin orrát újra megcsapja az avarszag, és ahogy a megcsontkított testre néz, hátrahőköl. A mellüregből hiányzik a hús, hiányzik a tüdő. Faágak fonják be a bordákat, a gerinc felől nő egy vastagabb, és abból sok apró ágacska, nagy része korhad, szomorúan csüngenek le róluk a barnás levelek. Óvatosan végigsimítja a kérget, a levelek megzizzennek, néhány szárazabb lehull. A fa ágai lassan szoknak hozzá a szabadsághoz, óvatosan bújnak ki az üregből és nyújtóznak szét. Gvendolin megfordítja a lüktető húsdarabot. Teres minor, teres major, latissimus dorsi. Újra az üregbe néz. Stipes, palmes, spiritus. A leszakított csonk közepéből egy egészen apró, halványzöld levélke próbál kibújni a rostok közül. Trancsírozni kezdi a húst, körömmel kaparja le, aztán két ujjal feszíti szét az inakat, nem megy, túl rugalmas, túl erős, beszakad a körme. Kiszabadítalak, ha beledöglök is, gondolja, mielőtt az izomba harap és a fogával cincálja szét a kötegeket, hogy a belsejéből állkapcsa közé szorítva szakítsa ki a göböt a rostok közül. Óvatosan ejti a tenyerébe, kisebb, mint amire számított. Egy mag tokosodhatott be, a húscsomóból körömmel hajtás áll ki fesszen. Az ablak alá ülteti majd, hadd lássa nőni az árnyékát.

CĂTĂLINA STANISLAV

Hospital Drama

„Nem a te hibád” – olyan mondat, amit gyakran hall az ember
egy szakítás után.

Nem gondoltam, hogy az én hibám, köszö. Tartozik hozzá egy bizonyos hangsúly is. Ahogy minden reggel megkérdezte tőlem egy asszony, akivel valamikor megosztottam egy termet:

„Mit csinálsz, kicsike?”
Teltebb volt, hangja lágy,
én be voltam kötve, mintha autóbalesetem lett volna,
valójában megfertőzött egy fülbevaló, és csak rosszabb lett,
mert ez az én tehetségem.

Jól vagyok, mondom az embereknek, mintha súlyos beteg lettem volna. Nem mintha azt mondhatnám, hogy sorozatokat nézek orvosokkal és szép lányokkal, hogy tudom, hogy Meredith szarul játszik és van egy idegesítő nevetése, de vagy 6 évad után kezdem megkedvelni őt, mindegyik rész mintha két dologra épülne:

Mindig valaki meghal és valaki más nem tudja megvallani a szerelmét, valakit elüt az autóbusz, vagy meghal egy repülőbalesetben, és úgy dönt, hogy élete utolsó perceiben elmondja, „Szia, akartam, hogy tudd, hogy iszonyúan szerelmes vagyok beléd tíz éve”,

és akkor a címzett sír.
Ő is szerelmes, csak ő férfi, és nem jött rá.
Gyere, vegyünk egy házat és egy kutyát, legyen egy tavunk töltéssel, mondja könnyek között,
és egy olyan autógumiból készült hintánk
(amely autógumi és amely kutya egyszerűen ott várja őket,
amikor megvásárolják a házat).

Ismerős jelképek 9

Jól vagyok, tudom, hogy a valóságban az emberek nem rontanak be egymáshoz a kórterembe és nem tartanak 10 perces, szenvedélyes beszédet, amelynek a végén csókolózva hozzátapadnak a terem összes falához, miközben a kollégák mosolyognak az üvegajtó másik oldalán.

Azt hiszem, a valóságban az emberek szakítanak, és lehet, hogy középszerű kapcsolataik vannak éveket, miközben valaki másnak lesik a facebookját, és orosz honlapokra lépnek fel, hogy titokban nézzék meg az instagram-sztorijait, és amíg beírják a felhasználónevet a keresőbe, ujjuk remegnek és ver a szívük, szinte úgy, mintha berontanának egy kórterembe, hogy megvallják az érzéseiket valakinek, aki haldoklik.

A valóságban az emberek repülőjegyeket vesznek, ultimátumokkal, amik nem teljeseznek be, és utána szenvednek egy kicsit minden nap a képernyők mögött. Ha felébredsz reggel, és látod az arcát, és ez nem elég, hogy egyszerűen megszakadj a boldogságtól, akkor semmit nem is ér, mondta egy barátom egy részeg bukaresti reggelen, a pályaudvarhoz közel, egy szálloda piros fényében, ahonnan mindig magányosabban léptem ki, mint be.

Jól vagyok.

Háromszor kerestelek már google-ön, érzem, hogy kezdek megőrülni, szörnyülködve gondolok arra, hogy ha meghalok egy repülőbalesetben, nem lesz meg az a három percünk sem, hogy elmondjam, milyen gyakran álmodom azt, hogy reggel a konyhában vagy.

Mrry xmas evry1

Én is olyan akarok lenni mint a lányok a blokk előtt
Aki próbálják megcsinálni a *worst street performance ever*
We have no talent, we just need money
Nekem sincs semmim de akarok mindent
Akarok egy szupermarketet mai ieftin mai aproape¹
Meg akarok tanulni biciklizni mint egy bátor kislány
Fel akarok ébredni reggel és beleszagolni a tarkódba
Vissza akarok menni egy évet a múltba és nem hagyni hogy a falhoz nyomj
Hogy ujjadra tekerd a ruhapántot
Jól nézel ki feketében
Come see the worst street performance ever!
Gyere nézz meg
Itt
Nézz meg engem reggel
Ahogy legalább ötször kinyomom az ébresztőt
Ahogy felkelek az ágyból és kitöltöm a tegnapi kávé
És müzlis joghurtot eszek miközben sminkelek
Akarom hogy nézz engem ahogy félig felöltözve ülök az ágy szélén
Félig boldogan
Félig szépen
Félig a te szeretőd
Félig a másé
Hogy fellépjek a netre és ellenőrizzelek
És megkérdeszem magamtól
Vajon nem néz ki jól mindenki feketében

Jegyzet

¹ A romániai Profi üzletlánc szlogenje: *Mai ieftin, mai aproape* – olcsóbb, közelebb.

HORVÁTH BENJI
fordításai

ZAKARIÁS CECÍLIA

A névnapját nem

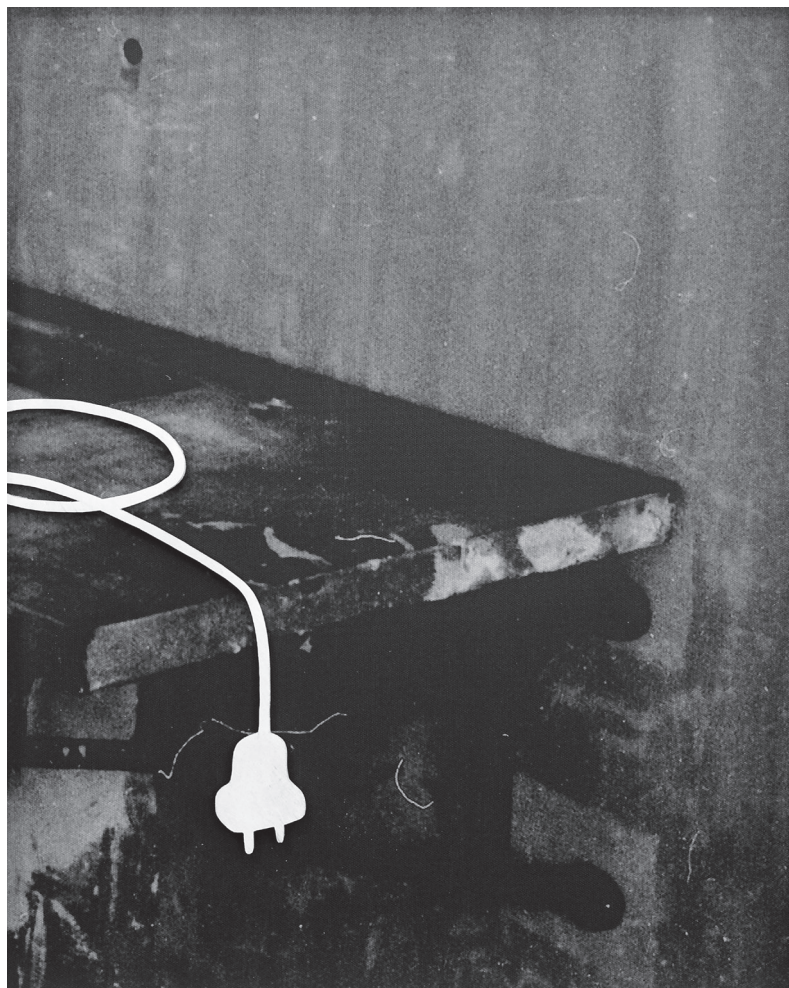
Lilire a névnapom óta haragszom. Világosan megmondtam neki, hogy nem tartom a névnapomat, és ki nem állhatom azokat, akik komolyan veszik. Szombaton otthon voltam anyáéknál, fél tizenegykor keltem, rá néztem a telefonomra, és észrevettem, hogy kaptam egy sms-t. Ki írógat manapság sms-t. Boldog névnapot, az állt benne. Hétkor küldte Lili, még szerencse, hogy nem ébresztett föl, különben most hozzá se szólnék. Azt is írta, hétfőn reggel menjünk vissza Pestre ugyanazzal a vonattal. Délutánra lenyugodtam, és válaszoltam neki: ok.

Már egy éve a pénzügyön dolgoztam, amikor Lili átjött hozzánk a logisztikáról. Háta közepéig érő szőke haja miatt könnyű megjegyezni, látásból ismertem. Végigmosolyogta az első napját, és mindenkit megkínált almás lepénnyel. A fiúkat egyből felvillanyozta. Azt hallottam, nagy természetjáró, céges kirándulásokat szervez, de fogalmam sincs, az milyen, én sose akartam látni hétvégén a kollégáimat. Fél hatkor még a gép előtt szokott ülni, e-mailekre válaszol, amikor rajtam már kabát van, és számolom a másodperceket. Egyszer korábban hajtotta le a laptopot, mint én, és megemlítette, hogy siet Pécsre, a hétvégén szappanfőző tanfolyama lesz, és még el kell döntenie, milyen öntőformát visz. Mint kiderült, hetényi. Kérdeztem, minek főz szappant, erre azt mondta, ő sem bérszámfejtőként akar nyugdíjba menni. Azóta néha együtt ebédelünk, és péntekenként ugyanazzal a vonattal szoktunk hazautazni.

Lili a nagyszüleitől örökölt egy telket, kis házikóval és rengeteg gyümölcsfával. Zöldségeskertet alakított ki a szüleivel, hétközben még ők gondozzák, és Lili majdnem minden hétvégét ott tölt. A telekszomszédokkal zöldséget cserélnek mézre, jövőre piacozni szeretnének. Lili néha úgy jön vissza, hogy megpakol egy ikeás szatyrot a szabálytalanul kanyarodó paprikáival, cukkinivel, cirmos padlizsánnal, és elosztogatja a kollégák közt. A hagymájától már azelőtt könnyezek, hogy felaprítanám.

Lili nekem elmondta, de a többi kollégának még nem, hogy szeretne heti három nap távmunkát igényelni. Akkor jobban kivethetné a részét az öntözésből és kapálásból. Lili álma, hogy összeszed magának egy agrármérnök vagy aranykalászos gazda férjet, aki segítene kialakítani a biokertészetét. Élmény hallgatni. Nem kérdeztem meg, hogy szerinte hány ilyen rohangál a belpesti irodaházunkban, vagy hogy a randiappokon is ezzel mutatkozik-e be. Drukkolok neki, de biztos nem lenne egyszerű itt hagyni a céget. Sokan felmondanak hasonló miatt. A régi csoportvezetőm például kiköltözött Vecsésen túlra méhészkedni, és saját vállalkozást indított. Másfél év után tönkrement, aztán megint új állást és belvárosi albérletet keresett. Lilit ez persze nem érdekli. Állandóan azt emlegeti, hogy nem akar harmincéves korára kiégni, mint a többiek az irodában. Megkérdeztem, mi a B terv? Csak mosolygott. Úgy érzi, sikerülni fog. Az a terv, hogy jövőre rózsát ültet, mert a szappanfőzéshez jól jön a rózsaoaj. Ha igazán jó minőséget akar, egyetlen csepphez nyegven szírom kell. A külföldiek simán megfizetnék.

Meg akarom kérdezni, miért jutna akárkinek eszébe, hogy szemet tegyen a szappanba, de megcsörren a telefonja. Az anyukája érdeklődik, rendben elértük-e a vonatot.

Ismerős jelképek 15

Hétfő reggel a vonaton ülök, nyomkodom a telefont, amikor meglátom Lilit. Pusztit ad, nem viszonzom. Elkezd, hogy még mindig áll az ajánlata, egyszer töltsen nála a hétvégét, és megtanítana szappant főzni. Megvonom a vállam, nem hiszem, hogy érdekelne ez a színes, ragadós izé, és rávágja, hogy ő a tanfolyamon kiválóra vizsgázott, és akkor is megszeretteti velem, legalább a szénszappant. Mondanék valamit, de egy srác meglengeti előttem a jegyét. A húszas kocsiiban ülünk a huszonegyes helyett. Felállunk, Lili megemeli a szatyrot, a srác egy elegáns mozdulattal kivieszi a kezéből, és mielőtt szólhatnék, hogy megszűnik nélküle is, elindul a huszonegyes felé. Lili megkérdezi, ő is pécsi-e, de a választ nem halom, viháncoló gyerekek és ideges pedagógusok közé érünk. Kiderül, hogy pesti. Lili megőrül, felém mutat. Most mi is ott élünk, ő pénzügyes, de én igazából termelő vagyok, te mivel foglalkozol? Megtaláljuk a helyünket, beülök az ablak mellé. A srác a fővárosi vízgazdálkodásról magyaráz valamit, amikor a vonat elindul. Lili elveszti az egyensúlyát, rádől, és lehuppannak az oldalsó ülésre. Semmi baj, nem iszunk meg egy kávét? Kihajolok az ablak mellől, a srác vigyorog, Lili is elmosolyodik. Összeráncolom a szemöldököm, és szólok, hogy ezen a járaton évek óta nincs büfékocsi. Rávágja, hogy akkor a Keletiben, ha beérünk, és sarkon fordul, mielőtt Lili visszautasíthatná, legalábbis remélem, hogy ezt akarja, mert kilencre be kell érünk. Lilire nézek, kipirult, nem tudom nem forgatni a szemem. Meg akarom kérdezni, miért jutna akárkinek eszébe, hogy szemet tegyen a szappanba, de megcsörren a telefonja. Az anyukája érdeklődik, rendben elértük-e a vonatot. Az utazós playlistemre alszom el.

Leszálláskor nem látjuk a srácot, Lili kezd elszomorodni. Beugrok a pékségbe lekváros táskáért, és mire kiérek, megtalálják egymást. Lili megadja a számát, és még egyszer megkérdezi a nevét. Szerencsére nem hagy ott, felfogta, hogy vár minket a reggeli megbeszélés.

Ebéd után Lili nekiáll cseresznyét osztogatni az irodában. Néha túl lelkes vagy, ne éld bele magad egyből, mondom neki, de nevet, hogy fintorogjak csak, ha attól jobban érzem magam. Délután egyedül ülök ki az udvarra, automatás kapucsínóval az egyik kezemben, Lili cseresznyéjével a másikkban. Forgatom a hatalmas szemeket, remélem, nincs bennük kukac. Elképzelem, hogy jövőre a rózsás szappanjai ugyanilyen élénk pirosak lesznek, a személyre szabott öntőforma minden darabra „Lili”-t nyom. Eszembe jut, hogy sose kérdeztem meg, februárban vagy júliusban tartja-e a névnapját.

BERTALAN TÍMEA

Szarvasbogár

Amikor először hallottam mamáról,
épp a földet túrtam a virágágyásban.
Hasonlítsz rá, fiam. Pont olyan a hajad.
Nem is pislogtam, csak néztem,
ahogy a kezeim egyre mélyebbre hatolnak.
Szépen írt. Te is szépen fogsz írni,
ha megtanulsz. A hangyák csípték a kezemet,
de nem tudtam abbahagyni. *Énekelni is*
tudott. Ebben mondjuk nem hasonlítsz rá,
fiús a hangod. Pörögtek a rögök az ujjaim
között, aztán megálltam. Na, meg te elég
nyúlánk lány vagy már most. Ő alacsony volt.
Felbukkant a mélyről a legszebb dolog,
amit valaha láttam. *De az arcod*
az olyan, mint az övé, ezt már akkor
láttam, amikor megszülettél. Nagyobb
volt, mint a hangyák, hátán páncél,
ami kéken és zölden vibrált, mint
a benzin, amikor kifolyik az aszfaltra.
Mi van a kezében! Ne fogdoss össze
minden bogarat, nézd meg, a szád
is tiszta föld. Mindjárt jönnek anyádék.
Hat évvel később, amikor tata koporsójára
szórták a földet, megláttam egy szarvasbogarat.
A koszos ruhám jutott eszembe, és mama.

Éhbér

Egy ötszázeuróssal kezd, először a nagyokat, gondolja.
Ujjnyi vastagra tekeri, majd lassan csúsztatja a hüvelybe.
Itt még könnyű, de amint eléri a méhszájat, már jobban
erőlködik. Be kell jutni a méhbe, csak ott fog elférni
a többi tizenkilencezer-ötszáz is. Könnyeit csapolja a
szűrő fájdalom, duzzadt mellére potyognak. Leccsapolja
azt is, gondolja, jó lesz a tej a macskának. Az ötszázaskok
után a százaskok, majd az ötvenesek jönnek. Az utolsók
már csak a méhszájig mennek. Nem baj, gondolja,
könnyebb lesz a vajúdnál. Kihordja mind a húszszert.
Elég lesz a lakbérre, gondolja, amíg €ва öt éves lesz.

Bán-Horváth Veronika 1990-ben született Győrben. Költő, író, 2009 óta publikál irodalmi folyóiratokban. Budapesten él. *Minden átjárható* c. verseskötete 2017-ben jelent meg a FISZ-nél.

Dubán Kitti 1996-ban született Székesfehérváron. Kereskedelem és marketing szakon végzett a Corvinus Egyetemen, majd kommunikációt hallgatott a Károli Gáspár Református Egyetemen. Hét éve Budapesten él. Munkaidejében reklámszövegeket, szabad idejében prózát ír.

Cătălina Stanislav (1995) a szebeni *Z9 Magazine* és a *Z9 Nemzetközi Költészeti Fesztivál* szervezője. Verset és prózát ír és fordít. Az Utrecht Universityn szerzett mesteri diplomát gendertanulmányokból. Első verseskötete 2021-ben jelent meg *Nu mă întrerupe (Ne szakíts félbe)* címmel az OMG kiadónál, a fentebbi versek is innen vannak. Jelölték a rangos Eminescu-díjra, az online díjátadón felolvasott versét (*Gwyneth Paltrow și cu mine*) utólag kicenzúrázták a felvételen, ami nagy botrányt kavart a román irodalmi közösségben.

Zakariás Cecília Pécsen született, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett anglistika szakos diplomát. Budapesten él. Prózát szokott írni és néha publikálni.

Bertalan Tímea 1998-ban született, Székelykeresztúron nőtt fel. Jelenleg Kolozsváron él, a BBTE Vallás, kultúra, társadalom doktori iskolájának elsőéves doktorandusza.

algor mortis

fél perc elég a testnek összeomlani
nem számít huszonnégy év
vagy hetvenkettő

a vérkeringés leáll
a gravitáció a legmélyebben
fekvő pontba húzza a vért

egyre hidegebb lesz
lassan kicsordul a január
az asztalon hagyott csészéből
havazni kezd a vérerekben
óránként -0,8 °C

megfagy a levegőben a múlt idő
ránehezedik a szemhéjakra
olyan mozdulatlan a test
mint a padlóra fektetett műfenyő

a tudat megtelik fehérséggel
csak a feltételes mód marad
a lélek talán egy halott test
s ha van újjászületés
holnap halva születek

**megfagy a levegőben a múlt idő
ránehezedik a szemhéjakra
olyan mozdulatlan a test
mint a padlóra fektetett műfenyő**

PAVILON 420

SZERZŐINK
FIGYELMÉBE:

Törlesztés

Azt mondják, valaki szeret,
gondoskodik rólam, vigyáz rám,
kérdéseimre mindig válaszol,
válaszaimon hosszan elgondolkodik,
vagy néha okosan visszakérdez,
de nem érzem, hogy aggódna értem,
betakarna, amikor nagyon fádom,
vagy némaságomban vigasztalna.
Ha egyszer mégis megláthatnám,
angyali nyelvét akkor sem érteném,
hiába kérdeznék, van-e lakásom.
Maradok hát albérlő, átutazó,
a tartozást rendezem magam.

Régvolt tavasz

A lépcsőházban állok, nem hívom a liftet,
majd lassan elindulok a lépcsőkön lefelé.
Kedves arcotokat tegnapi homály fedi,
szavaitokat szétfújja lombok között a szél.
Megigazítom a szemüvegemet és a sálamat,
megyek, de nem nézem, kik jönnek szembe.
A kik elkerülnek, nem fordulnak vissza,
a forgatagba olvad mozgásuk, illatuk.
Körülöttem sorban kialszanak a lámpák,
és vadak merészkednek a közelemben.
Integetnék nektek egy régvolt tavaszról,
de nem láthattok, és nem látszotok ti sem.
Kőszobrok várnak egy túlméretezett kertben,
talán egy koldus keres éjszakai szállást,
talán Isten botorkál. És magában beszél.

Nem folytatni

Nem kérni senkitől segítséget,
úgy tenni, mintha... nem is tudom,
nem érezni az érdes tekinteteket,
ahogy egymásnak ide-oda löknek,
mindenkinek mosolyogni,
mindenkinek visszaköszönni,
de nem hallgatni, mit motyognak,
nem torolni meg egyetlen sértést,
csak menni lehajtott fejjel,
nem sejtve, az út merre kanyarog.
És egy napon talán hazajutni,
bezárkózni, nem nyitni ajtót
volt szeretőknek, tűzoltóknak.
Az ablakon nem nézni ki,
ne tudni, milyen napszak van,
csak egyenletesen befelé tartani:
mélyülni, süllyedni, elmerülni végleg.

Kényszer és szabadság

Narratív sémák a Biblia családtörténeteiben

„Anna, miért sírsz, és miért nem eszel? Miért vagy úgy elkeseredve? Nem érek én többet neked tíz fiúnál?” (1Sám 1,1.8)

Sámuel édesapjának, Elkánának ez a három mondat jutott osztályrészül az Ószövetségben. Se születéséről, se haláláról, se „küzdemeiről” nem tudunk meg többet. Ám ezek a vigasztalónak szánt rövid kérdések is – az Auerbach által is elemzett problematikus-egzisztenciális ábrázolás segítségével² – élénk állítanak egy karaktert, egy szeretetre méltóan önző és gyerekesen naiv férfit. Hogy a gyerekre áhító, a meddősége miatt megalázott Anna mit szolt ehhez, azt nem tudjuk meg.³

Szólni valószínűleg nem is szolt semmit: az Ószövetség párbeszédei akármilyen drámaiak, gyakran nem *szó szerinti* értelemben vett dialógusok, hiszen egy kérdésre sokszor csak a másik fél évtizedekkel későbbi cselekedete *felel* – Elkána szavai azonban már előre vetítik az Anna későbbi sorsában rejtőző feszültségeket. Anna Hélitől, a silói szentély papjától elszenvedett sérelmét (aki kezdetben nehezményezi, hogy Anna „magában” – azaz szerinte részegen – imádkozik),⁴ és különös hálaénekét, amelyben a gyermek megszületését az Úr világtörténelmi tetteként, Istent pedig a Seregek uraként ünnepli.

Anna későbbi „válaszai”, az általa elindított történelmi folyamatok is különlegeseek. A Héli pap dorgálását alázatosan fogadó Anna fia, Sámuel lesz az, aki általa majd az Úr megüzeni Hélinek, hogy fiait eltörli a föld színéről, és új, „hűséges papot” támaszt magának. Anna hálaéneke, az Ószövetség egyik legerőteljesebb verses alkotása (1Sám 2,1–10) is válasz – és pedig kicsoda válasz! A gyermek születése kapcsán a költő én (a kontextus szerint tehát Anna) a Történelem Urának minden konvenciót felforgató forradalmi tevékenységéről beszél.⁵ És talán prófétál is Izrael jövőjéről.⁶ Ez a metaforaháló pedig segít értelmezni, hogy mért ilyen, női magazinba illő „meddő-nős történet” vezet be Izrael királyságának és a prófétaság intézményének megszületését.

Mert a féltékenységekkel, ki nem mondható indulatokkal és vágyakkal teli női kisvilágot és a nagypolitikával, birodalmi játszmákkal érintkező férfias valóságot (amely szintén nem mentes a féltékenységektől és a ki nem mondható vágyaktól – gondoljunk csak Dávid és Saul párharcára!) egy fontos mozzanat köti össze: a költészet és a szavak valóságteremtő erejébe vetett hit. Dávid nemcsak király, hanem költő is – Sámuel könyveiben Izrael, a nemzetállam és a költészet megalapítása egybeesik.

De Dávid királlyal ellentétben Anna és Elkána mégiscsak az üdv-történet mellékszereplői. Bár nem vérokonai Dávidnak, ám történetük mégiscsak a nemzés, a Mózes után következő, nagy próféta, Sámuel révén kapcsolódik a „Dávid-ház” felemelkedéséhez. Az ószövetségi szereplők többségének csak az „actus” biztosít halhatatlanságot – nemcsak abban az értelemben, hogy a nemiség révén lépnek át valamiféle örökléthez (a *Jób könyve* is mégcsak ilyen „genetikai örökökvalóságot” ismer), hanem mert a párvalasztás teszi őket individuumokká. És ez egybevág a népmesei-mitológiai gondolkodással, ahol a hősekkel már semmi érdekes nem történik, miután elnyerik a királylányt, és személyes sorsuk feloldódik egy hetedhét országra szóló lakodalomban – csak az Ószövetségben a „végpont” nem a menyegző, hanem a fiúörökös születése. Ez a mitikus szemlélet amúgy ellentétes a posztmodern, mágikus realista családtörténetekkel, például a *Száz év magány* individuumfelfogásával: a Buendiák az ismétlődő nevek, a vérfertőzés révén és a jóvendölések révén a család, az „örökös ismétlődés” foglyai lesznek: a szexualitás nem beteljesíti az egyéniségüket, hanem kioltja azt, ami bennük egyedi és összetéveszthetetlen.⁷ (Az első Buendiák jellegtelenné kopott, egyéni vonásaiból lesz az „aurelianuság”, a „josé-arcadióság”, amelyek levagyengített vírusokként keringenek a későbbi nemzedékek szervezetében. Az örökölt hagyományt, ahogy az örökölt

Ütközéspontok I.

rögeszméket, szerelmeket és személyiségjegyeket koloncként adják tovább.)

Ha a bibliai „történetet” amolyan óriási családregeynek látjuk, ami Dávid és Jézus *elő-* vagy családtörténeteként mutatja be a zsidó és világtörténelmet, akkor persze csak a Szentírás „felületes”, betű szerinti olvasatáig jutunk. De nem vagyunk-e nagyon földhözragadt értelmezők, ha erről sem feledkezünk meg, és ha úgy véljük, hogy a különféle jelentésrétegek egymásba kapcsolása is a kinyilatkoztatás lényegét érintő kérdések közé tartozik? Ha a Szentírás narratív sémáit nemcsak „héjnak”, hanem formának vagy sajátos jelentésalkotásnak tekintjük, amely képes teológiai összefüggéseket sugalmazni?

Mert nem tekinthető véletlennek, hogy ezek a változatos, az ok-okozatiság bizonyosságát hirdető szerelmi és születéstörténetek Jézus feltámadása után egy csapásra véget érnek. Az *Apostolok cselekedeteiben* már egy egészen másfajta ember jelenik meg – egy „új ember” –, akinek már nincs szüksége feleségre, szülőkre, nemzetségtáblára, a házasságban való „föltárulkozásra”, hogy másokkal összetéveszthetetlen legyen.⁸ Ennek alapján úgy gondolhatjuk, hogy az élet továbbadásának a vágya a Bibliában nem az ember teremtményi kiszolgáltatottságából fakad, nem valami ösztönös imperatívusz, és nem is a szenvedéshez vagy a szabadsághoz hasonló par excellence jellemzője az emberi létezésnek. Az évszázadokon átívelő életvonalnak ugyanis egyetlen személyben, a Messiásban beteljesedő, konkrét célja van. Hogy az önmagát völegényként is kijelentő Jézus – aki legelső csodáját épp egy menyegzőn teljesíti be – megalakíthassa az új szövetséget.

Ilyen értelemben számos ószövetségi szerelmespár a *völegény* és a *menyasszony* előképe. De ha Ruth és Bóáz történetében például csak a kiválasztott nép és a Teremtő szerelmének allegóriáját látjuk, vagy a moábitáknak tett politikai gesztus vagy akár az első halachikus betérés⁹ dokumentumaként olvassuk, akkor nem érthetjük meg Mária és József viszonyának különösségét vagy akár fenségesség és humor egészen különös, csak a Bibliára jellemző összekapcsolódását sem. Mert Bóáz nem csak nagylelkű és bölcs patriarcha, aki *majd* úgy ereszkedik le Ruthhoz, vagyis az idegenhez (vagy „a bennünk élő idegenhez”),¹⁰ aki *majd* úgy hívja *el*, miképpen az Úr Ábrahámot. A fiatal béresei és a szép „szemfelszedő” füle hallatára a szántó szélén ágáló, a tűző napon a szolgálói füle hallatára szónoklatot tartó koros parasztgazda nemcsak a Magvető előképe,¹¹ hanem humoros figura is, aki komolykodva próbálja társadalmi tekintélyét és érzelmi megindultságát összeegyeztetni. (Az elveszett bárány miatt csapot-papot hátrahagyó Jó pásztorhoz hasonlóan a szeretet esztelenségét is példázva.) Am ami retorikailag már-már kibékíthetetlennek tűnik, az a narráció szintjén hogy simul egybe mégis? Hogy lehetséges, hogy a fenségesség és a humor a Ruth könyvében nem oltja ki egymást? Hogy Ruth anyósának praktikai mégsem *teljesen* nevetségesek? A Bóázt kacérkodva meghódító Ruth lehetne éppen vígjátékian kacér fiatalasszony, de egyáltalán nem az – minden megnyilvánulásából visszafogott szerénység és konok méltóság árad. Személyisége nem zárja ki a történet betű szerinti értelmezését (a „férjfogós verziót”), de lehetővé teszi, hogy a történetben másféle értelmet is lássunk. Ruth több is, más is, mint amit a „helyzet” megkövetel, de ez a többlet, ez a már-már tanítványi eltökéltség és odaadás csak az Ószövetségre jellemző mitikus ismétlések, a szerelem és a gyerekszülés révén teljesezhet ki.

De Ruth konoksága még ezen túl is elképesztő. És ennek hangsúlyozása felesleges is a cselekmény szempontjából. Ruth sokat beszél – áradozva, jóízűen –, de szinte sohasem reagál anyósának és Bóáznak az érzelmi állapotára, Naomi sirámainra és Bóáz dicséreteire és lelkendezésére. Idegen tőle minden praktika és ravasz előrelátás (engedelmes, de nem „praktikus”, mondhatnánk), és végig úgy viselkedik, mintha valami örökös jelenben élne. Ő az, aki nem vár semmit, nem törekszik semmire. Mintha gyermek vagy házasság nélkül is *benne* lenne Isten idejében.

Az „életvonal”, a gyereknemzés narratív sémája természetesen csak állandóan módosulva, nemzedékről nemzedékre változva maradhatott, hogy József és Mária frigyében, az „utolsó” gyerekszüléshez vezető, mindent beteljesítő férfi-nő szövetségben már a pörgő dialógusokba torkolló, hangos feltárulkozás is elmaradjon: „Férje, József igaz ember volt, és nem akarta őt megszegényíteni, ezért elhatározta, hogy titokban bocsátja el” (Mt 1,19). A nász valamifajta némaságba torkollik – és itt a titok, az elhallgatás az egyetlen „igaz emberhez” méltó cselekvés. De mi is az, amit a Biblia egyik leghallgatagabb szereplője, József „végiggondol” vagy forgat a szívében? Hiszen a Tóra a házasságtörő nők büntetéséről világosan és egyértelműen rendelkezik. Istenfélő hívő hogyan is merészeli a Törvényt gondolatban felülbírálni? De titok és személyesség nélkül létezhetne a szeretet esztelensége? Ez a „fontolgatásban” kifejeződő belső szabadság talán amolyan próbatétel lenne? Mert mintha Bóáz tirádáihoz hasonlóan ez a jelentőségteljes hallgatás is a szeretet esztelenségét példázná?

Utaltunk már a posztmodern családregeyekre, ahol a genealógia rögzíti az egyén családnak és szokásoknak való alávetettségét, a maradéktalan diadalt az individuum felett (hiszen a legtöbb modern és posztmodern családrege amolyan hanyatlástörténet.) A Biblia „családtörténeteiben” viszont másféle mozgást figyelhetünk meg: a csodálatos születések kapcsán épp valamifajta közvetlenségnek és rendkívüliségnek, a társadalmi rend és a szokások felforgatásának vagyunk tanúi. A csodálatos születések révén Isten közvetlenül szól bele a történelembe. (*Szól* bele – miközben a vér szerinti apa, Keresztelő Szent János apja, Zakariás a gyerek megszületéséig megnemul.) És talán ez is magyarázza, hogy a Bibliában miért három nagy próféta, Sámuel, Mózes és Keresztelő Szent János csodálatos születéséről értesülünk kimerítő részletességgel. A gyerekszülés – ahogy Anna, az Istenhez közvetlenül *szóló* költő beszél róla – Isten közvetlen beavatkozása az emberi történelembe, nem a szokás vagy a Törvény megerősítése. Úgy is mondhatnánk, Isten *nyíltan* csak a szavak és születések révén avatkozik a történelembe.

Ezt már Dávid genealógiája is igazolja. Naomi azért keres férjet Ruth születendő gyermekének, hogy halott fiai, Mablón és Kiljón neve „ne vesszen el”, ne hulljon ki az emlékezetből. A levirátus intézménye szerint tehát Ruth születendő gyermekének apjaként valamelyik fiú nevét kéne feltüntetni, hiszen Bóáz – a Tóra rendelkezéseinek megfelelően – semmi mást nem tesz, csak őket helyettesíti.

De Dávid családfáján, ezen az isteni dicsőségstáblán nem Naomi halott gyermeke, Mablón, hanem – a szokással és a Törvénnyel ellenkezve – Bóáz neve szerepel.

Jegyzetek

- ¹ Az idézetek a protestáns új fordítású, revideált Bibliából valók.
- ² Eric Auerbach: Odüsszeusz sebhelye, in *Mimézis*, ford. Kardos Péter, Gondolat Kiadó, Budapest, 1985, 5–26.
- ³ A Talmud és a Midrás feladata a zsidó hagyományban a mindenkori párbeszéd közötti űrt kitölteni, a történeteket „magyarázni”, és ezzel – akaratlanul is – az Írás drámai erejét gyengíteni.
- ⁴ Erről a konfliktusról ld. Bánki Éva: *Szavak, költészet, hatalom – Nőköltők az Ószövetségben*, <http://ujnautilus.info/szavak-kolteszet-hatalom-nokoltok-az-oszovetsegeben>
- ⁵ Northrop Frye: *Kettős tükör. A Biblia és az irodalom*, ford. Pásztor Péter, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996, 306.
- ⁶ A Talmud Annát a „hét prófétanő” között tartja számon (*Megilla*, 14 a).
- ⁷ Bényei Tamás: A családfa mint kód: névadás és genealógia a Száz év magányban, *Filológiai Közlemények* 42.2, 1996. 148–54.
- ⁸ Bánki Éva: Az „idő angyala” és az apostolok cselekedetei, *Napút*, 2010/5, 23–27.
- ⁹ Naftali Kraus: *Nők a Bibliában és a Talmudban*, PolgART Kiadó, Budapest, 2005. 190.
- ¹⁰ Julia Kristeva: A választott nép és az idegenség választása, in *Önmaga tükrében idegenként*, ford. Kun János Róbert, Napkút Kiadó, Bp., 2010.
- ¹¹ Karasszon István: *Az ószövetségi írásmagyarázat módszertana*, II. kiad., Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa, 2005. Egeresi László Sándor: *Ruth könyve*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2006.

El-Dzsebel*

Luisa Gómez Gascón (Zaragoza, 1961–2010) verseket, novellákat és regényeket írt, különféle spanyol nyelvű lapokban, újságokban közölt. Első verseskötete *Al pie del Moncayo. Cuentos y Leyendas (A Moncayo lábánál – Mesék és legendák)* címmel jelent meg 2002-ben.

Vakítón szikrázik a fény a fehér falon, ahogy kilép a házból. Dél van. Az utcák kihaltak, a meleg szélben mintha meggömbölnének az utcasarkok, lángot vet a bitumen az úttesten. Alina szandálja mintha nem is akarna elválni a meglágyult aszfalttól. Délidőben olyan erősen tűz a nap, hogy szinte megperzseli a bőrt a karján, a vállán, de ő mégis boldog ebben a kíméletlen hőségben, miközben ontja rá sugarát a nap. Alina délen, a nagy sivatagban született, a tenger túlsó oldalán, ahol a homok együtt nyargal a széllel a fehér égbolt alatt.

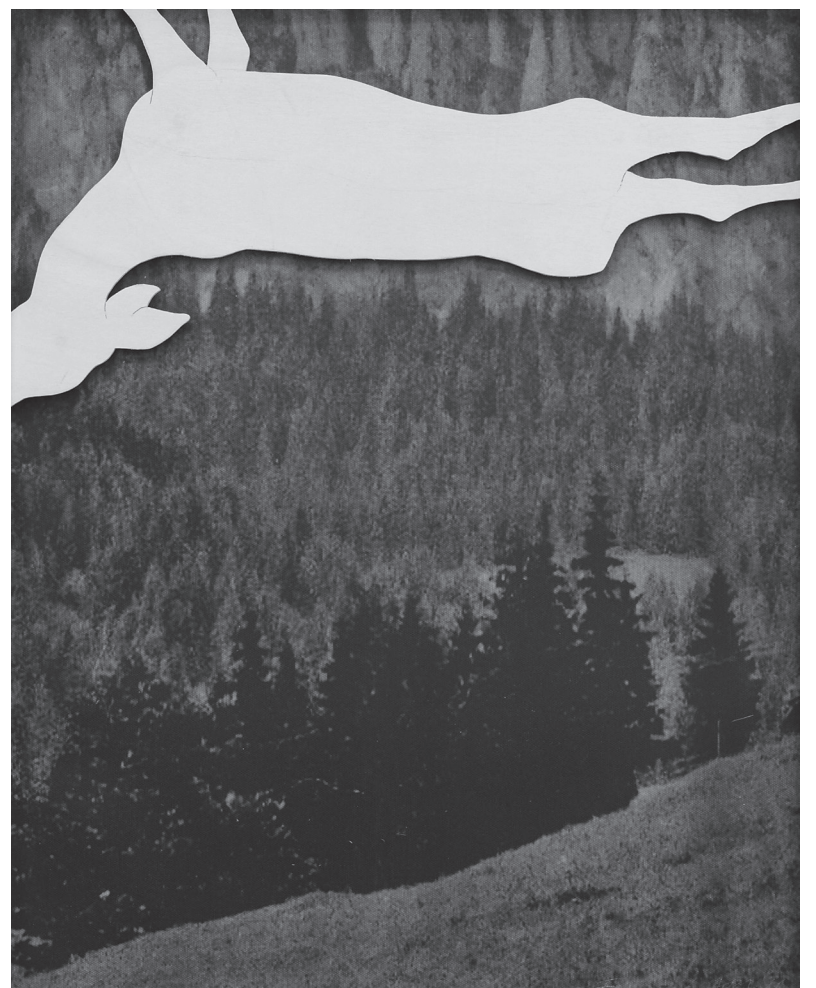
Évek óta ez a legmelegebb nyár a soriai fennsíkon. Alina néhány napja autóbusszal érkezett a városba, melyen a nyárfák között szelíden, szinte mozdulatlanul halad át a Duero folyó. Ott várta a férfi meg az asszony. Aztán autóval keresztülutaztak a köves fennsíkon, ahol alacsony növésű, erős illatú növények tenyésznek, végül megérkeztek a pusztaság közepén fekvő faluba, melynek utcái egyenesek, a templom harangtornyában pedig golyák örködnek. Alina korábban még sose hagyta el a sivatagot, még sose látta a tengert, melynek színe sokkal kékebb, mint alkonyatkor a dűnék között sötétlő égbolt, és sokkal csillogóbb is az indigókéken izzó sík lemez, melyen, mint az olló, szeli magának az utat a hajó, amíg át nem ér a túlsó partra, Algecirasba, a fehér házak és pálmafák városába. Onnan aztán Alina autóbusszal sok kilométert tett meg a városig, ahol olyan szelíden halad a folyó. Örömmel vállalta a hosszú utazást, mert tudja, hogy Spanyolországban az emberek gazdagok, és majd ha visszamegy, visz haza pénzt a családjának.

A férfi meg a nő kedvesen fogadta, jobbára csak mutogatnak, meg persze egy kicsit franciául is tudnak. Alina sokat nevet, mert nem ért semmit, sem a jelbeszédet, sem a szavakat. Szép házban laknak, a falu magasabbik részén, az asszony megmutatta a szobát, ahol ő egymaga fog aludni. Sokkal nagyobb, mint otthon a döngölt sárból meg vászonból készült házuk, melyben együtt él az egész család. Az asszony kinyitotta a szekrényt, mutatta neki a színes ruhákat, sportcipőket, szandálokat, amiket majd fölvehet. Aztán bevezette a fürdőszobába, ahol van két mosdókagyló, vécé és egy nagy kád, hideg és meleg vízzel, tele is engedheti, egymaga fürödhet is benne. Van egy nagy tükör is, meg rengeteg parfümösüvegce, szappan és sok más, színes folyadék, Alina azt sem tudja, melyik mire való. Aztán leültek a konyhában, ettek gyümölcsöt, olajos paradicsomot, hosszúkás fehér kenyeret, meg szeletekben kisütött halat. Mindenki külön tányérból eszik, és egy hajtűszerűségre szúrják föl az ételt, aztán késsel darabokra vagdoszák. Kézzel csak a kenyérdarabkákat fogják meg, mást nem.

De legjobban az a nagy hegy tetszett Alinának, amit a szobája ablakából lát. Ott van messze, a kőpusztaságon meg az illatos növényeken is túl. Mintha párafelhő vonná körbe, pedig közvetlenül tűz rá a nap. Alina teljesen belefeledkezett a hegy látványába, a rokonszenves férfi pedig nagyon lassan, szótagolva ejti ki a nevét: Moncayo. Alina elismétli a különös nevet. Aztán a férfi egy lapra lerajzolja a szikla körvonalát, teletűzdeli fákkal, köré meg egy kék sávot húz. Alina pontosan érti, mit jelent a rajz. Erdő borította hegy, körben folyókkal. *As-sadzara*, mondja Alina, és egy fára mutat, *an-nahr*, mikor meglátja a folyót. *El-dzsebelu*, Mon-ca-yo... Hát ezért megy el otthonról, de délben, amikor a férfi meg az asszony sziesztázik, és nem tűnik föl nekik. Alina ilyenkor elindul kifelé a faluból, a pusztaság irányába, ott leül egy vörös homokkő sziklára, és a fennsík szikrázó

napsütésében figyeli a nagy hegyet. Biztos jó messze lehet, gondolja, de annyira, hogy a szieszta ideje alatt nem is tudnék úgy elmenni odáig, hogy időben vissza is érjek. Alina számítása szerint legalább egy teljes napba telne, mire oda-vissza megjárná. Ám attól még, hogy a nagy hegyig nem tud elmenni, sziesztaidőben azért minden nap kiül a sziklára. Fölfedezte, hogy számos apró állatka él a csontszáraz síkságon a kövek alatt, a tuskés bokrokban pedig madarak fészkelnek. Időnként magával viszi az uzsonnáról megmaradt kenyérét, leteszi valamelyik magányosan álló magyaltölgy árnyékába, és vár. Hamarosan megjelennek lakomázni a hangyák, előbb csak egy, aztán mintha a legmerészebbik társuk hívására jönneek, kisvártatva hosszú sorban követik a többiek. Körbevizsgálják, majd eltűnnek a kenyérbél üregeiben, mintha apró barlangokkal lyuggatott hegy gyomrában járkálnának ki meg be. Aztán amikor a kenyér már feketéllik a hangyáktól, Alina fogja, a szájába teszi a kenyérdarabkát, és csak ül nyugodtan, így csukott szájjal. Imádja ezt az ízt, melyben a hangyasav és a citrom aromája keveredik, nevetni támad kedve, ahogy érzi, amint a hangyák kétségbeesetten föl-alá mászkálnak a szájpaplásán, miközben próbálnak kiutat találni eleven csapdájukból. Otthon, a sivatagban nem tudja ezt játszani, mert mindig annyira éhes, hogy képtelen kivárni, amíg a hangyák ellepik a száraz kenyeret. De most napjában négyszer eszik, minden reggel friss kenyeret vesznek, az előző napi maradékot pedig kidobják a szemétkébe.

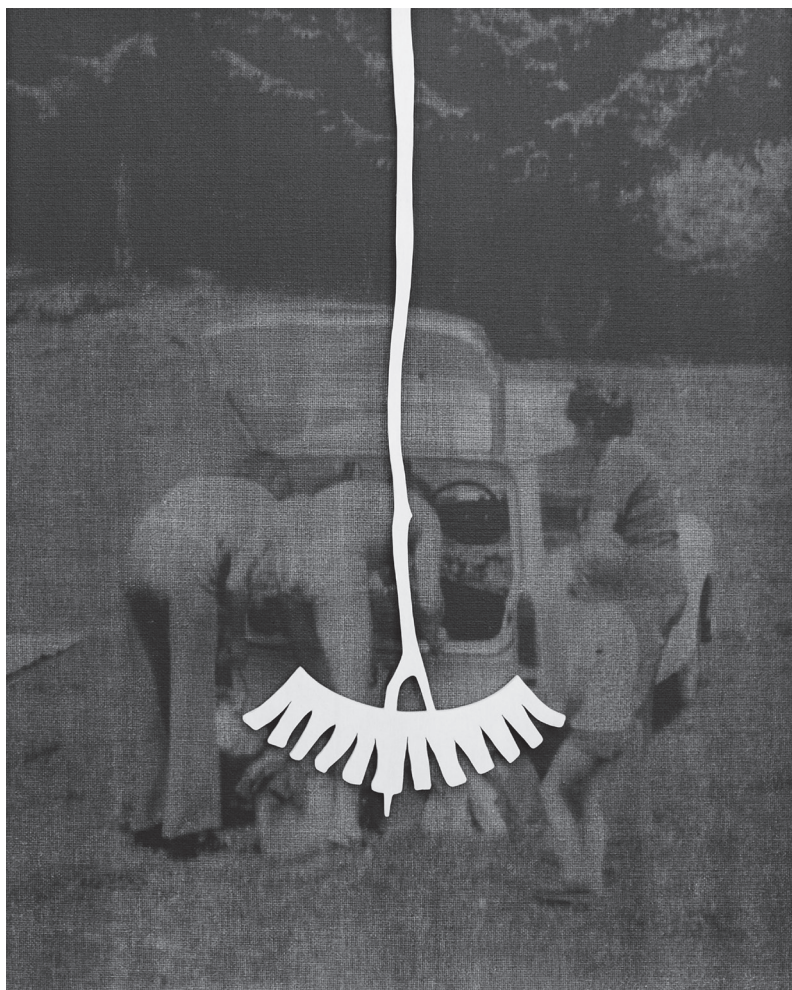
A férfi reggelente eljár dolgozni, és délben jön haza. De ma szombat van, és megígérte Alinának, hogy holnap autóval felmennek a Moncayo nevű nagy hegyre. Alina most már ismer néhány spanyol szót, így könnyebben megérteti magát velük. Az asszony szerint egy óra alatt a hegy központi részéhez érnek. Nagyon korán el is indulnak, még szinte alig bukkant elő a nap a köves síkság peremén, és minden kő iparkodik átküzdeni magát a feketéllő árnyakon, a bágyadt szürkéségből az ibolyaszín felé, hogy aztán majd vörösen felizzanak, mikorra a nap is kilép a horizont vonalából. A kopár síkságot elhagyva összeszűkül, kanyargóssá válik az országút, aztán

Ismerős jelképek 12

Mindenki külön tányérből eszik, és egy hajtűszerűségre szúrják föl az ételt.

lassan-lassan feltünedeznek az első dombok, az első fák, még egy-egy erecske is csordogál az út alatt a kis kőhidak árkádos pillérei között. Maguk mögött hagyják a völgyben a falut, mely fölött elhagyott vár órkodik a sziklán, aztán bejutnak az erdőbe. Alina nem tudta volna elképzelni, hogy létezik ilyen sűrű erdőség, ilyen magas fákkal, melyek alatt kúszónövények és apró virágú rózsabokrok tenyésznek. A talaj mentén minden csupa zöld, még mintha a köveket is puha, nedves szivacsához hasonló párna borítaná. Alina int a férfinak, hogy álljon meg. Szeretne járni egyet a lombok között, szeretné megérinteni a talpával a mohát, megsimogatni a zölden burjánzó üde leveleket. Most mind a hárman egy keskeny ösvényen haladnak a lombos fák között. Alina mindent megtapogat: a bükkök sima kérgét, a fenyőtűk hegyes végét, a különös alakú színes köveket; minden patak vizéből iszik, mind hús és édes, egész más íz, mint a sivatag sós vizű kútjaié. Alina szeretné megtudni, hogy vajon fölmennek-e a csúcsra, a Moncayo nevű hegynek a legtetéjére. Ahol a nyírfák között csordogáló erecske kiöblösödik, egy bottal belekarcolja a hegy körvonalát a sárba, és a csúcsra mutat. Aztán tágra nyitott szemmel néz hol a férfira, hol az asszonyra. „Igen? Igen?” A férfi belecsap a tenyerébe, áll az alku, az asszony nevetve lehajol, hogy megkösse Alina sportcipőjének fűzőjét, de ő hátralép, ügyesen lekapja lábáról a cipőt, „...jó, jó, fáj, cipő fáj”. Az asszony elhúzza a száját, a férfi mond neki valamit, erre megadón lehajtja a fejét. Alina a táskájába süllyeszti a cipőt, aztán elindulnak egy keskenyebb ösvényen a csúcs felé. A szűk gyalogút egyre meredekebb, úgyhogy lassan araszolnak fölfelé. Alina mezítláb is könnyed léptekkel halad, miközben az útjába akadó tüskés ágakat és sziklaperemeket kerülgeti. A nap már magasan jár, a levelek között áttűző napfény fény-árnyékos mozaikképet vetít az ösvényre, a sziklákra, a fiatal lány rezes barna arcára, karjára, fekete hajjára. Alina már annyira előrement, hogy egy szűk kanyar után a férfi és az asszony szem elől téveszti. Itt már láthatók a kőomlások, az ősrégi gleccserek nyomán keletkezett vízmosások, az éles kőlapok, a hegyoldalon alázóduló végeérhetetlen földtani káosz előidézői. Az út mindkét oldalán egyre gyérül a növénytakaró, a törpeboróka meg a rekettye bokrai között csupán egy-egy magányos feketefenyő árválkodik, melynek törzsét jobbra-balra tekergeti a tél híres-nevezetes szele, amely mindig északról fúj, és *cierzo* a neve. Alina leszakít néhány lilás bogyót, és élvezettel szétrágja. A boróka kesernyés, ánizsos utóíz hagy a szájában, de nem köpi ki, a nyelve alatt tartja, és apró kortyoként nyeli le a csípős nyálat. A csúcsra érve fokozatosan ritkul a növényzet, az ásványok birodalmába érve a homokkő buckák, a csillogó kvarcit és a palakő uralják a tájat. A nap olyan forrón tűz, hogy szinte beleégeti a földbe a hatalmas köveket. Alinának már egy-két seb is van a talpán. Leül, hátizsákjából előveszi a cipőjét, és nemtetszését kifejező grimasszal belebújik. Most lassan megy, a magaslati levegőtől fárad a tüdeje, kicsit a látása is elhomályosodik, és a ködpárán keresztül már a hegy tetéjét kémleli. Léptei már lassúak, kimértek, ám határozottak, amíg a csúcsra föl nem ér. És egyszer csak ott áll a legmagasabb ponton. *El-Dzsebel*, a nagy hegy most ott van a lába előtt. A látóhatáron, az égbolt peremén felsejülő föld ott Aragónia vidéke, a távolban pedig, nagyon messze, azok a havas csúcsok már a Pireneusok hegylánca. Alina lerogyik a földre, elképedve bámulja a hegyek tarkította hatalmas térséget, a kietlen síkságok között fekete árkok gyanánt megbúvó völgyeket, az aprócska, nevenincs falvakat, a frissen learatott, végtelen búzamezőket. De a nagy hegy csúcsáról egyik irányból sem látni a tengert. A Földközi-tenger innen nagyon, de nagyon messze van, talán annyira messze, mint Afrika földje. Alina az otthoniakra gondol, a sivatagi férfiakra és nőkre, akik olyan messzire vannak ettől a nagy hegytől, a kristálytiszta vizű patakoktól, a lombos bükkfáktól, hogy a mindennapi hófehér kenyér felől szemlélve szinte idegeneknek tűnnek. És ahogy elnéz a síkságok felé, mintha hatalmas homok- és porfelleg támadna, mint amikor a távolodó karavánok verik föl a port a dűnék közt kigyózó utakon. Szeme még a lovak és dromedárok hátán ülő kék kaftános férfiak sokaságát is látja a porfellegen keresztül. Alina az élre állva vezeti népét *El-Dzsebel*, vagyis a nagy hegy felé. A karaván három csoportra különül el, az elsőben jönnek a harcosok, a kék emberek, a Draa folyón túlról, El-Hank, Chinguetti és Ualata városok híres nagy sejkjei. A második csoportot a családok alkotják ingósaikkal, öszvéreik hátán a vászon *haimájukkal*, a jószágot hajtó

Ismerős jelképek 11

eleven gyerekek, hátukra kötözött csecsemőjükkel lovuk nyergében az asszonyok, aztán az öregek közül a legerősebbek. A harmadik csoporttal, jó néhány óránival lemaradva, érkeznek a vakok, a betegek, a sebesültek, az éhező árvák, a vékonydongájú, vén kecskék meg a haldoklók. Mindannyian csöndben érkeznek, és nem látnak maguk előtt mást, csak ezt a nagy hegyet, végre itt van *El-Dzsebel*, az ígéret földje, melyet hiába kerestek az évezredek során, északtól délig, kelettől nyugatig, keresztül-kasul a sivatagban. Végre itt van a föld, ahol sosem csupaszkodnak le az árnyak, és a zöld egész éven át zöld marad, a föld, ahol eleven, egészséges és édes vizek csobognak, a folyók és víztározók, melyek sosem száradnak ki és sosem tűnnek el, az örök oázisok, a síkságok és vizenyős rétek, ahol kölest meg búzát vetnek, amivel a sivatagi népek csillapítani tudják évezredek éhségüket. Alina előrehajol, és megcsókolja a Moncayo hegy földjét.

Aztán telnek-múlnak a napok, és Alinát végül visszaviszi a férfi meg az asszony a szelíd folyó városába, ahonnan majd elindul hazafelé. Jókora batyujában ruha és mindenféle más tárgy, a hasára kötve, biztos rejtekhelyen pedig a pénztárca, és benne a pénz, amit a családjának visz haza. Jó sok füzetet, színes ceruzát, tolltartót meg könyvet kapott a férfitől meg az asszonytól. Legjobban az a nagy könyv tetszik neki, amelyikben rengeteg fénykép van, mert az a nagy hegyről, *El-Dzsebelről*, a Moncayóról szól. És a könyv lapjai közé egy fényképet is becsúsztatott, melyen ő maga, Alina és a nagy hegy látható. Ott áll Soria köves pusztaságában, mezítláb, turbán gyanánt fejére csavart kék ingével, folszegett fejjel, szerényen, méltóságteljesen, a párába burkolózó nagy hegy pedig mintha őt is körbevonná azzal a távoli zizegéssel, mely talán a bükkfák lombjai közt hallható odafönn, abban a távoli erdőben.

PATAK MÁRTA fordítása

1960, Kaposvár. Leányfalun él.

Jegyzet

* *El-Dzsebel. Történetek a nagy hegy tövéből* (válogatott novellák, előkészületben, Patak Könyvek kiadó, várható megjelenés: november)

Antigoné a Dnyeszter mentén

KINEMATOGRÁF

Ha ennek a szövegnek az olvasói összegyűlnének egy szobában (remélem, nem férnének el...), és arra kérném a jelenlévőket, hogy emelje fel a kezét, aki látott már moldovai filmet – úgy értve, olyan filmet, amelyet a szomszédos Moldovai Köztársaságban készítettek –, valószínűleg kevesen jelentkeznének; magam sem vagyok biztos benne, teljes bizonyossággal a magasba emelhetném-e a kezem. Nincs ebben semmi értékítélet, és a „tudatlanság” is tökéletesen érthető: a Pruton túli filmgyártás a rendszerváltás óta eltelt időben meglehetősen rövid címlistával büszkélkedhet, és miután megnéztük a *Carbon* (*Szén*) című filmet, joggal tehetnénk ehhez hozzá: sajnós. Ion Borș első nagyjátékfilmje nézettségi rekordot döntött odahaza, és a kolozsvári TIFF-en is hangos tetszést aratott, közönségdíjas lett – akkor nem sikerült megtekintennem, de szerencsére bekerült a romániai mozik kínálatába, és ki merem jelenteni: kár lett volna kihagyni. És nemcsak azért, mert a jelenlegi történelmi kontextus „megágyaz” a film befogadásának: a szomszédságunkban dúló háború – egyáltalán, az a tény, hogy viszonylag békés évtizedek után ismét háborús idők járnak Európában – ismerős akusztikát és szomorú aktualitást kölcsönöz egy olyan filmnek, amelynek témája és cselekménye egy, szintén az egykori Szovjetunió területén három évtizeddel ezelőtt kitért, de teljességgel máig sem rendezett fegyveres politikai konfliktushoz kötődik. A kilencvenes évek elején, a többi szovjet tagköztársasághoz hasonlóan, Moldova is kikiáltotta függetlenségét, ez a lépés azonban polgárháborúhoz vezetett: a Dnyeszter keleti partján fekvő terület – amely történelmileg sosem volt Moldva/Moldova része, csak a szovjet időkben csatolták a köztársasághoz – bejelentette elszakadását, és ennek az elhatározásnak a 14. orosz hadsereg jelenléte adott nagyobb nyomatókat.

Ebbe a zavaros korszakba, az 1992-es transznisztriai háború idejébe kalauzol bennünket Ion Borș filmje, amelynek kissé naiv, de alapvetően szerethető főhőse, Dima (Dumitru Roman) úgy szeretne kitérni a falusi lét nyomorúságából, hogy elhatározza,

jelentkezni fog önkéntesnek a frontra – ugyanis azt hallja a tévében, hogy a haza új építésű ingyenlakásokkal honorálja „hős fiainak” odaadását. Dima motivációi érthetőek, ezáltal biztos egzisztenciát tudna teremteni magának, és – reményei szerint – elnyerhetné szíve hölgyének, a városi létre áhítózó, továbbtanulást választó Ileanának (Adriana Bîta) a kezét. Már ha túléli a harcokat – és hiába próbálja őt lebeszélni tervéről idősebb barátja, az afganisztáni veterán Vasea (Ion Vântu), akit megkér, hogy kísérje el őt a frontra, nem tágit. Elindulnak hát ketten a Dnyeszter felé – klasszikus *buddy movie* alaphelyzet ez –, csak hogy váratlan „akadályal” szembesülnek: útközben találnak egy elszenesedett hullát. Dima otthagyná, de Vasea (Vászja?) nem hagyja magát: a holtakat, akár a „miénk”, akár „elenség”, tisztességgel, keresztényi módon el kell temetni. Elkezdődik egy bizarr odüsszeia, melynek során a két barát megjárja mindkét hadviselő fél táborát – senkinek nem kell a gyanús holttest –, életveszélyes kalandokba keverednek, hogy végül magának az emberi létnek az alapkérdéseivel szembesüljenek.

A háttérben pedig megelevenedik az egész zűrzavaros átmeneti időszak, balkánias-bizáncias miliójével, jellegzetes figuráival (a zavarosban halászó politikussal, az új világban helyét nem lelő polgármesterrel, a képmutató pópával, a feltörekvő parvenüvel, a törvénytelen ségtől sem visszariadó pitiáner „vállalkozóval” és másokkal) és társadalmi problémáival, keserű tanulságaival és azzal a felismeréssel, hogy a politikai helyzet, a hatalmi rendszer változhat ugyan, de a történelmi időkkel sodródó kisember, akinek egyetlen nyomorult élete van, ugyanúgy a dolgok rosszabbik felén találhatja magát továbbra is, a világ nem róla szól a függetlenséget és „demokráciát” (a polgármesternek alig jut eszébe a kifejezés) elnyert, román nemzeti öntudatára ébredt fiatal államban sem, akárcsak a szovjet elnyomás alatt. (Szimptomatikusan jelenet, amikor a chișinăui parlamenti képviselő, az új idők új szeleinek szellemében, leveteti a vörös zászlót a községházáról, és ukázba

adja, hogy tűzzék ki a trikolórt helyette, a megszeppent előljáró pedig megkérdezi: „De azért megtarthatjuk? Hátha még szükség lesz rá valamikor...”)

Nem túlságosan újszerű üzenet ez, Borș azonban olyan remekül váltogatja az egymásba „nyíló” műfajokat, hogy csuda: a fekete komédia, a társadalmi szatíra, a háborús melodráma, a road movie, a kétfilmbe hajló akcióthriller (végül még néhány KGB-s keretlegény is megjelenik a színen) paneljeivel egyaránt találkozhatunk (mindezt kiváló zenei aláfestéssel: még most is fülemben cseng az *În grădina lui Ion*, a Noroc együttes előadásában), hogy a végére minden a helyére kerüljön, a szereplők életvilágában és szimbolikus értelemben is. A kisemberi történet mögött pedig felsejlik a görög tragédiák végzettségűsége, az *Antigoné* dilemmája. Mert adódik némi gubanc a hulla személyazonossága körül (ez okozza az epikus bonyodalmat), de végeredményben számít-e a hulla személyazonossága, számít-e, hogy lonnak vagy Grisának hívják? Másként kérdezve: fontos-e, hogy melyik ismeretlen katonának állít emléket a – dramaturgiai szerephez is jutó – köztéri szobor? Amikor az idősebb barát a transznisztriai szakadárrok fogságába esik, és a kínhaláltól az menti meg, hogy az ellenséges csapat parancsnoka egykori afganisztáni bajtársát ismeri fel benne, a találkozást némi italozással és morbid nosztalgizással pecsételik meg. És a veszteségek monoton sorolásából nem tudjuk nem kiérezni az egyszerre rezignált és örömteli tudomásulvételt annak, hogy számos bajtárs meghalt ugyan, de mi még itt vagyunk, *mi még élünk*. Az emberi élet egyszerűségének csodáját ünnepli a *Carbon*: valaki mindig, minden időben élni fog, életének pedig értelme és jelentése lesz – míg *porrá és hamuvá* nem válik. Vagy szénné.

■ **Carbon (Szén)**, színes moldovai-román-spanyol film, 103 perc, 2022. **Rendező:** Ion Borș. **Forgatókönyvíró:** Mariana Starciuc. **Operatőr:** Ruben Agadjanean. **Vágó:** Sergiu Barajin. **Szereplők:** Dumitru Roman, Ion Vântu, Adriana Bîta, Igor Caras-Romanov, Viorel Cornescu, Ion Coșeru, Vitalie Vasilachi, Constantin Haret, Tudor Andronachi.

Love me doktor, a föld fiának is jut majd oxigén

Ahogy az lenni szokott, körforgások tömkelegéből épül fel az élet. Ha a színház szakmai életének alfáját és omegáját keressük, csakhamar Kisvárdánál kötünk ki keresgélésünk során. Az 1989 óta rendszeresen megrendezésre kerülő Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválját idén június 23. és július 1. között tartották. A fesztivál több mint huszonöt előadást vonultatott fel, melyből tizenhét produkció a versenyprogram gerincét képezte.

Fesztiválbeszámolóim enyhe szubjektív színezetű hangnemben fogja taglalni az idei fesztivál hangulatát, az előadásokat és a workshopokat. Mint a BBTE Magyar Színházi Intézetének másodéves teatrológia szakos hallgatója, többek között részt vettem a *Kisvárdai Lapok* tartalmának szerzésében, így többretű betekintést nyerhettem a kisvárdai fesztivál életébe, mindennapjaiba.

A nulladik napot a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház *A doktor* című díszelőadása nyitotta, amelyet Andrei Șerban rendezésében láthattunk. A Művelődési Központból ezután egyenesen a Zsinagógába vezetett utunk, ahol Tóth Árpád rendezését megtekintve zártuk a napot. A kézdivásárhelyi Udvarter Teátrum *Love Me*-je (Győrfi Kata *Love me Tinder* c. drámája nyomán) formailag, a maga hatásaival és a közönséggel őszinte, éles interakciókba torkolló pillanataival vett le mindenkit a lábáról. Vagy vett meg azonnal? Témája pofonegyszerű: adott a netes ismerkedés minden izgalma, feszültsége és esetlen humora. A képernyők, selfie-k, emoji-k és üzenetek mögé önmagukat elbarikádozó hús-vér emberek. Elvárásaik, a klisés ideálképek hajszolása, kisebbségi komplexusaik és a mindéből fakadó leláncoló kétely a lélek elmagányosodásához vezet. Szereplőink ennek abszolút tudatában vannak... Ijesztő. Ebből adódik a paradox jelenség, miszerint a magányos ember ismerkedne is, meg nem is. Kényelmes egyedüllét versus rizikós valóság. Az előadás erős gesztusrendszerre, zenére, vetítésekre és csupán a színészi játékra hagyatkozik. Kortárs szöveg mellé kortárs koncepció.

Az első nap hivatalos megnyitóját a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata Radu Afrim *Részegek* című rendezésével koronázta meg. Aznap délelőtt pedig már elkezdődtek a színészhallgatók és dramaturg/teatrológia szakos hallgatók workshopjai is. A Szakmai klubban pedig elsőként került sor a *Love Me* és *A doktor* című előadások kapcsán szakmai beszélgetésre. Két igen kortárs darab után a kassai Thália Színház egy jól ismert klasszikust értelmezett újra, a *Szentivánéji álmot*. Számomra az előadás egyszerre akarta teljesen a ma emberére, generációkra lefordítani Shakespeare-t. A viszonyokat és a jellemek rendszerét. Szépen fejtegette le a rétegeket, például többet látunk Puckból, mint csupán ártó, csalafinta kis tündért. Triplán valósítja meg a rendezés a színház

a színházban mozzanatot. És nem utolsósorban – ahogy azt illik – az aktuális színházi léhelyzetre is fókuszál: a művészet lassan nem csupán kizsákmányolás tárgya a politikum számára, de az előétel is egy gondosan megterített asztalon. És ahogy egy puskalövés megsemmisíti önmegvalósító, szabad alkotói mivoltában Puckot, úgy bárki kerülhet a puszkacsó túloldalára.

Az ismerkedés jegyében töltött első nap után még hosszú, tartalmas és tanulságos fesztiválnapoknak néztünk elébe. A szakmai beszélgetések többnyire megszokott struktúrában zajlottak. A moderátor vezetésével kritikusok, a zsűri tagjai és felkért hozzászólók nyilatkoztak a látott előadásokról. Sajátos interpretációikat osztották meg az alkotókkal és a kíváncsi hallgatósággal. Ahogy minden kezdet nehéz, úgy az első pár nap Szakmai klubjában is még finom, dicsérő laudációk hangzottak el, viszont lelkes dramaturgtársaim és a VW-Villám-Workshop csapatának kezdeményezésére a közös beszélgetések egyre inkább elmozdultak egy kritikusabb, építő jellegű diskurzus felé. A dinók (így nevezzük a szakma nagyjait) mellett teret kaphattak az ebihalak is.

Másnap a nagyváradi Szigligeti Színház szilveszteri premierdátummal bemutatott *Figaro házassága, avagy egy örült napját* vettük górcső alá. Botos Bálint rendezése erőteljesen támaszkodik a térre és a látványvilágra. Egyedisége a pompa minimalisztikus megmutatásában rejlik (girlandfalak, egyedi szabású szaténjelmezek). Ez az előadás nem akar több lenni, mint ami. Saját határain belül feszegeti szárnyait, fokozza humorosabbnál humorosabb pillanatait. Egy újabb „megérte momentum” volt a *Figarót...* követő Gunilla Boëthius által jegyzett *A föld fia* c. norvég öködráma, melyet a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház hozott el számunkra. Az abszurd ötletek abszurd helyzeteket, azok pedig abszurd pillanatokat szülnék. Az előadásból kisejő alaptörténet önmagában kemény dió, dermedt és hidegséget árasztó, akárcsak a skandináv telek... Egy fiú, aki beleszületett a földbe. Mindez pedig konkrétumként megjelenítve a színpadon, a többi a rendezés és a színészi játék feladata. Az áthallásosság, metaforikusság erőteljessége szinte mellbevágó. Az előadás erős képekkel válik még inkább líraivá. Nekem ez egy dobogós helyezés.

A föld fiához kapcsolódva muszáj beszélnem a *Mirad, egy fiú Boszniából* előadásáról, amely a Pincészínház égisze alatt született, rendezője Siflis Anna. Az előadás a délszláv háború első két évét dolgozza fel, fókuszban két felnőt és egy kisfiú, Mirad. Napjaink helyzetére reflektáló (de ezt semmiképp sem szájbarágósan felmutató) az előadás játéktérel: közvetlen és steril. A nézők két oldalról figyelik, ahogy előttük egy folyosószerű térben bontakozik ▶ 24.

Oxigén. Fotó: Ráthonyi Ráhel Sára

„...a fal mögül, no meg az idő mögül...”

Várady Szabolcs legutóbbi verseskötete a Bookart kiadónál 2023-ban látott napvilágot. A *Válogatott versek* szerkesztői koncepciójában rendkívül hasznos dolognak tartom, hogy a kötetben egy, a költő által jegyzett utószó is helyet kapott, amely az olvasó számára némiképp pozicionálja a kötetet az életmű viszonylatában, illetve a válogatás legfontosabb szempontjaival, folyamatával kapcsolatban is eligazít. „Megpróbáltam kiválogatni az eleve nem túl sokból azt a nagyjából százat, amit leginkább a magaménak (és persze tőlem telhetően jónak) érzek. (...) A versek elrendezésében nem követtem szigorú időrendet, inkább az egymáshoz illés, esetleg az egymást folytatás volt a szempont” (*Utószó*, 163.), írja Várady a válogatásról. Arról is értesülünk, hogy az eredeti vagy a már közölt változatokhoz képest hol eszközölt kisebb-nagyobb javításokat, illetve ezek milyen természetűek (terjedelmi okokból ezekre nem tudok most kitérni).

E válogatás zömében régebbi verseket tartalmaz (csupán négy olyan szöveg gazdagítja, amelyek eddig még semmilyen formában nem jelentek meg), de a tény, hogy ezeket maga a szerző rostálta össze egy kötetbe, kiindulópontként szolgálhat arra nézve, hogy megértsük, mi az, amit lírai életművének legrepresentatívabb szövegeiként ki lehet emelni. Ezeknek alapján olvasatomban a *Válogatott versek* – elsősorban tematikus perspektívából – az emlékezet, a megidőzés, a felidőzés könyve, azt is mondhatnám, ádáz, makacs kísérlet az idő múlásával, a felejtés erejével szemben a lírai nyelv lehetőségeivel, fortélyjaival, variációival fellépni. Vagy nem is annyira makacs, inkább belenyugvó? Valahogy természetesen éreztem, hogy a címet is a kötetből vegyem (részlet a *Ha majd bejössz az ajtón* c. versből).

Lehetséges e kötetet úgy olvasni, mint memoárt, önéletrajzi tanúságtételt, amelyből megérthetők a költő életének legfontosabb szereplői és eseményei. A szelekció (mint rész az egész helyett) természete viszont rendszerint az, hogy torzít: szűkít, felnagyít, elhallgat, eltüloz. A válogatás tehát kétszeres torzítás, mert az elsődleges magának a nyelv működésének tulajdonítható. És itt van a magyarázata annak, amiért nem túl szerencsés a kötetet kizárólag ebből az önéletrajzi perspektívából olvasni. Hiszen Várady nagy mestere a nyelvnek, a tárgyiasításnak, az eltávolításnak. Kitűnő formaművész: a kötött formákban történő kifejezőmód lírájának egyik alapvonása. Szerző és lírai én viszonyának hangot is ad a körülbelül a kötet közepe táján helyet kapó *Amit a vers akar* c. szöveg, amelyre úgy tekinthetünk, mint hitvallásra, ami megfogalmazza az alkotásról és a benne megformálódó *világról* szóló felfogását: „Nem tény vagy tárgy vagy gondolat, / csak a szavak, a szóalak, / csak a kötés, a dallamív, / a sorvég, amit odaszív; / amit magának vindikál, / nem a kimondani muszáj, / hanem a részesülni kész / abban, ami csak *lesz* egész”, továbbá a befejezésben: „Mit bánja ő, hogy én valék / e nyersanyag, e vagdalék, / ha az kijön, ha összeáll, / amit ez a készlet kínál, / *annyiul* és *épp* azul, / ez az átkozott puzzle” (89–90.). Az idézett részletből kiderül, hogy Várady számára a forma (legalább) ugyanolyan lényeges, mint a szubjektív élményre építő tartalom (sőt, a forma kedvéért olykor a konvencionális helyesírási szabályokat is fel kell adnia). A nyelv ereje,

KRITIKA

A forma (legalább) ugyanolyan lényeges, mint a szubjektív élményre építő tartalom.

► 23. ki az időben ugráló eseményszál, amely egyszerre kuszálódik össze, és amelyben hirtelen tűnik el Mirad. Egy csettintésre bomlik a rend káosszá, és ezt gyöngéd, érzékletes módon viszi végig a rendezés. A hangsúly az észet és erőt felülbíráló ösztönszerű szeretetre irányul. Az egyetlen mentsvárunkra krízis esetén.

Balogh Tibor, a fesztivál igazgatója kurátori munkája során a BBTE Magyar Színházi Intézet *Édes Anna*-adaptációját is beválogatta a versenyprogramba, mondván: vizsgaelőadás lévén is megállja a helyét bármely kőszínházi produkció mellett a mezőnyben. A kolozsvári harmadéves végzős csoportba Erdély- és Magyarország-szerte belebotolhatott már a nagyjérdemű, ugyanis több mint kilenc különböző helyszínen (Déva, Bukarest, Marosvásárhely, Csíkszereda, Kolozsvár, Debrecen, Kecskemét, Dunaújváros és Kisvárd), harmincszor játszották már előadásukat. Kisvárdán töltötte a harmincat az *Anna*, kültéri viszonyok (Refi Színpad), hajnali világosítás és egy húszméteres HDMI-kábelért vívott harc mellett. Az alkotócsapat tagjaként bátran nyilatkozom: emlékezetes előadástemetést élt meg az *Édes Anna*.

Részletek. Fotó: Tugya Vilmos

A sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház tavalyi *Szerelem és más bűntények* c. adaptációja után idén is a szerelem és a bűn fonalát sodorta számunkra esőkabáttá, ami megvédhet... Mitől is? Önma-gunktól? Gyarlóságunktól? Gondolkodjunk csak el, és vegyünk egy mély lélegzetet. Ivan Viripajev *Oxigénje* Pálffy Tibor rendezésében nemhogy metafizikai szintre emeli a színházat, de felül is múlja azt. A koncertszínházi jelleg csak erős műfaji megbélyegzés. Ez szintiszta tapasztalat, élmény. A fesztiválprogramban ez volt számomra az a nagybetűs oxigén, ami mindenkinek mást jelent. Egy délután a Sétatéren, egy zeneszám, egy személy vagy a kedvenc fikuszod. És neked mi az Oxigéné? Az előadásban annyiféle hang szólal meg, anynyi bravúr és olyan szövegszintű játékoság érvényesül, ami kellően árulkodik arról, hogy ez jó találkozásnak könyvelhető el az alkotók között/részéről. Érezték az Oxigént.

A kisvárdai fesztivál előadásainak sokszínűsége minőségbeli változatosságot is jelent. Végletek között mozgó előadásokat láthattam, amelynek egyszerű oka az, hogy igen széles körű közönségreteg izlését kívánta kielégíteni a repertoár. Írásomban nem is tértem ki jó néhány előadásra, mert úgy gondoltam, hogy nem tudnék érdemben írni róluk, vagy csak egy langyos összekötésnek könyveltem el két, számomra jobban összeálló és működő előadás között. Ilyen volt a *Bolond Istók* (Spectrum Színház, Marosvásárhely), a *III. Richárd* (Újvidéki Színház) és az *Amadeus* (az Aradi Kamaraszínház és a szegedi Pinceszínház közös produkciója). Viszont ki szeretném emelni a számomra kellemes csalódást okozó Csíki Játékszín *Hegedűs a háztetőnjét*, melyet Erwin Šimšensohn rendezett. A musical ugyanis ebben a felállásban azt a meghitt közösségi érzést, élményt adta meg számomra, amit rég nem tapasztaltam színházban. A maga ötletes, miniatűr és abszolút működőképes változtatásaival visszaadta számomra a reményt, hogy igenis érdemes és van mit kezdeni egy egész társulattal a színpadon.

A fesztivál közérzetét leginkább az ottani időjárási viszonyokhoz tudnám hasonlítani. Megvolt a maga fülledt melegsége, mert befogadó, kedves, rugalmas és fiatalos társasággal dolgozhattunk, fesztiválozhattunk együtt. Külön kiemelném a diákokra háruló figyelmességet. Mind a Szabó Réka, Kozma András dramaturgok és Kovács Dezső főszerkesztő által koordinált kritikai mesterkurzus, mind a Béla Marcel és Kozma Gábor-Viktor által vezetett Viewpoint-kurzusokat kiemelve, melyek kulcsokat adtak nekünk, színházcsináló palántáknak a kezébe. A fiatalos jókedv, melegség mellett persze ott voltak a felhők és a kritikus erőviszonyok: villám, gyors zápor, de mint minden vihar után, végül felsejlik a holnap szírványa.

VÁRADY SZABOLCS

VÁLOGATOTT
VERSEK

BOOKART

a formai szigor, a dallam, rím, ritmus együttesen hozza létre az emlékezetnek azt a birodalmát, amelyről írásom elején beszéltem.

E birodalom valóban emberi kapcsolatok, baráti társaságok, az ezeket szétfeszítő események, szerelmek, nagy veszteségek emlékképeit őrzi, de nem egy statikus terep, hanem egy alakuló, folyamatosan felülírt, képlékeny dimenzió, amit befolyásol az eseményekhez kapcsolódó emlékező tudat és érzelmi töltet („...belebocsátkoznék / abba a kalandos feltételezésbe is, / hogy ha az emlékeknek valamiféle / térbeli létezésük volna, akkor most / a szoba közepén húzódó válaszfal / kettévágná – hm, kinek is? – / valamilyünk szellemalakját” – *Ha majd bejössz az ajtón*, 40.), valamint a nyelv, amelyen meg lehet szólaltatni őket. Ez a nyelv Varadynál sokféle. Olykor a játék, az irónia (*Verses levelezőlapok*, *Jobb híján vers*), máskor a pályatársak vagy költőelődök szövegeire történő referálás (*Harmadik közelítés*, *Sermo*, *TD – 80* stb.), megint máskor a tartalmi elemekből kiemelkedő képi aspektusok (*Képződmények*, *Ennyi*, *Pók a párnán*) vagy éppen a szavak jelentésére, jelentésváltozásaira (*A lábról*) való rákérdezés szabják meg határait. Várady verseiben gyakorta a lírai nyelv metanyelv is, s a metanyelv tartalmi elemként működik, ilyenképpen a forma és tartalom összetartozására reflektál: „Nincs tervem, eszmém. Ez a vers, ha az lesz, / magától lesz. Lekopogom a gépen” (*Jobb híján vers*, 26.), vagy: „Csak fejben forognak a verssorok, / elmúlik egy hang, félreáll az útból, / de hol az út, és hol, aki menne rajta?” (*Holtpont derűje*, 54.), másutt: „Szokás szerint gyáván kitérnék / Bizom, hogy segíteni fog / ez a kényelmes, ósdi mérték, / amelyben araszolgotok” (*Te megjelenés-e?*, 70.), s talán a legmulattatóbb, de erkölcsi értékű példa: „Jött egyszer Deve – nézz oda, éppen az ő neve nem fér / jól el a hexameterben! Apolló bünteti ezzel, / mert nyalogatta a Rákosiék valagát? – cseri Gábor” (*Sermo*, 149.). Ez az összetartozás tulajdonképpen harmónia: sem a forma – műfaj, metrum, nyelvezet stb. –, sem a tartalom nem működik önkényesen, azaz nem kerül mesterkélt módon túlsúlyba. Talán leginkább ebből származik hangjának hitelessége is. Továbbá abból, hogy a lírai én tudatában van tapasztalatai, kételyei, igazsága szubjektív jellegének – ezt a retorikai kérdések gyakori használata nyomtatékosan kiemeli.

A szubjektív idő, idő és emlékezet viszonya, a barátság, a beavatásszerű költői együttlétek, a titkolt, megrázó, olykor idealizált szerelem, a hozzánk közelálló elvesztése, a halállal jelentkező hiány megélése Várady verseinek visszatérő nagy témái. Olyan módon, hogy a lírai én érzelmi világa az események felidézésében, a szereplők megszólaltatásában, az emlék- vagy álmofoszlányok továbbgondolásában vagy a megélt események helyszíneinek (kiemelkedő motívumai a lakásbelső, a kastély, a park) tárgyilagos leírásában válik leginkább megközelíthetővé. A fiatalkori élmények, a baráti kapcsolatok és közállapotok a vers által objektíválódnak, másrészt jelenvalóvá válnak, újra meg újra visszatérnek, a róluk való emlékezés a lírai én jelen ideje. A hat ciklusba rendezés ellenére is nehéz lenne egyik vagy másik verset egyértelműen valamilyen kategóriába besorolni (az alkalmi versek, a pályatársaknak/emlékükre ajánlott versek a személyes egzisztenciális elemzés mozgatói, s a jelenhez közelebbi állapotok megidézése is olykor az érzelmi töltet érdekében az emlékvész vagy alkotótársakkal folytatott képzeltpárbeszéd eszközeivel él).

A lírai én és a környező világ viszonyát gyakorta az irónia, a valóság retorikai megkérdőjelezése, szubjektív és objektív összemosódása jellemzi, ugyanakkor gyakori az egyes szám második személy használata: az élet eseményszerűsége ezekből a megszólításokból, párbeszédéből bontakozik ki. Ha a versek sorrendjét úgy tekintjük, mint amely megközelítőleg tükrözi az életút eseményeinek rendjét, kirajzolódik belőlük az életpálya alakulásának íve, s ezen belül talán leginkább a hangnem felől érzékelhető az elmozdulás (de nem radikális!) a fiatalkori – tárgyilagosabb-leirőbb, szókimondóbb vagy erősen elégikus – és a rezignáltabb, visszafogottabb hangot megütő későbbi versek között, amelyek lírai énje egy lételemzőbb, önreflexív, az elmúlás tapasztalatával egyre gyakrabban számot vető, befele forduló hangon szólal meg: „Járkálunk, én meg a kutya, / volt

otléték közt visz az út, / nézem az ismerős kaput, / megint helyett ide soha. / (...) Elmúlt, sehol sincs, nem vett el” (*Járkálunk*, 158–159.), vagy: „Ami volt, megvan, őrzi egy trezor, / örökre ott van, te sem veheted ki. / Akit szerettél egyszer, nem lehet / visszaható hatállyal nem szeretni” (*Trezor*, 143.). Ám lehet, hogy ezt is inkább a ciklusokba rendezés okán mondhatom, mert kivételek, átfedések, amint már említettem, mindenik ciklusból kiemelhetők.

Várady abban is remekel, ahogyan az elvont, eszmei tartalmakat vershelyezetté tudja alakítani. Számomra ennek legkiválóbb példája az *Egy kívülálló, ha volna ilyen* c. vers, amely a hatalom nyelvének torzításaira, a nyelvi jelentéseknek a politikai ideológia általi befolyásolására, megváltoztatására reflektál, s amely egy egész korszaknak emblematikus leírása, mintegy kórképe is. Nincs itt lehetőség a teljes verset idézni, csak néhány kiragadott részlettel tudjuk érzékelteni a megoldás leleményességét: „Egy még kívülből álló inkább azt hihetné, / egy másik naprendszerből vagy az anyaméhből, / mindamelllett az emberi nyelv – noha / legkezdetlegesebb – birtokában, / azt vélhetné e legkívülből álló, / a szavak szótári, avult, hagyományos / jelentésére utalva azt hihetné: / mi sem kívánatosabb, mint hogy a világ ellenfelei / ne harsogjanak a világ fülébe, / mi sem ajánlatosabb, mint hogy a világtörténelem rombolóit / a törvény keze mőresre tanítsa, / (...) De mi, akik bizonyos tekintetben, / tudniillik, hogy a bőrünkre megy a játék, / belül vagyunk, és a kényszerű figyelemben, / mellyel legfelsőbb feletteseink kinyilatkoztatásait / kíséjük, nyelvérzékünk átalakult akképpen, / hogy immár közvetlenül észleljük a közvetett jelentést / a szavakban” (20–21.).

Sok fontos, érdekesítő kérdés és szempont kimaradt ebből a rövid elemzésből. Bővebben is írtak már a kötetéről, pl. Mesterházi Mónika elemzése a korábbi kötetek felől kontextualizálja és néha egészen részletekbe menően értelmezi egyik-másik verset. Zárogondolatként csak annyit: Várady eme kötete összességében egy jól sikerült válogatás, amely markáns, alapjában véve egységes hangon tudja érzékelteni költői univerzumának legsajátosabb témáit, tendenciáit, formaelemeit. Nemcsak azok számára hasznos, akik ismerkedni szeretnének a költészetével, hanem a kritikusok, elméletírók számára is, amennyiben a válogatásban az öndefiníció és újraértelmezés egy sajátos formáját véljük felfedezni.

— Várady Szabolcs: *Válogatott versek*. Bookart Kiadó, Csikszereda, 2023.

Aki az ellenállást választotta

Papp Endre: Cs. Szabó László. MMA Kiadó, Budapest, 2022.

Cs. Szabó László a két világháború közötti esszéíró-nemzedék tagjaként lehet ismert a magyar olvasóközönségnek. Ha ismert egyáltalán – tehetjük hozzá, mivel a magyar irodalmi fősodron kívül, egy arisztokratikus külön úton alkotott. Emigrációba vonultsága, tudatos esszéíró elkötelezettsége, amely felülmúlja benne a költőt és szépírókat, az életrajzban rejlő vonzó kalandosságnak az elutasítása is közrejátszott mindebben.

A monográfia értelmezésmódja hű a szerzői szándékhoz. Maga Cs. Szabó mondja ezt magáról 1980-ban, a harmincévnyi angliai emigrációból hazatérve: „Egyet tehetnek az emberek (s ezt teszik legkevésbé szívesen, mert nem elég drámai, s nincs köze semmiféle magyar »sorskérdéshez«): adjanak ki, vegyenek meg, olvassanak el, fizessenek ki, viszont ne törődjenek az írás mögött az emberrel, hagyják békében zajtalanul élni s meghalni, még sírját se keressék föl.” Ez a Gál Istvánnak írt levélből való passzus szellemében vizsgálja a monográfia szerzője a meglehetősen terjedelmes Cs. Szabó-életművet. Azaz nem a mű mögötti ember érdekli elsősorban, hanem magukból az írásokból kirajzolódó szellemi arcél. Teheti is, mert a Cs. Szabó-esszék sűrű szövésű szövegek, tartalmas mondanivalóval.

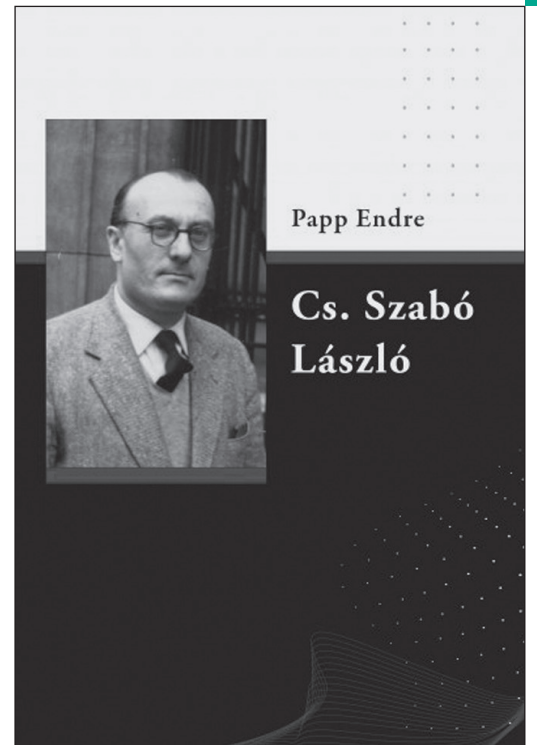
A kötet a bevezető fejezetet leszámítva három egységre oszlik, amit egy függelék zár életrajzi adatokkal, műveinek jegyzékével, valamint a róla szóló válogatott szakirodalommal. Papp Endre Cs. Szabó esszéíró munkásságát taglalja a legrészletesebben. És az esszék-ből kirajzolódó főbb Cs. Szabó-i gondolatokat. Az 1937-es *Levelek a száműzetésből* című esszékötete kapcsán például nemzet- és Európa-eszményét, Erdélyhez kötődő öntudatát, az esszé műfajának cselekvésként, „örszölgálaként” való felfogását. Kiemeli, hogy példaképe Széchenyi István, Babits, Thomas Mann, Erasmus. Ők adják ki az „ideális esszéistát”: „a nyugati magas műveltséghez való igazodást, a metaforákban és gondolatokban gazdag nyelv bírását, a magába szállás képességét, a férfias, kemény, harcos attitűdöt, a képességet, mely »örül a jónak, s túri a gonoszt«”.

A szintén 1937-es *Doveri átkelés* nyugat-európai utazási beszámolója a helyek, tájak mellett az esszé módszeréről, a szövegépítkezés hasonló jegyeiről is vall. Ti. az utazás történelmi, kulturális barangolás, történelmi személyiségek megelevenítése, pillanatképek vilódzásából leszűrt bölcsélet, és mindig egy magasabb szellemi pozícióból való interpretálás.

Az 1938-as *Magyar néző* című naplóforma kötet Cs. Szabó nemzet- és hazaeszményének taglalása kapcsán mondhat sokat a mai olvasónak. A veszélytudat úzi Cs. Szabót a hazával való számvetés felé, amely hazakép Teleki Pál Szent István-i állameszményéhez kapcsolódik, azaz a hazát nemcsak összefüggő földrajzi területként, nemcsak gazdasági, társadalmi, politikai, hanem szellem- és műveltségbeli egységként fogja fel. Arisztokratikus, eszményt kereső hozzáállás az övé, amely a nemzetet a nép fölé helyezi. Gondolatai a mai elszabadult malomként zakatoló Európában félelmetesen időszerűek. „Gyanítom, hogy az európai közös haza örökre füstbe ment. Egy kontinens-közi nemzeti érzés születik helyette: angol, francia, német, olasz, japán birodalmi hazafiságnak hívják.” „Mindennek árát pedig a kis népek fogják megfizetni” – utóbbi mondatot Cs. Szabó nyomán már a monográfia szerzője fogalmazza meg.

A monográfia erénye (a teljességre törekvés mellett) az az eleven értelmező hang, amely párbeszédbe lép, olykor vitatkozik Cs. Szabóval. Ezzel egy jelen és múlt közötti ívet feszít ki, lám a 20. századi traumáktól dúlt alkotót itt és most olvassa valaki. Papp Endre

FÜLSZÖVEG

mélyreható értelmezéseket végez, a változatos műfajok mögötti szellemi alapállást keresi. Ezért érezheti úgy az olvasó, hogy a Cs. Szabó-életműből akár háborús esszéket, akár verseket, novellákat vagy útirajzokat értelmez, egy vonzó egységesség veszi körül. Mint egy tóba dobott kő: habár a koncentrikus körök egyre tágulnak, csakis a középpont miatt.

Európai latinitás, egy múltba vesző aranykorképzet, a hagyományok tisztelete, beleérző közvetítése mindannak, ami megőrzésre méltó: posztmodern korunk zilált, szekértáborokba züllött emberének ez a Cs. Szabó-i alapállás azért is lehet vonzó, mert nem irányzat, program, hanem a személyiség sokrétű kibontakoztatása. (Ma így mondanánk, játékba hozása.) Szellemtörténeti látásmódja, konzervativizmusa, ami minden műkincset magába habzsol, nem valamiféle avított humanizmus, sokkal inkább ellenállás. (Ahogy maga Cs. Szabó mondja: „az élet ellenállás, s az ellenállást legjobban a megválasztott száműzetésben gyakorolhatja.”) Az ellenállás viszont a személyiséget mutatja meg – minden életrajznál élesebben.

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

1978, Nagykároly. Kolozsváron él.

Látásmódja, konzervativizmusa, ami minden műkincset magába habzsol, nem valamiféle avított humanizmus, sokkal inkább ellenállás.

Karamelligények

Szöveg: Vincze Ferenc | Rajz: Csillag István

Egy oregoni nő

A Fekete aranytól a Fahéjfaig

Mindahányszor Esperanza Spalding produkcióit hallgatom, az elemi zeneélvezeten túl leginkább az eredetek/források és a tudások sokaságából letisztuló *egységes, egyszerű* és gazdag *egyéniségben* gyönyörködöm.

Bár nekünk, közép- vagy kelet-európai kultúrákba gyökerezetteknek alkalmasint egészen mást jelent az énekmondás, Esperanza Spaldinget hallgatva mégis ez tűnik a legkompaktabb fogalomnak, amellyel világát és zenészprofilját megnevezhetnénk – persze egészen más színezetben értve, mint az *Odüsszeiából* ismert Phémiosznál, a középkori jokulátoroknál, Tinódi Sebestyennél vagy épp Kobzos Kiss Tamásnál. De stílusa igen távol áll az észak-amerikai énekmondás artériájától, a bluestól is. Spalding a hihetetlenül kifinomult zenei formákat bármikor képes – és főleg előszeretettel hajlandó is! – a beszédszerűségnek alárendelni. Van, hogy hallgatója hirtelenjében nem is tudja eldönteni, vajon beszél-e Esperanza vagy „már” énekel. A prózai mondatok, szó szerkezetek, szavak egyik-másik spontán(nak tűnő?), többnyire „vallomásos” indítékú felvezető szövegében egyszer csak érezhetően ritmizáltak lesznek, a gondolati távolások periodikus, versszerű formát határoznak meg, s a hanglejtésből is szinte észrevétlenül válhat dallam a mosolygós, törekeny és csillogóan okos Esperanza színpadi jelenésében. Ugyanakkor a szöveg nála korántsem csupán az értelmes gondolatátvitel nyelvi eszközrendszere. A *scathez* hasonló, de annál lényegesen tágabb funkciójú artikulált hangsorok (nálunk nem kevésbé megbélyegzőleg halandzsának mondanák) minduntalan arra figyelmeztetnek: mennyire az érzelmi fogantatású, de emberihang-alapú önközlésre támaszkodik Esperanza zenéje; milyen múlhatatlanul fontos, hogy a dallammal – vagy annak dacára is – beszéljenek, susogjanak, jajgassanak, mondikáljanak, akár gügyögjenek hozzád. Másfelől azonban az utóbbi években Spalding dalszövegszerzői, sőt kifejezetten *költői* munkássága is egyre hangsúlyosabb lett. Lelki, de nem lelkiző, intellektuális, de nem körmönfont, gyakran ellentétekkel felrázó szövegei mindinkább a keleties eszményű bölcsességi irodalom felé közelítenek.

De vissza a sokszerűséghez! Nálunk, ahol a származási nemzetiség (etnikum) kulcsfontosságú áldás vagy átok, nehezen illik

elképzelné, mekkora kincsesház lehet messzi vidékek „véreinek”, nyelveinek és kultúráinak összefolyása. Márpedig Spalding apai oldalról afroamerikai, anyai ágról írspanyol-indián felmenőktől született, szellemi beállítottsága is ezt a színes bőséget tanúsítja. És ugyanilyen változatos a zenébe való életre szóló beszeresülése is. Amikor énekelni halljuk, eleven, pillanatnyi, fontos és szép közlendőit pedig maga kíséri – bravúrosan! – bőgőn, elektromos vagy akusztikus basszusgitáron, jusson eszünkbe, hogy gyerekkorában hegedülni, klarinézni és oboázni tanult! Ha pedig épp nem angolul énekel, akkor ugyanolyan jól spanyolul, franciául vagy portugálul. De bármely nyelven is vagy bármilyen orkesztrációval: a lelki, értelmi és zenei gazdagság, az *adás* gesztusának kiművelt nagyvonalúsága teszi annyira vonzóvá színpadon, hanglemezen, klipben – vagy akár a Fehér Házban vagy a Nobel-díj-átadáson.

Érdekes arra is felfigyelni, hogy miközben a maga írta, zenévé átlényegülő gondolati líra az egyre kristályosabb tisztaságigénnyel, az elvontság árán is érvényesülő lényegkereséssel győz meg, Esperanza Spalding zenei nyelve – bár a gazdagon elágazott jazz eszközeit hasznosítja – egyre távolodik a klasszikus értelemben vett jazztól. Érdemes számot vetni vele: tizenöt-húsz évvel ezelőtt, amikor a nagyközönség megismerte, mennyire imponáló volt az a stílus és perfekcionizmus, amellyel valóságos vératómleszést hajtott végre bizonyos „nagypapás” jazz-válfajokban, mennyire csodálnivaló volt az, ahogy a jazzhez technikailag is *értett*. Ma világsztárként, tapasztalt zeneszerzőként, egyetemi tanárként a még mindig tini-lendületű Esperanzát már a jazz esszenciája foglalkoztatja – amennyiben éppen az alkalmas a kifejezésre. Valahogy úgy tűnik, Spalding útja a szabad jazz vagányságától egyre inkább a műfajilag/zenenyelvileg besorolhatatlanul egyéni lírai énekmondás felé vezet. A jazzvokál klasszikus hagyományait már rég maga mögött hagyta, miközben énektudása a legeredetibb, legkötetlenebb formák inkarnálásában is fenomenális. Zenét hoz létre – *mindenestől*: elképzelve, álmodva, írva, producerként, hangszeresként és vokalista-ként, úgy tűnik, mindenre képes.

Július 12. és 16. között zajlott a IX. Feketelaki Összművészeti Tábor, idén „*Nem én!*” címmel. Márton Evelin író, a *Helikon* szerkesztője, a magyarországi Gőbölös Gábor koreográfus és drámapedagógus, illetve Farkas György kolozsvári születésű, Magyarországon élő filmrendező, operatőr és producer voltak az idei tábor mentorai.

Július 27. és 30. között tartották a *Látó-tábor* 7. kiadását a nyárádszentmártoni lovasfogatában. A táborban felléptek: André Ferenc, Fischer Botond, Horváth Benji, Imre Eszter, Kemenes Henriette, László Noémi, Marcuțiu-Rácz Dóra, Ozsváth Zsuzsa, Seres Lili Hanna, Szabó Róbert Csaba, Szercey Szabolcs, Tófalvi Zselyke, Vajna Ádám és Vida Gábor.

Július 26. és augusztus 6. között zajlott a 27. Minimum Party alkotótábor és szakmai fórum *G.A.Ā.a – A mesterséges és a természetes ellentéte és fúziója* címmel. Tíz műhellyel indított a tábor: zeneműhely (Márkos Albert); vizuális műhely (Balázs Péter); filmesműhely (Vörös T. Balázs); fotóműhely (Miron-Vilidár Vivien); mozgásszínház műhely (Kocsis Andrea és Lukács Ádám); építészműhely (Rab Sarolta); íróműhely (Láng Orsolya); filozófiaműhely (Pálfalusi Zsolt); kézműves műhely (Demeter Krisztina); Élboy – kísérleti színház műhely (Szabó Attila).

Augusztus 14. és 17. között zajlott az 51. Tokaji Író-tábor *A folyóiratoktól a tankönyvekig – Az irodalom fórumai* címmel.

Augusztus 13. és 20. között zajlott a Kolozsvári Magyar Napok 14. kiadása. A rendezvénysorozat irodalmi estjein felléptek többek közt: Balázs Imre József, Bánki Éva, Cseh Katalin, Demeter Szilárd, Demeter Zsuzsa, Döme Barbara, Egyed Emese, Fischer Botond, Karácsonyi Zsolt, Király Farkas, Király Zoltán, Kocsis Francisko, László Noémi, Lovétei Lázár László, Magyarosi Sándor, Márton Evelin, Nagy Zalán, Ozsváth Zsuzsa, Papp Attila Zsolt, Patak Márta, Santa Miriám, Soós Amália, Szántai János, Tompa Gábor, Visky András.

R. T.

A HELIKON IRODALMI FOLYÓIRATRA

Előfizető neve:

lakcíme:

e-mail címe:

számlázási cím:

Meddig szeretne előfizetni?

- Negyedéves előfizetés: 38 lej – 6 szám
 Féléves előfizetés: 75 lej – 12 szám
 Egyéves előfizetés: 150 lej – 24 szám

Hogyan szeretne fizetni?

- Banki átutalással szeretnék fizetni
 Postai úton szeretnék fizetni
 Külföldi előfizető vagyok

Postai úton történő előfizetés esetében

a postaszelvényre a címzetthez a következő megjegyzés irandó: *Redacția Helikon pentru Deák Judit*. Postacím: 400002 Cluj-Napoca, Str. Petru Maior nr. 7., ap. 4., Jud. Cluj.

Banki átutalással történő előfizetés esetében:

Banki adatok:

Uniunea Scriitorilor din România • Cf.: RO2786991 • Cont: RO63 RNCB 0106 0005 0872 0001 • BCR – SUCURSALA CLUJ

A megjegyzéshez a következő szöveget szükséges bevezetni: *Abonament pentru Redacția Helikon*.

Külföldi előfizetőinket arra kérjük, hogy előfizetési szándékukat e-mailben (kvvari.helikon@gmail.com) vagy telefonon (0040-264 431 577) jelezzék.

Az előfizetői szelvényt postai vagy villámposta-címünkre várjuk.

Ismerős jelképek

Ferencz S. Apor legutóbbi egyéni kiállítása a Csíki Mozi galériájában nyílt meg április 27-én. *Ismerős jelképek* címmel mutatta be legújabb alkotásait, egy új, sorozattá érlelt képi világot, amely újszerűsége ellenére korábbi alkotásai felől válik leginkább értelmezhetővé, és amely mind technikailag, mind tartalmi felől közelítve sajátos módon ötvözi korábbi megoldásait.

Emlékekből, emlékekkel dolgozik, a személyes és kollektív emlékezet tágyaival. Arcokat látunk, életképtörödékeket a múltból. Szereplőit nem ismerjük, mégis ismerős világot elevenítenek fel, leginkább a hetvenes, nyolcvanas évek időszakát.

Újrahasznosított emlékeken keresztül hoz közel egy korszakot, a lokális tárgyi kultúra darabjainak felidézésével röpt vissza az időben, szabad asszociációs lehetőségeket teremtve. Emléktörödékei kordokumentumok is, a hétköznapi élet darabkái, melyek layerszerűen rendeződnek, kiemelve és elfedve részleteket, időnként kilépve a keretből, máskor egymást felszámolva, gyakran átkeretezve. Ferencz S. Apor egy olyan játékeret hoz létre, melyet személyes emlékei, saját tapasztalatai, emberi kötelékei táplálnak. Nem avat be a részletekbe, mégis úgy tárja elénk azt, ami személyes, hogy ezáltal a nézők személyes történeteit is aktiválhatja. Ütközési és érintkezési pontok mentén rendezi tereit, ez egyéni emlékezet képernyőjén keresztül beszél múltból, jelenről, emberről, társadalomról.

Sajátos nosztalgiával kezeli képtárgyait, sajátos emlékezőségi módot alakít ki. Személyes, lokális és globális tartalmakat, jelentésrögzítést úgy kapcsol össze, hogy mindvégig töredékes marad. Múltidézés, a régi fotók, fotórészletek, nagyítások mellett, az alkotási folyamat mint cselekvés szintjén is működik, mely megteremt az elmélyülés lehetőségét. A lombfűrészsel kialakított hétköznapi jelképek, formák úgy idézik fel a gyerekkor műhelyóráit, hogy az alkotási folyamat révén nemcsak gondolati síkon vagy régi tárgyakon keresztül, hanem sokkal zsigeribb, érzékszervi szinteken is újrajátssza azokat. Az alkotás cselekvés, amely egy sajátos meditatív környezetet teremt, aktiválva tapintást, szaglást. Úgy helyezkedik egy múltbeli szituációba, hogy ezáltal

Assemblage szarvassal

az emlékezés proustos mechanizmusát teremti meg.

Időkezelését pátoszmentes nosztalgia jellemzi, miközben a jelenről is gondolkodik. Az önreflexió lehetősége és abszurd fricska, ahol a képelemek látványként való kezelése, a formák finom egyensúlya, képeinek fegyelmesség, pontos kidolgozottsága és eleganciája csak fokozzák világának abszurditását, időnként feszült iróniával kezelt furcsaságait.

Tartalmi nem nehezdednek el. Sokáig érlelt és ismételt formai megoldásai variációk, melyek beszédmódjának ritmusát, dinamikáját teremtik meg.

Formailag jól átgondolt szerkesztés letisztult eredményeit látjuk. Térhez, helyhez és időhöz kötött emberi viszonyok, viszonyrendszerek képi lenyomatát hozza létre, melyet az egyéni perspektívák tehetnek személyessé. A tér-idő koordinátaiban kirajzolódó viszonyok olyan kapcsolódási felületeket teremtenek, melyek egyszerre segítenek a tájékozódásban és választanak el világot: ahogy a hegesztőmaszk jól ismert

motivuma is egyszerre véd és takar, illetve egyszerre funkció és látványelem, ahogy a képek kettős síkjai egyszerre kapcsolnak össze és írnak át különböző tartalmakat, ahogy a hiány, a diszfunkció a reflexió terepe is, ahogy a folyamatos hatalmi játszmák, a folyamatos párhaj, a hétköznapiakra ránehezülő erőfitogtatások a kapcsolódások lehetőségei is, ahogy az ellentétek feszültsége az egyensúly maga. Lokális és globális kérdések, mikro- és makroszintek, vágyott és valós dimenziók, a természet, az ösztön megnyilvánulásait ellenpontosító geometrikus fegyelmesség, ismerős jelképeink együttesen jelentik az otthonosság terepét, amelyben egyenként, művészként boldogulni lehet.

Ferencz S. Apor képei ismerősségük ellenére távolságtartóak. A képek mögött húzódó személyes történeteit nem meséli el, csupán megteremt annak a lehetőségét, hogy saját történeteinkkel, asszociációinkkal kapcsolódhassunk.

Ferencz S. Apor: *Ismerős jelképek*. Csíkszereda, Csíki Mozi galéria, 2023.

ARTEFAKTUM

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN | KARÁCSONYI ZSOLT: főszerkesztő – vers, műfordítás | DEMETER ZSUZSA: főszerkesztő-helyettes – kritika, tanulmány | Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ | Szerkesztőség: HORVÁTH BENJÍ: Pavilon 420 | MÁRCUŢIU-RÁCZ DÓRA: Artefaktum, honlap | MÁRTON EVELIN: próza | PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú | DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár | RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő | SZENKOVIK ENIKŐ: korrektúra | Lapterv és számítógépes tördelés: IDEA PLUS, KÖNCZEY ELEMÉR, FAZAKAS BOTOND | Nyomda: MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS REFORMÁTUS SAJTÓKÖZPONT | Szerkesztőség: 400002 Cluj-Napoca, str. Petru Maior nr. 7., ap. 4. | I. posta, Pf.: 245. | Telefon: (004) 0264 431 690, (004) 0264 431 577 | Villámposta: kvari.helikon@gmail.com | Honlap: www.helikon.ro | A lap megjelenését a HELIKON KULTURÁLIS EGYESÜLET támogatja – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE | ISSN 1220-6288

TÁMOGATÓINK

ROMÁNIAI
ÍRÓK
SZÖVETSÉGE

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale | Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

A kiadvány megjelenését a Magyar Kultúráért Alapítvány támogatja.

